

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

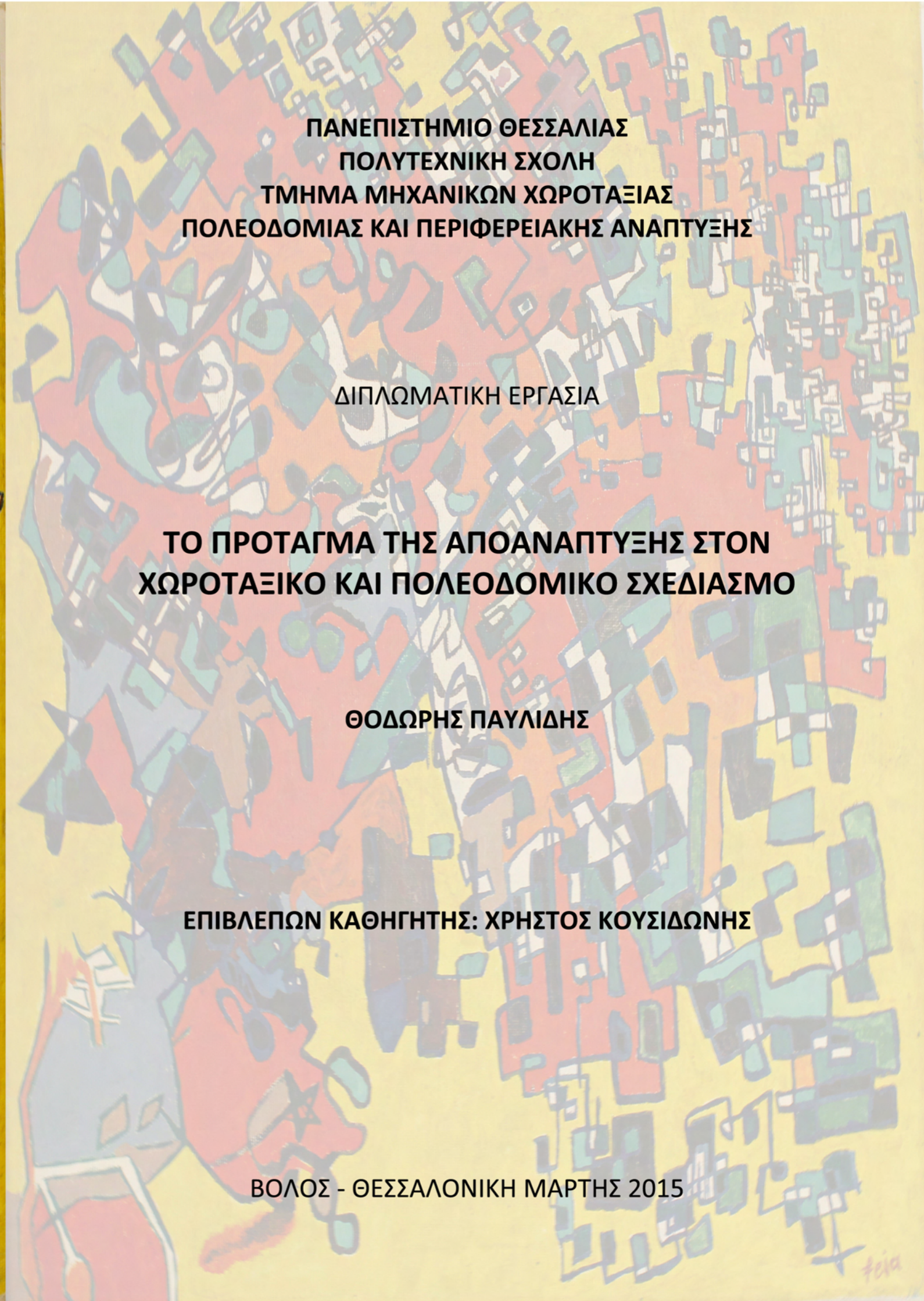
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΠΡΟΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

ΘΟΔΩΡΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΥΣΙΔΩΝΗΣ

ΒΟΛΟΣ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΜΑΡΤΗΣ 2015

ευχαριστίες και αφιερώσεις

..στη μητέρα μου και στους δασκάλους μου με περισσή αγάπη και αλληλεγγύη

για την συμπαράστασή τους όλα αυτά τα χρόνια, την διαπαιδαγώγηση που μου προσέφεραν και τη στάση που κράτησαν..

ευχαριστώ,

τους συντρόφους, τις κοπέλες που αγάπησα και με αγάπησαν, τους συναδέλφους και τον αλληλέγγυο κόσμο/κοινωνικό μου περίγυρο όπου κι αν βρέθηκα χωροχρονικά για την πολιτική ζύμωση, τους έρωτες, το πάθος, τις συζητήσεις, την ανταλλαγή απόψεων, ιδεών, πεποιθήσεων, προσεγγίσεων, αντιλήψεων, συναισθημάτων, κουλτούρας, πληροφοριών και γνώσης

το συνάδελφο χωροτάκτη Δημήτρη Κουρκουρίδη για τη συμβολή του στην εκπόνηση της διπλωματικής

τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Χρήστο Κουσιδώνη για την αμέριστη συμπαράσταση, και την υπομονή του

τον εντεταλμένο διδασκαλίας 407 δάσκαλο Νικολό Βογιαζίδη για πολλούς και διάφορους λόγους που δεν καταγράφονται

τον ψυχίατρο κ. Κωνσταντίνο Γκιουζέπα για την ψυχοσυναισθηματική λογική και την οριζοντιοδότηση που μου παρέχει

το χώρο εργασίας μου στην κρεπερί Mammys στην οδό Μαρτίου

τον θείο Νίκο Σαραντινό για την συμβολή του και τις κουβέντες γύρω από τέτοια θέματα

τη δόλια τη μάνα μου Άννα που δεν έχω λόγια να περιγράψω την ανεκτίμητη βοήθεια και ψυχική στήριξη που μου προσφέρει

τον κατά την άποψή μου κάποιες φορές, απόλυτο και αυταρχικό πατέρα μου Τάσο για τις συμβουλές του και την λογική προσέγγιση των πραγμάτων

τον αδερφό μου Σαράντη που πολλές φορές μπορεί να πλήγωσα και την αδερφή μου Δανάη που δυστυχώς δεν αφιερώνω χρόνο μαζί της και τους ζητώ να με συγχωρούν

τις κοπέλες που με κρατάνε σε αφύπνιση, εν ζωή και μου δίνουν ελπίδες πως αξίζει να ζεις, να αγαπάς, να εργάζεσαι, να ταξιδεύεις και να μαθαίνεις..

κάτι σαν πρόλογος

- η δημοκρατία και η ελευθερία του λόγου πίστευαν ότι τις παρακολουθούσαν για αυτό και συνέβαιναν όλα αυτά καθημερινά
- νομίζω πως δεν μπορεί να υπάρξει αντικειμενική θεώρηση για το χωροχρόνο γιατί όλα είναι σχετικά
- δεν είμαστε πάντα αυτό που πιστεύουμε ότι είμαστε ούτε ότι οι άλλοι άνθρωποι μας βλέπουν όπως θα επιθυμούσαμε
- η παράνοια είναι μια υποκειμενική θεώρηση των άλλων για τον άλλον
- ο ναρκισσισμός του είναι η αντίδρασή του στον υποφαινόμενο καθωσπρεπισμό της εποχής του
- η ενέργεια που παράγει ένα χώρο-χρονικό πλαίσιο διαδρά με την ενέργεια και με το υποσυνείδητο του κάθε ανθρώπου-χρήστη ή παρατηρητή του χώρου αυτού και έτσι βρίσκεται σε μια συνεχή αλληλουχία δυναμικότητας
- ο αστικός χιπισμός μας ρυπαίνει το περιβάλλον
- και ο χώρος επηρεάζει τον χρήστη από την εικόνα που δίνει (αισθητική του χώρου) με τις εκάστοτε χρήσεις του μέχρι την ενέργεια που εκπέμπει αλλά και ο χρήστης επηρεάζει το χώρο με τις εκάστοτε δραστηριότητές του και την ενέργειά του σε αυτόν
- σε μια αποανεπτυγμένη κοινωνία μπορούμε να ισχυριστούμε ότι θα επιτευχθεί ως ένα βαθμό και μια σχετική χωρική δικαιοσύνη όπως και μια σχετική κατάσταση αυτοθεσμισμένης από το κοινωνικό σύνολο άμεσης δημοκρατίας στο βαθμό που μπορεί να είναι λειτουργική
- πως είναι δυνατόν να έχεις προστασία ή να επιδιώκεις προστασία του περιβάλλοντος και ταυτόχρονα να ισχυρίζεσαι πως ενώ το προστατεύεις το αναδεικνύεις κιόλας. με την σκοπιά του σχεδιασμού της χωροταξικής πολιτικής οι δύο αυτές έννοιες συγχέονται. η έννοια ανάδειξη επισύρει μαζί της την έννοια της ανάπτυξης οπότε και της ανθρώπινης δραστηριότητας στο φυσικό περιβάλλον, ιδιαίτερα επισφαλής οι όροι και οι παρεμβάσεις αυτές όταν έχεις να κάνεις με προστατευόμενα οικοσυστήματα.

ΤΟ ΠΡΟΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

Περίληψη

Η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με τα συνεχώς αυξανόμενα περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά και τη συνειδητοποίηση ότι υπάρχουν όρια στην ανάπτυξη, δημιούργησαν την ανάγκη εύρεσης λύσης για το πώς θα μπορέσουν οι κοινωνίες να επιβιώσουν χωρίς ανάπτυξη. Μια ελπιδοφόρα πρόταση προήλθε από την επιστημονική κοινότητα, ενώ βρήκε παράλληλα εφαρμογή μέσω τοπικών εναλλακτικών πρωτοβουλιών. Πρόκειται για το κίνημα της Αποανάπτυξης, το οποίο ουσιαστικά αναφέρεται σε μια ριζική αλλαγή του τρόπου ζωής των ανθρώπων, έτσι ώστε να επιτευχθεί η μετάβαση σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του Προτάγματος της Αποανάπτυξης στο Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό. Η διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε, αποδεικνύει ότι υπάρχουν σημαντικές προοπτικές στον τομέα αυτό. Παράλληλα, οι στρατηγικές οι οποίες εξετάστηκαν (Οικο-κοινότητες, Συνεταιρισμοί Κατοικίας, Πόλεις σε Μετάβαση, Αστικά Χωριά, Καταλήψεις), αποδεικνύουν ότι ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός μπορεί να διαδραματίσει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για τη μετάβαση σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης.

DEGROWTH THEORY AND ITS IMPLICATIONS FOR SPATIAL PLANNING

Abstract

The economic crisis in conjunction with the continuously increasing environmental problems, and the realization that there are limits to growth, created the need to find a solution on how to enable societies to survive without growth. A promising proposal came from the scientific community, and also found implementation through local alternative initiatives. It comes to the de-growth movement, which essentially refers to a radical change in lifestyle of people, so as to achieve the transition to a de-growth society. The purpose of this paper is to investigate the de-growth project on Spatial and Urban Planning. The investigation carried out shows that there are significant perspectives in this area. Moreover, the strategies which are examined (Eco-Villages, Cohousing, Transition Towns, Urban Villages, Squats) show that spatial planning can play a particularly important role in order to achieve the transition to a de-growth society.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Αποανάπτυξη

Κοινωνία της Αποανάπτυξης

Αυτόνομη Κοινωνία

Αυτοθεσμισμένη Κοινωνία

Οικολογία

Οικοκοινότητα

Χωρικός Σχεδιασμός

KEY WORDS

Degrowth

Society of Degrowth

Autonomous Society

Auto-insituted Society

Ecology

Eco-community

Spatial Planning

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ.....	4
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	6
2.1. Η Έννοια της Αποανάπτυξης.....	6
2.2. Ιστορική εξέλιξη της Αποανάπτυξης.....	12
2.3. Το κίνημα της Αποανάπτυξης Διεθνώς	13
2.4. Στρατηγικές και φορείς Αποανάπτυξης.....	17
2.5. Επικριτές και υποστηρικτές της Αποανάπτυξης.....	21
2.6. Σύγκριση με τυπικές εναλλακτικές θεωρίες	25
2.6.1. Ουτοπικοί σοσιαλιστές.....	25
2.6.2. Πράσινη Ανάπτυξη	27
3. ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	29
3.1. Θεωρητικές προσεγγίσεις στην Ελλάδα	29
3.2. Η ελληνική κρίση και το πρόταγμα της Αποανάπτυξης.....	34
3.3. Η προοπτική της Αποανάπτυξης για ανασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας..	35
4. ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ	
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ.....	39
4.1. Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός και οικονομική – περιβαλλοντική κρίση	39
4.2. Το πρόταγμα της Αποανάπτυξης στον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό	42
4.3. Στρατηγικές και παραδείγματα Αποανάπτυξης στον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό.....	51
4.3.1. Εισαγωγή.....	51
4.3.2. Οικο-κοινότητες (eco-villages)	51
4.3.3. Συνεταιρισμοί Κατοικίας (Cohousing)	55
4.3.4. Πόλεις σε Μετάβαση (Transition Towns).....	58
4.3.5. Αστικά Χωριά (Urban Villages).....	61
4.3.6. Καταλήψεις (squats).....	65
4.4. Η έκφραση και το αποτύπωμα της Αποανάπτυξης στο χώρο	67
4.4.1. Εισαγωγή.....	67
4.4.2. Παραδείγματα.....	68
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	72
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ - ΛΕΞΙΚΟ ΟΡΩΝ.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	77

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Τα τελευταία χρόνια, η οικονομική ύφεση οδήγησε σε παγκόσμια κρίση με αποτέλεσμα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Το ΑΕΠ, η βιομηχανική παραγωγή και η κατανάλωση έχουν μειωθεί αισθητά σε όλες σχεδόν τις χώρες, ενώ η ανεργία αναμένεται ότι θα συνεχίσει να αυξάνεται σταθερά.

Παράλληλα, άρχισε να γίνεται αντιληπτό ότι η ανάπτυξη πέραν ενός ορίου δεν αυξάνει την ευημερία των ανθρώπων, ενώ επιπρόσθετα δημιουργεί σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε σε διάφορες εναλλακτικές «λύσεις» (πράσινη ανάπτυξη), οι οποίες ωστόσο δεν αναιρούν την έννοια της ανάπτυξης αλλά επικεντρώνονται σε ηπιότερες μορφές της, έτσι ώστε να περιορισθούν οι αρνητικές συνέπειες. Ωστόσο, από τη στιγμή που η πηγή του προβλήματος είναι η ίδια η ανάπτυξη, οι λύσεις που την περιλαμβάνουν – σε οποιαδήποτε μορφή – δεν μπορούν να θεωρηθούν αποτελεσματικές. Συνεπώς, το βασικό ερώτημα των οικονομιών του 21^{ου} αιώνα δεν είναι πλέον πώς οι κοινωνίες θα μεγεθυνθούν οικονομικά, αλλά πώς θα καταφέρουν να επιβιώσουν χωρίς ανάπτυξη.

Τα ανωτέρω προβλήματα, αποτέλεσαν το έναυσμα για να δημιουργηθεί ένα νέο κίνημα διεθνώς, το λεγόμενο Κίνημα της Αποανάπτυξης. Αν και οι ιδέες που περιλαμβάνει η έννοια της Αποανάπτυξης δεν είναι καινούριες, ωστόσο σήμερα ακούγονται με περισσότερο ενδιαφέρον τόσο από την επιστημονική κοινότητα, όσο και από πλήθος πολιτών και ακτιβιστών που αναζητούν εναλλακτικούς τρόπους ζωής. Η Αποανάπτυξη, αποτελεί το βασικό αντικείμενο της παρούσης εργασίας και αναφέρεται σε μια ριζική αλλαγή του τρόπου ζωής των ανθρώπων οι οποίοι θα παράγουν και θα καταναλώνουν λιγότερο, με σκοπό την έξοδο από την κοινωνία της ανάπτυξης.

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να εξεταστεί το Πρόταγμα της Αποανάπτυξης στον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό, ο οποίος έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας και στη δημιουργία οικονομικής ανάπτυξης. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που θέτουμε λοιπόν, είναι αν ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός μπορεί να διαδραματίσει εξίσου σημαντικό ρόλο στην αλλαγή του τρόπου ζωής με σκοπό την μετάβαση σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης.

Στο πρώτο μέρος της παρούσης εργασίας (Κεφάλαιο 2) περιγράφεται το θεωρητικό πλαίσιο της Αποανάπτυξης. Συγκεκριμένα, πραγματοποιείται η εννοιολογική προσέγγιση του όρου, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται και η ιστορική εξέλιξη του κινήματος. Επίσης, παρουσιάζεται το κίνημα της Αποανάπτυξης διεθνώς καθώς και οι στρατηγικές και οι φορείς ανάπτυξης του προτάγματος της Αποανάπτυξης. Τέλος, παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι υποστηρικτές, αλλά και οι σημαντικότεροι επικριτές του κινήματος.

Στη συνέχεια (Κεφάλαιο 3), περιγράφεται η Αποανάπτυξη στον ελλαδικό χώρο. Αρχικά παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν εμφανισθεί στην Ελλάδα, και πιο συγκεκριμένα οι ιδέες του Κορνήλιου Καστοριάδη. Ο Κ. Καστοριάδης υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές του 20^{ου} αιώνα, και η σκέψη του αποτέλεσε σημαντική επιρροή του κινήματος της Αποανάπτυξης. Επίσης, εξετάζεται το πρόταγμα της Αποανάπτυξης στα πλαίσια της ελληνικής κρίσης, καθώς και η προοπτική της Αποανάπτυξης στη διαδικασία ανασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας.

Στην τελευταία ενότητα (Κεφάλαιο 4) εξετάζεται η ιδέα της Αποανάπτυξης σε σχέση με τον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό. Αρχικά, περιγράφεται η σχέση του Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού με την παγκόσμια περιβαλλοντική και οικονομική κρίση. Στη συνέχεια, εξετάζεται το πρόταγμα της Αποανάπτυξης στο Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό. Τέλος, παρουσιάζονται ορισμένα ενδιαφέροντα παραδείγματα στρατηγικών Αποανάπτυξης τα οποία έχουν ήδη αρχίσει να εφαρμόζονται σε πολλά μέρη του κόσμου. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι Οικο – κοινότητες, οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας, οι Πόλεις σε Μετάβαση, τα Αστικά Χωριά και οι Καταλήψεις, καθώς και η σχέση τους με την ιδέα της Αποανάπτυξης.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1. Η Έννοια της Αποανάπτυξης

Η οικονομική μεγέθυνση βρίσκεται στο επίκεντρο των οικονομικών αναλύσεων, των πολιτικών αποφάσεων και του δημόσιου διαλόγου, εδώ και πολλά χρόνια, θεωρώντας ότι συνεισφέρει στην ευημερία των ανθρώπων, και ότι είναι συνυφασμένη με την έννοια της ανάπτυξης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να γίνεται όλο και πιο σαφές ότι τα οικονομικά εισοδήματα δεν μπορούν να «αγοράσουν» την ευημερία (Bilancini & D'Alessandro, 2010).

Σύμφωνα με το λεγόμενο «Παράδοξο του Easterlin¹», πέρα από ένα συγκεκριμένο επίπεδο οικονομικού εισοδήματος, η περαιτέρω αύξηση του εισοδήματος δεν προσθέτει σημαντικά στην ευημερία του ανθρώπου. Αυτό συμβαίνει γιατί μέχρι το συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος οι περισσότερες βασικές ανάγκες έχουν ήδη ικανοποιηθεί έτσι ώστε η περαιτέρω ανάπτυξη προσθέτει ικανοποίηση μόνο στο βαθμό που δεν παράγει η ίδια νέες ανάγκες και επιθυμίες που πρέπει να ικανοποιηθούν (Bilancini & D'Alessandro, 2010).

Επιπρόσθετα, τα τελευταία χρόνια άρχισαν να δημιουργούνται όλο και πιο έντονα αμφιβολίες σχετικά με το αν είναι εφικτή μια ανάπτυξη χωρίς όρια (Bilancini & D'Alessandro, 2010). Με άλλα λόγια άρχισε να γίνεται αντιληπτό ότι μια ανάπτυξη χωρίς όρια δεν είναι εφικτή σε έναν πλανήτη με όρια (Blauwhof, 2010). Από περιβαλλοντική άποψη, η Αποανάπτυξη δεν αποτελεί πρόβλημα, αντιθέτως η λιγότερη ανάπτυξη συνεπάγεται λιγότερη κατανάλωση προϊόντων, λιγότερες εκπομπές CO₂ και λιγότερη καταστροφή του περιβάλλοντος. Είναι δηλαδή μια τελευταία ευκαιρία για να παραμείνουμε εντός των ασφαλών ορίων των παγκόσμιων οικοσυστημάτων. Κοινωνικά όμως, η Αποανάπτυξη μπορεί να αποβεί καταστροφική, καθώς οι ανεπτυγμένες οικονομίες δεν γνωρίζουν πώς να «αποαναπτύσσονται», και τελικά μπορεί να καταρρεύσουν (Kallis et al. 2012).

Το πρόβλημα αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να γεννηθεί ένα μεγάλο εύρος προτάσεων ως απάντηση στην αυξανόμενη ανάγκη προσαρμογής των οικονομικών στόχων με τα περιβαλλοντικά όρια και τα κοινωνικά θέματα (Bilancini & D'Alessandro, 2010).

¹ Easterlin, R. (1974), Does Economic Growth Improve the Human Lot? in Paul A. David and Melvin W. Reder, eds., *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, New York: Academic Press, Inc., όπως αναφέρεται στο Bilancini & D'Alessandro, (2010).

Ωστόσο, οι πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης και οικολογικού εκσυγχρονισμού οι οποίες έχουν προταθεί, στοχεύουν σε μια συμφιλίωση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και του περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα να αποτυγχάνουν να αμφισβητήσουν την οικονομική αρχή της ανάπτυξης χωρίς όρια που ευθύνεται κατά κύριο λόγο για την καταστροφή του περιβάλλοντος (Fournier, 2013). Συνεπώς, το βασικό ερώτημα των οικονομιών του 21^{ου} αιώνα δεν είναι πλέον πώς οι κοινωνίες θα μεγεθυνθούν οικονομικά, αλλά πώς θα καταφέρουν να επιβιώσουν χωρίς ανάπτυξη (Kallis et al. 2012).

Η εισαγωγή του όρου «Αποανάπτυξη» είναι πολύ πρόσφατη, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο συζητήσεων σχετικά με το εννοιολογικό του περιεχόμενο. Ο όρος εισήχθη για πρώτη φορά στην γαλλική γλώσσα ως «décroissance», μια λέξη η οποία δεν έχει απόλυτα αρνητική σημασία. Η λέξη «décroissance», χρησιμοποιείται στη γαλλική γλώσσα για να υποδηλώσει τη μείωση ενός φαινομένου το οποίο έχει αρνητικές συνέπειες, όπως για παράδειγμα τη μείωση ενός καταστροφικού φαινομένου (μιας πλημμύρας). Η μετάφραση του όρου σε άλλες λατινικές γλώσσες είναι παρόμοια. Οι όροι που χρησιμοποιούνται να εμπεριέχουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο: «decrescita» στα ιταλικά, «decrecimiento» στα ισπανικά και «decreixement» στα καταλανικά. Δυσκολίες, ωστόσο, εμφανίζονται στην ακριβή μετάφραση του όρου στα γερμανικά αλλά και στις αγγλοσαξονικές χώρες (Latouche, 2013a).

Στα ελληνικά έχει καθιερωθεί πλέον ο όρος ως «Αποανάπτυξη», αν και εννοιολογικά ίσως ο όρος «Απομεγέθυνση» να ανταποκρίνεται καλύτερα στην έννοια του γαλλικού «décroissance». Στην ελληνική γλώσσα συχνά συγχέεται η οικονομική μεγέθυνση («croissance» στα γαλλικά ή «growth» στα αγγλικά) και η ανάπτυξη («développement» στα γαλλικά ή «development» στα αγγλικά). Ο όρος «décroissance» αναφέρεται στη μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης (ποσοτικό χαρακτηριστικό, ενώ η ανάπτυξη αναφέρεται σε περισσότερο ποιοτικά χαρακτηριστικά)².

Αναζητώντας τον ορισμό της Αποανάπτυξης, μπορούμε να πούμε ότι είναι (Videira et al. 2014, σελ. 59):

² Αναφέρεται ως υποσημείωση στο Jappe, A. (2011).

«μια δίκαιη συρρίκνωση της παραγωγής και της κατανάλωσης που αυξάνει την ευημερία των ανθρώπων και ενισχύει τις οικολογικές συνθήκες, σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. . . [και] προσφέρεται ως μια κοινωνική επιλογή και δεν επιβάλλεται ως εξωτερική επιτακτική ανάγκη για περιβαλλοντικούς ή άλλους λόγους».

Η ιδέα της Αποανάπτυξης πηγάζει από τη δυσπιστία στην ιδέα ότι μια διαρκής οικονομική μεγέθυνση είναι πάντοτε επιθυμητή. Επίσης, πηγάζει από την δυσαρέσκεια απέναντι στον καπιταλισμό, κυρίως για την άδικη κατανομή των προϊόντων του, αλλά και για τις «καταχρήσεις» του, όπως οι πόλεμοι και οι παραβιάσεις των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο ερευνητής Jappe, A. (Jappe, 2011, σελ.15).

Σήμερα οι υποστηρικτές της Αποανάπτυξης προωθούν τέσσερα κύρια επιχειρήματα για να ενισχύσουν την άποψή τους ότι τα πλουσιότερα έθνη θα πρέπει να εγκαταλείψουν την επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης. Τα επιχειρήματα αυτά είναι τα εξής (Alexander, 2010):

- Η συνεχιζόμενη παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη δεν είναι πλέον βιώσιμη επιλογή λόγω των περιβαλλοντικών περιορισμών.
- Στα πλουσιότερα έθνη η ανάπτυξη έχει γίνει «ασύμφορη», υπό την έννοια ότι στερεί περισσότερα από την ευημερία από όσα συμβάλλει σε αυτήν.
- Η ανάπτυξη στις πλουσιότερες χώρες δεν είναι ούτε αναγκαία ούτε επαρκής για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής, όπως η πλήρης απασχόληση, η εξάλειψη της φτώχειας και η προστασία του περιβάλλοντος.
- Η επιδίωξη της ανάπτυξης στις πλουσιότερες χώρες, προκειμένου να επιλύσουν το πρόβλημα της παγκόσμιας φτώχειας μέσω του λεγόμενου «trickle down³» δεν είναι ούτε βιώσιμη ούτε εμπειρικά πιθανή περίπτωση.

Η ιδέα της Αποανάπτυξης αμφισβητεί επίσης, τους δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης, όπως το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Αυτό συμβαίνει γιατί οι δείκτες αυτοί λαμβάνουν υπόψη μόνο την παραγωγή και την πώληση των εμπορευματοποιημένων αγαθών και υπηρεσιών, αγνοώντας τις βλαβερές συνέπειες

³ Διάχυση οικονομικών ωφελημάτων από τις ανώτερες προς τις κατώτερες τάξεις (δηλαδή «προς τα κάτω»).

που αυτά προκαλούν σε άλλα «αγαθά»: τη δικαιοσύνη, την ισότητα, τη δημοκρατία, την υγεία των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων, την ποιότητα ζωής, τις κοινωνικές σχέσεις (Fournier, 2013).

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός μεταξύ της Αποανάπτυξης και της οικονομικής ύφεσης. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε μείωση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, η διαφορά όμως έγκειται στο γεγονός ότι η οικονομική ύφεση προκαλεί μία σειρά από αρνητικές συνέπειες στην κοινωνία (απώλειες στις θέσεις εργασίας, όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και γενικώς πτώση του βιοτικού επιπέδου). Αυτό συμβαίνει γιατί οι οικονομίες είναι σχεδιασμένες να επιζητούν την οικονομική μεγέθυνση, ενώ παράλληλα το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αποτελεί έναν δείκτη για να μετρά οικονομίες που μεγεθύνονται. Συνεπώς το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν δεν μπορεί να αποτελεί έναν αντιπροσωπευτικό δείκτη για μία Κοινωνία Αποανάπτυξης (Χαρίσιος, 2011).

Επίσης, πρέπει να αντιληφθούμε ότι η ιδέα της Αποανάπτυξης δεν αποτελεί απλώς μια κριτική στην έννοια της ανάπτυξης, αλλά μια άρνηση λεηλασίας της φύσης, της κοινωνικής εκμετάλλευσης και της επιβαλλόμενης ομοιομορφίας. Αποτελεί επίσης άρνηση στο φαντασιακό της κατανάλωσης, στην κυριαρχία της οικονομίας, στον καπιταλισμό και στο αξιακό του σύστημα (Παναγούλης, 2012).

Η κρίση στην οποία έχει εισέλθει η ανθρωπότητα σήμερα δεν είναι μόνο οικονομική, με αποτέλεσμα οι λύσεις που επικεντρώνονται σε αυτή την κατεύθυνση να μην είναι επαρκείς. Η κρίση είναι οικονομική, οικολογική και ενεργειακή ταυτόχρονα, γεγονός το οποίο λαμβάνει υπόψη της η ιδέα της Αποανάπτυξης, καθώς συνυπολογίζει όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες και τις αλληλεπιδράσεις τους. Αντίθετα, ένα μέρος του οικολογικού κινήματος επιδιώκει την «αναθέρμανση» της ανάπτυξης με τη βοήθεια των «πράσινων τεχνολογιών», ενώ μέρος των υποστηρικτών της μαρξιστικής θεωρίας προτείνουν μια διαφορετική διαχείριση της βιομηχανικής κοινωνίας (Jappe, 2011).

Η Αποανάπτυξη δεν πρέπει να θεωρείται ως το αντίθετο της ανάπτυξης καθώς αποτελεί στην πραγματικότητα μια «επιλογή ζωής» η οποία δημιουργείται από την αμφισβήτηση των αξιών, των αρχών και των προτεραιοτήτων της σημερινής κοινωνίας (Andreoni & Dugiavig, 2010). Η Αποανάπτυξη δεν αναφέρεται σε μια κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει ανάπτυξη, σε μια κοινωνία η οποία έχει

δομηθεί πάνω στο πρότυπο της ανάπτυξης, αλλά στην πραγματικότητα αναφέρεται στην αλλαγή αυτού του προτύπου δομής της κοινωνίας (Δήμας, 2013). Με άλλα λόγια η Αποανάπτυξη είναι εφικτή μόνο σε μια «Κοινωνία Αποανάπτυξης» (Latouche, 2013a).

Σε αντίθεση με το μοντέλο της Βιώσιμης Ανάπτυξης, η Αποανάπτυξη υποστηρίζει ότι η οικονομία δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως ένα γενικό σύστημα παρουσίασης της πραγματικότητας, προτείνοντας μια πολιτιστική στροφή. Η πρόταση της πολιτιστικής στροφής προκύπτει από την πραγματοποίηση την οποία έχει υποστεί η οικονομία και προσφέρει την ευκαιρία για προβληματισμό που μπορεί να οδηγήσει σε μια αυξημένη αυτογνωσία και προσωπική ανάπτυξη (Boffi & Guerini, 2010).

Η θεωρία της πραγματοποίησης αναπτύχθηκε από τον Ούγγρο ερευνητή Georg Lukacs, ο οποίος βασίστηκε κυρίως στο έργο του Μάρξ, στο δοκίμιο «Η πραγματοποίηση και η συνείδηση του προλεταριάτου». Ο Lukacs περιγράφει την πραγματοποίηση ως ένα φαινόμενο το οποίο, αν και ξεκινάει από οικονομική βάση, στην πραγματικότητα επεκτείνεται σε όλη την σύγχρονη αστική κοινωνία (Λούκατς, 2006).

Σύμφωνα με τη θεωρία της πραγματοποίησης του Georg Lukacs, η ανθρώπινη εργασία μετατρέπεται σε αφηρημένη εργασία, ενώ παράλληλα η εμπορευματική δομή κυριαρχεί σε όλους τους τομείς της σύγχρονης αστικής κοινωνίας. Η ανθρώπινη εργασία αποτελεί κάτι αντικειμενικό και ανεξάρτητο, το οποίο εξουσιάζει τον άνθρωπο μέσα από νόμους που του είναι ξένοι. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ανθρώπινη εργασία να αντικειμενοποιείται στα εμπορεύματα, τόσο από υποκειμενική όσο και από αντικειμενική άποψη (Λούκατς, 2006).

Παράλληλα, η μηχανοποίηση της εργασίας που εμφανίστηκε στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, αντί να απελευθερώνει, δεσμεύει περισσότερο τον άνθρωπο σε έναν αποξενωμένο τρόπο ύπαρξης. Ο αυτοματισμός της παραγωγής, έχει ως αποτέλεσμα να χάνεται κάθε δημιουργική πνοή του εργαζόμενου, ο οποίος ακολουθεί πιστά τους νόμους της γραμμής παραγωγής. Συνεπώς, ο άνθρωπος νοιώθει αποκομμένος από την εργασία του, ενώ η εργασιακή διαδικασία αποτελεί για αυτόν μια κατάσταση ξένη και εντελώς αφηρημένη (Λούκατς, 2006).

Με την αύξηση και τη διάδοση του καπιταλιστικού συστήματος, η πραγματοποίηση ή αντικειμενοποίηση (η μετατροπή δηλαδή του ανθρώπου και της εργασίας σε «πράγμα» ή «αντικείμενο») εισχωρεί όλο και πιο βαθιά στη συνείδηση των

ανθρώπων, επιφέροντας μεγάλες συνέπειες. Συγκεκριμένα, η πραγματοποίηση έχει ως αποτέλεσμα τον κατακερματισμό της προσωπικότητας του ανθρώπου. Ο κατακερματισμός αυτός, ξεκινάει από την πραγματοποίηση της εργασίας η οποία απομονώνει την ύπαρξη και την προσωπικότητά του ανθρώπου, και τελικά επεκτείνεται σε ολόκληρη τη δομή της σύγχρονης κοινωνίας (Λούκατς, 2006).

Το ζητούμενο για τον ερευνητή Georg Lukacs ωστόσο, είναι να αναδειχθεί τελικά η απαραίτητη δύναμη έτσι ώστε ο άνθρωπος και η κοινωνία να οδηγηθούν στην «απο-πραγμοποίηση» (Λούκατς, 2006). Κάτι αντίστοιχο παρατηρούμε ότι τονίζει και η ιδέα της Αποανάπτυξης, η οποία υποστηρίζει ότι ο κύριος ένοχος δεν είναι η ίδια η ανάπτυξη, αλλά η ιδεολογία και φιλοσοφία της ανάπτυξης.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το κίνημα της Αποανάπτυξης προτείνει εναλλακτικές λύσεις οι οποίες βασίζονται στη μικρή κλίμακα, όπως την αυτό – παραγωγή, την συμβιωτικότητα (conviviality) και το μοίρασμα (Andreoni & Duriavig, 2010). Ειδικότερα, η προσέγγιση της εθελοντικής απλότητας εστιάζει στη μείωση της άσκοπης κατανάλωσης, διατηρώντας παράλληλα τις βασικές ανάγκες. Ο πολιτικός λόγος της Αποανάπτυξης αποτελεί μια πρόσκληση για να επανεξεταστούν τα πρότυπα της κατανάλωσης. Αυτή η επιθυμία για μείωση της κατανάλωσης αποτελεί μέρος μιας μεγαλύτερης προοπτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας και την ενίσχυση του αγώνα ενάντια στον υλικό πλούτο, προκειμένου να επιτευχθεί μείωση των ανισοτήτων και να αποτραπεί ο καταστροφικός για το περιβάλλον σύγχρονος τρόπος ζωής (Slim, 2013).

Για να είναι αποτελεσματική, η εθελοντική απλότητα πρέπει να συνοδεύεται από δραστηριότητες αυτό-παραγωγής και μετεγκατάστασης. Οι υποστηρικτές της Αποανάπτυξης ενθαρρύνουν ιδιαίτερα την αυτό-παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών για οικιακή χρήση. Άλλωστε, η παραγωγή η οποία προέρχεται για παράδειγμα από έναν καλλιεργούμενο κήπο αποτελεί παράλληλα, μια σημαντική πηγή ελευθερίας, επιτρέποντας στους ανθρώπους να απαλλαγούν από την καταναλωτική κοινωνία. Η αυτό-παραγωγή επιτρέπει τις ανταλλαγές μεταξύ των ανθρώπων. Η στρατηγική αυτή είναι επίσης ιδιαίτερα χρήσιμη επειδή παρέχει τη δυνατότητα στους καταναλωτές να ξεπεράσουν τις υπερβολές, και ιδίως εκείνες που προκαλούνται από τη διαφήμιση (Slim, 2013).

2.2. Ιστορική Εξέλιξη της Αποανάπτυξης

Το παγκόσμιο ενδιαφέρον για το περιβάλλον σε επίπεδο κυβερνήσεων, ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970. Συγκεκριμένα, το 1972 ο René Dubos, εμπνευστής της διάσκεψης της Στοκχόλμης, δημοσίευσε ένα έργο, με τίτλο «Έχουμε μόνο μία γη». Την ίδια περίοδο άρχισε να γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτό ότι η ανάπτυξη έχει συγκεκριμένα όρια. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το 1972, ο Sicco Mansholt, Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, απέστειλε μια δημόσια επιστολή στον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Franco-Maria Malfatti, προτείνοντάς του να σκεφτεί το ενδεχόμενο «παύσης» της ανάπτυξης. Αργότερα, όντας πλέον Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο Mansholt δήλωσε χαρακτηριστικά (όπως αναφέρεται στο Latouche, 2013a, σελ. 31):

«Για μας, στον βιομηχανοποιημένο κόσμο, μια μείωση στο επίπεδο των υλικών αγαθών, έχει γίνει πια αναγκαιότητα – πράγμα που δεν προϋποθέτει μηδενική ανάπτυξη, αλλά αρνητική ανάπτυξη. Η ανάπτυξη είναι μόνο ένας πολιτικός στόχος, ο οποίος εξυπηρετεί τα συμφέροντα των λίγων που κυριαρχούν»

Η εισαγωγή του όρου «Αποανάπτυξη» έγινε για πρώτη φορά από τον Nicholas Georgescu – Roegen, ως τίτλος μιας συλλογής κειμένων σχετικά με την εντροπία, την οικολογία και την οικονομία (Latouche, 2013a). Σύμφωνα με τον νόμο της εντροπίας, ενώ η ενέργεια μπορεί να διατηρείται («τίποτε δεν χάνεται, όλα μεταμορφώνονται»), ωστόσο υποβαθμίζεται ή μετασχηματίζεται με τη χρήση της, και επομένως δεν μπορεί να επιστρέψει στην αρχική της κατάσταση και να χρησιμοποιηθεί ξανά με τον ίδιο τρόπο (Fournier, 2013). Για παράδειγμα, τα παγάκια σ' ένα ποτήρι νερό, έτσι και λιώσουν, δεν πρόκειται να επανέλθουν μόνα τους, χωρίς εξωτερική παρέμβαση. Γενικά, η ελεύθερη θερμική ενέργεια ενός κλειστού συστήματος υποβαθμίζεται συνεχώς και αμετάκλητα σε δεσμευμένη ενέργεια. Η επέκταση αυτής της ιδιότητας απ' τη θερμική ενέργεια σε όλα τα άλλα είδη ενέργειας οδήγησε στο δεύτερο νόμο της θερμοδυναμικής, ή όπως συνηθίζεται να αποκαλείται στο νόμο της εντροπίας. Αυτός ο νόμος λέει ότι η εντροπία (δηλαδή η ποσότητα δεσμευμένης ενέργειας) ενός κλειστού συστήματος συνεχώς αυξάνει ή ότι η τάξη ενός τέτοιου συστήματος μεταστρέφεται σταθερά σε αταξία (Γκεοργκέσκου-Ρέγκεν, 1998).

Συγκεκριμένα, πρόκειται για το έργο «Ο νόμος της εντροπίας και η οικονομική διαδικασία» το οποίο δημοσιεύτηκε το 1971 (Fournier, 2013). Στο έργο αυτό, ο Georgescu – Roegen, παρατήρησε ότι η επιστήμη των οικονομικών δεν λαμβάνει υπόψη την μη αναστρεψιμότητα του χρόνου, αγνοεί δηλαδή την έννοια της εντροπίας. Τα οικονομικά μοντέλα αναπαριστούν ένα μηχανικό και αναστρέψιμο χρόνο, αγνοεί την εντροπία, δηλαδή τη μη αναστρεψιμότητα της ύλης και της ενέργειας η οποία έχει χρησιμοποιηθεί⁴. Με άλλα λόγια, τα οικονομικά αφαίρεσαν από την θεωρία τους και τις λειτουργίες παραγωγής τον πλανήτη Γη, με αποτέλεσμα οι νεοκλασικοί θεωρητικοί των οικονομικών να μη λάβουν υπόψη τα οικολογικά όρια του πλανήτη (Latouche, 2013a).

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η Αποανάπτυξη, εμφανίστηκε ως μια πρωτοβουλία η οποία εστίασε το ενδιαφέρον της στην εθελοντική συρρίκνωση της παραγωγής και της κατανάλωσης με απώτερο σκοπό την κοινωνική και οικολογική βιωσιμότητα. Γρήγορα η Αποανάπτυξη μετατράπηκε σε ένα σύνθημα ενάντια στην οικονομική ανάπτυξη και εξελίχθηκε σε ένα κοινωνικό κίνημα (Demaria et al. 2013).

2.3. Το Κίνημα της Αποανάπτυξης Διεθνώς

Το κίνημα της Αποανάπτυξης μπορεί να εμφανίστηκε πρόσφατα στο προσκήνιο, ωστόσο έχει τις ρίζες του σε διάφορες πηγές, όπως τα κινήματα βάσης και ο οικολογικός ακτιβισμός, αλλά και στο θεωρητικό έργο πολλών συγγραφέων όπως ο οικοσοσιαλισμός των Gorz, Καστοριάδη και Ellul, ο κοινοτικός οικοαναρχισμός των Illich και Bookchin, η πολιτική φιλοσοφία της Hannah Arendt, η οικονομική ανθρωπολογία των Mauss και Polanyi, και η κριτική της ανάπτυξης στον τρίτο κόσμο (Escobar, Sachs, Rist) από την οποία προέρχεται και ο Latouche (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

Το πρώτο μικρό, αλλά σημαντικό, «αντι – αναπτυξιακό» ή «μετα – αναπτυξιακό» κίνημα διεθνώς, ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 στη Γαλλία, και συνδέθηκε με τους Ivan Illich, Jacques Ellul και Francois Partant. Οι συγκεκριμένοι ερευνητές άσκησαν αυστηρή κριτική στις αδικίες που συμβαίνουν στο όνομα της ανάπτυξης, δίνοντας

⁴ Σύμφωνα με τον νόμο της εντροπίας, ενώ η ενέργεια μπορεί να διατηρείται («τίποτε δεν χάνεται, όλα μεταμορφώνονται»), ωστόσο υποβαθμίζεται ή μετασχηματίζεται με τη χρήση της, και επομένως δεν μπορεί να επιστρέψει στην αρχική της κατάσταση και να χρησιμοποιηθεί ξανά με τον ίδιο τρόπο (Fournier, 2013).

ιδιαίτερη έμφαση στην εκμετάλλευση του Νότου από τον Βορρά. Η κριτική αυτή άγγιξε μια ιστορική εναλλακτική: την αυτο-οργάνωση των πρώτων αυτοχθόνων κοινωνιών / οικονομιών. Επίσης, αντιμετώπισε με ενδιαφέρον και τις εναλλακτικές πρωτοβουλίες στον Βορρά, την αλληλέγγυα οικονομία, τα τοπικά ανταλλακτικά συστήματα και τα δίκτυα εναλλακτικών πρακτικών αλληλεγγύης, χωρίς ωστόσο να προσφέρει μια κοινωνική εναλλακτική πρόταση (Latouche, 2013a).

Η κοινωνική εναλλακτική πρόταση, ή τουλάχιστον η εστία εναλλακτικών ιδεών (Latouche, 2013a), εμφανίσθηκε στον δυτικό κόσμο με το κίνημα της Αποανάπτυξης, το οποίο όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, εμφανίσθηκε στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Το κίνημα της Αποανάπτυξης προσανατολίζεται στη μείωση της ανθρώπινης πίεσης προς το περιβάλλον και κινείται πέρα από την οικονομική ανάπτυξη που επικεντρώνεται στο κέρδος και η βασική θέση του κινήματος είναι να ξεφύγουμε ή να δραπετεύσουμε από την οικονομία («escaping from the economy» στα αγγλικά ή «sortir de l'économie» στα γαλλικά) (Fournier, 2013).

Πρωτοπόρος του κινήματος της Αποανάπτυξης είναι αναμφισβήτητα η Γαλλία, η χώρα άλλωστε στην οποία επινοήθηκε και ο όρος «Αποανάπτυξη». Η αρχή έγινε στην πόλη της Λυών μέσω διαδηλώσεων για πόλεις χωρίς αυτοκίνητα, γευμάτων στους δρόμους, συνεταιρισμών τροφίμων και δράσεων αντι-διαφήμισης. Πολλές είναι επίσης, οι εκδόσεις περιοδικών που ασχολούνται με το θέμα, όπως η ειδική έκδοση το 2002 του περιοδικού «Silence», το μηνιαίο περιοδικό για την Αποανάπτυξη «La Dé croissance, le journal de la joie de vivre» και το περιοδικό «Entropia» που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2006 (Demaria et al. 2013).

Σήμερα, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Γαλλίας έχει αρχίσει να ενστερνίζεται τις ιδέες της Αποανάπτυξης, καθώς ο δημόσιος διάλογος στη χώρα σχετικά με το ζήτημα αυτό συνεχώς αναπτύσσεται. Έτσι, η Αποανάπτυξη αποτελεί πλέον συστατικό στοιχείο κοινωνικών κινημάτων, ενώ παράλληλα εμφανίζεται συχνά στον τύπο. Το μέγεθος του κινήματος, όπως ήταν αναμενόμενο, έχει αρχίσει να δημιουργεί ανησυχία στους πολιτικούς της επικρατούσας τάσης οι οποίοι αντιδρούν στην ιδέα της Αποανάπτυξης συχνά απορρίπτοντας ή παρερμηνεύοντας την και υποστηρίζοντας για παράδειγμα ότι η Αποανάπτυξη αποτελεί ένα κίνημα που είναι ενάντια στην βελτίωση της κατάστασης των φτωχών. Η αντίδραση αυτή ωστόσο, βοήθησε στο να εξαπλωθεί η δημόσια συζήτηση ακόμα περισσότερο (Demaria et al. 2013).

Στην Ιταλία, το κίνημα της Αποανάπτυξης οργανώθηκε σημαντικά το 2004 με την ίδρυση του ιταλικού δικτύου «Rete per la decrescita». Το συγκεκριμένο δίκτυο δημιουργήθηκε από μια ομάδα ακτιβιστών και διανοουμένων επηρεασμένων από τις ιδέες της αλληλέγγυας οικονομίας, την κριτική κατά της ανάπτυξης, τον αντιωφελισμό και τα βιο-οικονομικά. Μεταξύ των σημαντικότερων προσωπικοτήτων του ιταλικού δικτύου για την Αποανάπτυξη συμπεριλαμβάνονται ο βιο-οικονομολόγος Mauro Bonaiuti (βιογράφος του Georgescu-Roegen), η πρώην διαφημίστρια και ακτιβίστρια Dalma Domeneghini, ο κοινωνιολόγος Marco Deriu και ο πολιτικός Paolo Cacciari. Ένας από τους βασικούς στόχους του δικτύου είναι η διάδοση πληροφοριών, ο οποίος υλοποιείται πρακτικά με τη βοήθεια σεμιναρίων, συνεδρίων και καλοκαιρινών σχολείων στα οποία συμμετέχουν εκατοντάδες άνθρωποι (Demaria et al. 2013).

Σημαντική είναι επίσης, στην Ιταλία η δράση του κινήματος για την «Ευτυχισμένη Αποανάπτυξη» του οποίου ηγείται ο Maurizio Pallante, ενώ πολλές ομάδες λαμβάνουν σήμερα μέρος στη δημόσια συζήτηση για την Αποανάπτυξη, από προοδευτικούς καθολικούς μέχρι μαρξιστές (Demaria et al. 2013).

Σημαντικές δράσεις του κινήματος της Αποανάπτυξης συναντούμε επίσης, στην Ισπανία. Συγκεκριμένα, η αρχή για το κίνημα της Αποανάπτυξης έγινε το 2005 στην Καταλονία και τη Βαρκελώνη, όπου ακτιβιστές ξεκίνησαν το δημόσιο διάλογο για την ενεργειακή κρίση και τις ενδεχόμενες εναλλακτικές λύσεις. Την επόμενη χρονιά, η περιβαλλοντική οργάνωση «Una sola terra» διοργάνωσε μια διάσκεψη σχετικά με την Αποανάπτυξη, ενώ το 2007 ιδρύθηκε στην Βαρκελώνη η ομάδα «Entesa pel decreixement». Επίσης, το 2008 διοργανώθηκε ένας ποδηλατικός γύρος από την συλλογικότητα «Temps de revoltes» υπό την καθοδήγηση του Enric Duran, ο οποίος οδήγησε στη δημιουργία του δικτύου για την Αποανάπτυξη «Xarxa pel Decreixement». Το δίκτυο αυτό προωθεί το δημόσιο διάλογο και τις πρακτικές της Αποανάπτυξης στην Καταλονία (Demaria et al. 2013).

Σήμερα στην Ισπανία, υπάρχουν περισσότερες από δέκα ενεργές ομάδες, ειδικά στη Μαδρίτη και τη χώρα των Βάσκων, ενώ καταβάλλονται προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού δικτύου. Το κίνημα της Αποανάπτυξης έχει εισχωρήσει ενεργά και στην ακαδημαϊκή κοινότητα της Καταλονίας, με σημαντικότερους εκπροσώπους μια ομάδα ερευνητών του Ινστιτούτου

Περιβαλλοντικών Επιστημών και Τεχνολογίας του Αυτόνομου Πανεπιστήμιου της Βαρκελώνης υπό την καθοδήγηση των καθηγητών Joan Martinez-Alier και Γιώργου Καλλή (Demaria et al. 2013).

Σταθμός στη διεθνή διάδοση του κινήματος της Αποανάπτυξης, ήταν μια σειρά συνεδρίων τα οποία έλαβαν χώρα από το 2008 έως το 2012, στο Παρίσι, τη Βαρκελώνη, το Μόντρεαλ και τη Βενετία. Τα συνέδρια αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να διαδοθεί το κίνημα της Αποανάπτυξης σε πολλές ομάδες και δράσεις στο Βέλγιο, την Ελβετία, τη Φινλανδία, την Πολωνία, την Ελλάδα, τη Γερμανία, την Πορτογαλία, τη Νορβηγία, τη Δανία, το Μεξικό, τη Βραζιλία, το Πουέρτο Ρίκο και τον Καναδά (Demaria et al. 2013).

Το ενδιαφέρον των ερευνητών έχει στραφεί επίσης, και σε άλλα κράτη, όπως για παράδειγμα ο ερευνητής Karen, B. (2010), ο οποίος μελέτησε την περίπτωση της Κούβας, και συγκεκριμένα τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται οι πολιτικές που εφαρμόζονται στη συγκεκριμένη χώρα με τις αρχές της Αποανάπτυξης. Τα συμπεράσματα της έρευνάς του έδειξαν ότι πολλές από τις πολιτικές που εφαρμόζονται στην Κούβα ακολουθούν ήδη τις γραμμές της Αποανάπτυξης. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα που εντόπισε ο Karen, είναι η εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση, η μικρή εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, το μικρό οικολογικό αποτύπωμα και η ιδιαίτερη έμφαση στη δημόσια υγεία, την εκπαίδευση, την ασφάλεια και την ευτυχία.

Οι ερευνητές Victor και Rosenbluth (2007) μελέτησαν τον τρόπο με τον οποίο τα σενάρια καθόλου ή χαμηλής ανάπτυξης μπορούν να επηρεάσουν μακροοικονομικές και περιβαλλοντικές μεταβλητές (το εισόδημα, τη φτώχεια, την ανεργία, τις δημόσιες δαπάνες και τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου) στον Καναδά, χρησιμοποιώντας ένα δυναμικό μοντέλο εξομοίωσης. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από το εν λόγω μοντέλο έδειξαν ότι αν ο Καναδάς δεν εξαρτάται από την ανάπτυξη, μπορεί να διατηρήσει ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο ανεργίας και να επιτύχει μια σημαντική μείωση στα επίπεδα φτώχειας, σε συνδυασμό με μια αξιοσημείωτη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

2.4. Στρατηγικές και Φορείς Αποανάπτυξης

Η εθελοντική και κοινωνική αλλαγή η οποία επιδιώκεται από το κίνημα της Αποανάπτυξης, πηγάζει από διάφορες πηγές, με αποτέλεσμα κάθε μία από αυτές να είναι σε θέση να εμπνεύσει μια διαφορετική σειρά από στρατηγικές δράσης σε τοπικό, περιφερειακό ή παγκόσμιο επίπεδο. Αποτέλεσμα αυτής της πληθώρας πηγών είναι οι έντονες συζητήσεις και διαμάχες σχετικά με τις στρατηγικές της Αποανάπτυξης (Demaria et al. 2013).

Ωστόσο, σύμφωνα με τους ερευνητές Demaria et al. (2013), η διαφορετικότητα αυτή θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ως ένα πλούσιο πεδίο δράσης, με την προϋπόθεση φυσικά οι συμμετέχοντες να έχουν επίγνωση των περιορισμών των δραστηριοτήτων τους και να είναι αρκετά ταπεινοί έτσι ώστε να παραμένουν ανοιχτοί στην εποικοδομητική κριτική και στις βελτιώσεις.

Ο μετασχηματισμός (ή η μετάβαση) που επιδιώκεται από το κίνημα της Αποανάπτυξης, μπορεί να επισπευσθεί με το συνδυασμό των κατάλληλων στρατηγικών. Ωστόσο, για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να διαχωριστεί η βραχυπρόθεσμη από την μακροπρόθεσμη προοπτική. Αυτό που πρέπει να αποτελεί σήμερα τη μεγαλύτερη και άμεση προτεραιότητα του κινήματος της Αποανάπτυξης είναι ο τρόπος μετασχηματισμού των κοινωνιών από την υπαρκτή κρίση της οικονομικής ανάπτυξης στην Αποανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, οι στρατηγικές θα πρέπει να συνδυαστούν καταλλήλως, με βάση ένα καθορισμένο χρονοδιάγραμμα (Demaria et al. 2013).

Οι υποστηρικτές των «συγκρουσιακών στρατηγικών» επιθυμούν η αντίδραση να πραγματοποιηθεί στους δρόμους και τις πλατείες – διακόπτοντας «επιβλαβή» έργα και ξεκινώντας θεμελιώδεις δημόσιες συζητήσεις. Από την άλλη πλευρά, οι επιστήμονες και διανοούμενοι εστιάζουν τις προσπάθειές τους στον αγώνα των ιδεών, ανοίγοντας με αυτόν τον τρόπο νέα φαντασιακά, ενώ δημιουργούν δεσμούς μεταξύ των επιπέδων και των προσεγγίσεων. Επίσης, οι δρώντες σε πρακτικό επίπεδο πειραματίζονται με νέες δυνατότητες στην καθημερινή ζωή, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο (Demaria et al. 2013).

Άλλωστε, ένα από τα πλέον ελκυστικά χαρακτηριστικά της Αποανάπτυξης, είναι το γεγονός ότι έχει τη δυνατότητα να αντλεί από διαφορετικές πηγές και ρεύματα σκέψης και να διαμορφώνει στρατηγικές σε διαφορετικά επίπεδα. Οι στρατηγικές που

προβάλλει η Αποανάπτυξη, μπορεί να μην είναι πάντοτε νέες, ωστόσο ο συνδυασμός τους είναι αναμφισβήτητα καινοτομικός (Demaria et al. 2013).

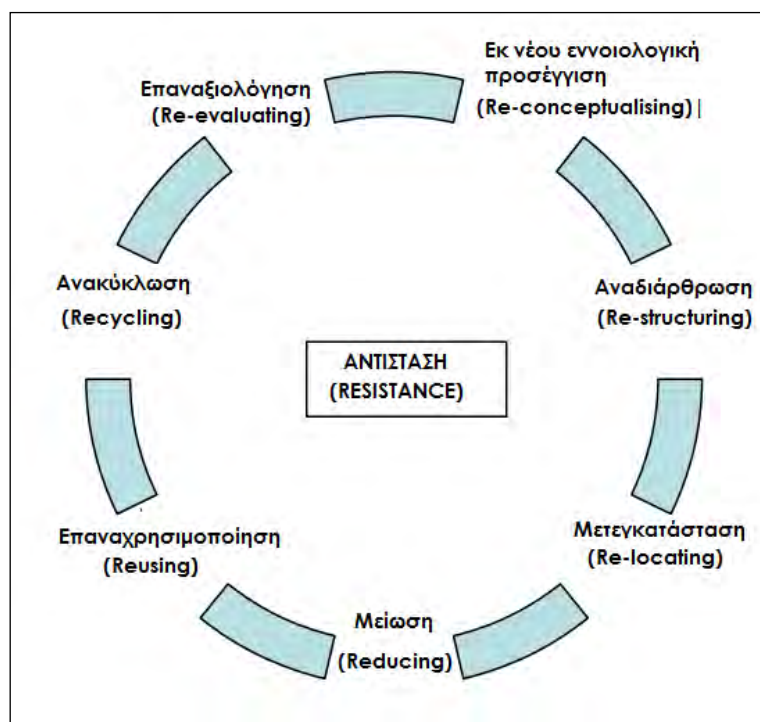
Σε πρακτικό επίπεδο, οι στρατηγικές οι οποίες βλέπουμε να εφαρμόζονται από το κίνημα της Αποανάπτυξης περιλαμβάνουν πολλές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία μιας διαφορετικής κοινωνίας «εδώ και τώρα», οι οποίες προσφέρουν καθημερινές εναλλακτικές λύσεις στο φαντασιακό της ανάπτυξης πέρα από την κρίση και την οικονομία της αγοράς. Μεταξύ των στρατηγικών αυτών περιλαμβάνονται: οικοκοινότητες και οικο-χωριά, επανακτήσεις αγροτικής γης, καταλήψεις στέγης και κέντρα κοινωνικής συμβίωσης, συνεταιρισμοί παραγωγών – καταναλωτών, κοινοτικοί αυτοδιαχειριζόμενοι αγρόκηποι, αεικαλλιέργεια (permaculture), αγροοικολογία και βιολογικές βιοδυναμικές καλλιέργειες, ανταλλακτήρια και τράπεζες παραδοσιακών σπόρων, εργασιακές κολεκτίβες, ηθικές τράπεζες, αυτοδιαχειριζόμενα κοινωνικά κέντρα, τοπικά ανταλλακτικά δίκτυα προϊόντων και υπηρεσιών, τράπεζες χρόνου, εναλλακτικές εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δομές, λαϊκές συνελεύσεις και συμμετοχικοί προϋπολογισμοί σε επίπεδο κοινότητας. Όλες αυτές οι στρατηγικές συνθέτουν ένα ποικιλόμορφο πλαίσιο εναλλακτικών προτάσεων οι οποίες δίνονται ως απάντηση στην πολλαπλή κρίση που βιώνουμε (Θεοδωρόπουλος, 2013).

Συνεπώς, εξετάζοντας τις στρατηγικές και τους φορείς της Αποανάπτυξης πρέπει να έχουμε κατά νου ότι «δεν υπάρχει συνταγή για μια κοινωνία της Αποανάπτυξης», όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει σε συνέντευξή του ο Serge Latouche (Latouche, 2013b), καθώς η κοινωνία της αποανάπτυξης δεν αποτελεί εναλλακτική λύση. Έτσι, δεν μπορεί να εφαρμοστεί με τον ίδιο τρόπο σε κάθε σημείο του πλανήτη. Κάθε λαός, κάθε κουλτούρα έχει το δικαίωμα να βρει τον δικό του δρόμο για να δημιουργήσει μια «κοινωνία λιτής αφθονίας», δηλαδή μια Κοινωνία Αποανάπτυξης.

Ωστόσο, ο Latouche προσπάθησε να συνοψίσει κάποιους πιθανούς τρόπους για το πώς μπορεί να επιτευχθεί η αναγκαία αλλαγή προς μια κοινωνία Αποανάπτυξης. Οι στρατηγικές αυτές απεικονίζονται γραφικά με τον λεγόμενο «Κύκλο των Rs», ο οποίος παρουσιάζεται στην Εικόνα 2.1. Τα οχτώ Rs αντιπροσωπεύουν τα εξής: Επαναξιολόγηση (Re-evaluating), Εκ νέου εννοιολογική προσέγγιση (Re-conceptualising), Αναδιάρθρωση (Re-structuring), Μετεγκατάσταση (Relocation), Μείωση (Reducing), Επαναχρησιμοποίηση (Reusing) και Ανακύκλωση (Recycling),

ενώ στο κέντρο του κύκλου, όπως φαίνεται στην Εικόνα 2.1, βρίσκεται η Αντίσταση (Resistance).

Η **Επαναξιολόγηση** αναφέρεται στην επανεξέταση και την αλλαγή των κυρίαρχων αξιών της σημερινής κοινωνίας. Η κυρίαρχη υλιστική άποψη απαιτεί την επιδίωξη του χρήματος και της εξουσίας, ανεξάρτητα από το κόστος που μπορεί να επιφέρει. Ως εκ τούτου, η συνεργασία πρέπει να αντικαταστήσει τον ανταγωνισμό και τον εγωισμό, και θα πρέπει να επιλεγεί η χαρά της απόλαυσης αντί της εμμονής με την εργασία, το τοπικό και όχι το παγκόσμιο, την αυτονομία αντί της ετερονομίας, και να πράττουμε με βάση το τι είναι εύλογο, και όχι ορθολογιστικό (Jansson & Rodhe, 2009).

Εικόνα 2.1 Ο «Κύκλος των Rs» του S. Latouche (Πηγή: μετάφραση από Jansson & Rodhe, 2009).

Η **Εκ νέου εννοιολογική προσέγγιση** αναφέρεται στον επαναπροσδιορισμό και την επανεξέταση των διαστάσεων για παράδειγμα, της φτώχειας και του πλούτου και της έλλειψης και της αφθονίας. Οι προσδοκίες των ανθρώπων όσον αφορά τον πλούτο και την κατανάλωση είναι ένας σημαντικός παράγοντας για να διευκολυνθεί η αποδοχή της ελάχιστης κατανάλωσης. Αν η αντίληψη του πλούτου επαναπροσδιοριστεί στο σύνολο της κοινωνίας, θα βοηθήσει τους ανθρώπους να

μετριάσουν τις προσδοκίες τους σχετικά με τα υλικά επιτεύγματα, και να μειώσουν το αίσθημα της απώλειας και της απογοήτευσης (Jansson & Rodhe, 2009).

Η **Αναδιάρθρωση** αναφέρεται στην προσαρμογή της παραγωγής και των κοινωνικών σχέσεων, στην αλλαγή των αξιών. Η αναδιάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων μπορεί να γίνει κατανοητή ως αναδιανομή του πλούτου, τόσο μεταξύ των πλουσιότερων και των φτωχότερων λαών, καθώς και στο εσωτερικό των κοινωνιών. Ο Latouche ισχυρίζεται ότι το οικολογικό χρέος στους ανθρώπους του Νότου, δεν πρόκειται να καταβληθεί από δωρεές, αλλά με την εξάλειψη της εκμετάλλευσης των φτωχότερων εθνών. Επίσης, ο Latouche υποστηρίζει ότι το οικολογικό αποτύπωμα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως δείκτης της δίκαιης αναδιανομής (Jansson & Rodhe, 2009).

Η **Μετεγκατάσταση** αναφέρεται στη μετάβαση από την παγκόσμια παραγωγή στην τοπική παραγωγή, πράγμα που σημαίνει ότι τα αγαθά που απαιτούνται για τις ανάγκες του λαού θα πρέπει να παράγονται σε τοπικό επίπεδο. Όλες οι αποφάσεις στο πλαίσιο της οικονομίας, της πολιτικής και του πολιτισμού θα πρέπει να λαμβάνονται σε τοπικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, αυτό συνεπάγεται μια μετατόπιση της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων και μια αποκατάσταση των χαμένων κρίκων της κοινωνίας προς την κατεύθυνση μιας σχέσης συμβιωτικότητας (Jansson & Rodhe, 2009).

Η **Μείωση** αναφέρεται κυρίως στη μείωση των επιπτώσεων στην βιόσφαιρα, που δημιουργήθηκαν από τους δικούς μας τρόπους παραγωγής και κατανάλωσης. Πρέπει να μειώσουμε το οικολογικό μας αποτύπωμα, το οποίο περιλαμβάνει τη μείωση των ταξιδιών, και να μάθουμε να απολαμβάνουμε τη βραδύτητα και να αγαπάμε την τοπική περιοχή μας. Επίσης, θα πρέπει να μειωθεί το ποσό των ωρών εργασίας και να απαλλαγούμε από τον εθισμό στην εργασία, η οποία αποτελεί κύριο υποστηρικτή της κοινωνίας της ανάπτυξης (Jansson & Rodhe, 2009).

Η **Επαναχρησιμοποίηση** και η **Ανακύκλωση** αναφέρονται στη μείωση της ποσότητας των αποβλήτων. Υπάρχει ανάγκη για πρωτοβουλίες και εγχειρήματα σε αυτή την κατεύθυνση, αλλά αυτό που λείπει είναι η πολιτική βούληση (Jansson & Rodhe, 2009).

Ωστόσο, ο «Κύκλος των Rs» δεν πρέπει να εκληφθεί ως μια ατζέντα και το χρονοδιάγραμμα θα πρέπει να δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια της πρακτικής εμπειρίας, σε συνδυασμό με τη θεωρία. Ο ίδιος ο Latouche, αναφερόμενος στα οχτώ

βήματα του «Κύκλου των Rs» υποστηρίζει ότι (μετάφραση από Jansson & Rodhe, 2009, σελ. 27):

«στην πράξη - ευτυχώς - αυτά τα βήματα συνεχώς συγκρούονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, γεγονός που καθιστά δυνατή την πρόβλεψη της αλλαγής με έναν προοδευτικό τρόπο, διαχειρίζοντας τις μεταβάσεις που δεν έχουν ληφθεί υπόψη από το θεωρητικό σχήμα»

Σε κάθε ένα από αυτά τα Rs/ενέργειες, θα βρούμε ένα άλλο R - αυτό της αντίστασης - το οποίο έχει τοποθετήσει ο Latouche στο κέντρο του κύκλου, όπως παρατηρούμε στην Εικόνα 2.1.

Ο ερευνητής Paul Aigiés (όπως αναφέρεται στο Jansson & Rodhe, 2009), διακρίνει τρία επίπεδα αντίστασης. Το πρώτο επίπεδο είναι της προσωπικής αντίστασης (εθελοντική απλότητα). Το δεύτερο είναι οι συλλογικές εναλλακτικές λύσεις οι οποίες επιτρέπουν την επινόηση νέων μορφών τρόπου ζωής που μπορεί να γενικευθεί. Το τρίτο είναι το πολιτικό επίπεδο της αντίστασης, δηλαδή οι συζητήσεις και η συλλογική λήψη αποφάσεων.

2.5. Επικριτές και Υποστηρικτές της Αποανάπτυξης

Το κίνημα της Αποανάπτυξης, αποτελεί, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, μια νέα θεωρητική πρόταση η οποία έχει ακόμη περιορισμένο αριθμό υποστηρικτών, αν και ο αριθμός αυτός φαίνεται ότι είναι αναπτυσσόμενος. Η ανάπτυξη του αριθμού των υποστηρικτών οφείλεται στην όλο και πιο έντονη συνειδητοποίηση ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού οδηγεί αναπόφευκτα σε οικολογική καταστροφή και στη συνειδητοποίηση ότι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Jarpe, A. «δεν θα λύσουν το πρόβλημα λίγα παραπάνω φίλτρα ή λίγο λιγότερο ρυπογόνα αυτοκίνητα» (Jarpe, 2011, σελ. 15).

Ο αριθμός των υποστηρικτών της Αποανάπτυξης αυξάνεται επίσης, εξαιτίας του γεγονότος ότι τα πρότυπα συμπεριφοράς που προτείνει είναι ατομικά και άμεσα εφαρμόσιμα (Jarpe, 2011).

Οι υποστηρικτές της Αποανάπτυξης, αντλούν τα επιχειρήματά τους από τις ιδέες του Georgescu – Roegen (τις οποίες αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα), αλλά και του Κορνήλιου Καστοριάδη, καταγγέλλοντας την οικονομική σκέψη και τα συστήματα

που βλέπουν την οικονομική ανάπτυξη ως το υπέρτατο αγαθό. Πολλοί από τους υποστηρικτές του κινήματος είναι πανεπιστημιακοί (για παράδειγμα οι: Agiès, Latouche, Cheynet, Schneider) οι οποίοι έχουν αναπτύξει δεσμούς με διάφορα Ευρωπαϊκά ερευνητικά ιδρύματα συμπεριλαμβανομένων των European Society for Ecological Economics, Sustainable Europe Research Institute και Research and Degrowth / Recherche et Decroissance (Fournier, 2013).

Ο διασημότερος, ίσως υποστηρικτής της Αποανάπτυξης σήμερα είναι ο Γάλλος συγγραφέας Serge Latouche. Ο Latouche γεννήθηκε το 1940, σπούδασε φιλοσοφία, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες, έχει διδάξει σε πανεπιστήμια στη Λιλ στη Γαλλία, στο Κονγκό και στο Λάος. Από το 2002 έχει αφιερωθεί στη μελέτη της αποανάπτυξης.

Εκτός από τον Latouche, πολλοί άλλοι διανοούμενοι ενστερνίστηκαν επίσης, τις ιδέες της Αποανάπτυξης. Ορισμένοι από αυτούς ήταν αρχικά έντονοι επικριτές της Αποανάπτυξης μα αργότερα έγιναν υποστηρικτές της όπως για παράδειγμα ο Dominique Bourg και ο Jacques Généreux (Demaria et al. 2013).

Παρόλο που όλο και μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν την ανάγκη για εναλλακτικές προσεγγίσεις, η νεοκλασική οικονομική προσέγγιση θεωρεί ότι η ιδέα της Αποανάπτυξης αποτελεί ένα απλό άθροισμα «εναλλακτικών πρακτικών» που σχετίζονται με μικρές ομάδες ατόμων και συνεπώς, δεν είναι ικανές να σχετιστούν με οικονομικές πραγματικότητες και θεωρίες. Αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή η ιδέα της Αποανάπτυξης δεν έχει μορφοποιηθεί εντός κάποιας συγκεκριμένης οικονομικής θεωρίας. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, η Αποανάπτυξη αποτελεί μια «επιλογή ζωής», και ως τέτοια δεν απαιτεί μορφοποίηση σε όρους οικονομικής θεωρίας. (Andreoni & Duriavig, 2010).

Ωστόσο, η κριτική εναντίον της Αποανάπτυξης, ή καλύτερα εναντίον των υποστηρικτών της, δεν προέρχεται μόνο από τους κλασικούς φιλελεύθερους «αναπτυξιολάγνους» ή τους σοσιαφιλελεύθερους (J.P. Fittoussi, ο πρώην υπουργός του Λ. Ζοσπέν Cl. Allegre κ.ά.), αλλά και από τους οπαδούς της εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης και της ανθρωπιστικής ανάπτυξης, όπως και από Πράσινους (C. Di Meo, Y. Fremion) και αντισυστημικούς (Τ. Φωτόπουλος) (Νικολόπουλος, 2010).

Η κριτική αυτή σχετίζεται αρχικά με το γεγονός ότι η Αποανάπτυξη, ή τουλάχιστον μια τάση της, δίνει έμφαση στο ανθρωπολογικό στοιχείο και στη μη αναγνώριση των υλικών συνθηκών. Για το θέμα αυτό ο J. Harribey⁵, (όπως αναφέρεται στο Νικολόπουλος, 2010), αναφέρει χαρακτηριστικά ότι:

«ο χώρος της πολιτικής, ως χώρος διαμεσολάβησης και μετασχηματισμού, απωθείται στο όνομα μιας ελευθεριακής ή θρησκευτικής ριζοσπαστικότητας, η οποία γενικά δυσπιστεί απέναντι στους (υπάρχοντες πολιτικούς) θεσμούς και στο κράτος πρόνοιας».

Φαίνεται λοιπόν ότι υπάρχει σαφές πολιτικό πρόβλημα, ενώ παράλληλα δεν υπάρχει ένας πολιτικός ορισμός του προτάγματος (μείωση ή κατάργηση ανισοτήτων, ισοκατανομής της εξουσίας κλπ.), σε επίπεδο συλλογικού φαντασιακού (Νικολόπουλος, 2010).

Ορισμένοι επικριτές της Αποανάπτυξης (Attac, J. Harribey) υποστηρίζουν ότι δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτή η θέση του Latouche ότι η φτώχεια είναι μόνο προβολή των δυτικών αξιών ή απλή προβολή του φαντασιακού. Βέβαια, κάνουν λόγο για «μη μεγέθυνση» ή «α-μεγέθυνση», αναγνωρίζοντας ότι ο στόχος της Αποανάπτυξης δεν αφορά όλους αδιακρίτως τους πληθυσμούς του πλανήτη, ιδίως του Νότου. Αλλά και ο V. Cheynet αναγνωρίζει επίσης, μαζί με τον H. Kempf, ότι η Αποανάπτυξη απευθύνεται πρώτα στους πλούσιους και στα πλούσια κράτη του Βορρά, με στόχο να καταστεί δυνατή μια επιθυμητή οικονομική μεγέθυνση των φτωχών κρατών σε μια μη παραγωγιστική κατεύθυνση. Έτσι οι λαοί της Αφρικής έχουν ανάγκη ανύψωσης του επιπέδου ζωής, χωρίς να χρειάζεται να μιμηθούν τον δυτικό τρόπο ζωής και ανάπτυξης (Νικολόπουλος, 2010).

Συνεπώς, αν η Αποανάπτυξη έβρισκε εφαρμογή κατά γενικευμένο τρόπο στις πλούσιες χώρες του Βορρά, θα είχε επιπτώσεις στο καθεστώς της απασχόλησης, με ορατό τον κίνδυνο επανεμφάνισης της μαζικής φτώχειας. Για παράδειγμα, ο T. Φωτόπουλος, στον οποίο συχνά παραπέμπει ο Latouche, θεωρεί ότι (όπως αναφέρεται στο Νικολόπουλος, 2010):

«το σύστημα δεν μπορεί να ζήσει χωρίς οικονομική μεγέθυνση και ότι μια διαδικασία θεμελιακής ανατροπής της, που μερικοί αποκαλούν

⁵ Harribey, J. (2005), Faut-il renoncer au développement?, *Ecologie le grand défi, Manière de voir*, 81, όπως αναφέρεται στο Νικολόπουλος, (2010).

απομεγέθυνση, δεν είναι δυνατή στο ισχύον σύστημα της οικονομίας της αγοράς».

Ο Φωτόπουλος υποστηρίζει επίσης, ότι από την πλευρά της παραγωγής, μια μηδενική ανάπτυξη είναι καθαρή φαντασία, κυρίως διότι μια επιτυχημένη παγκόσμια πολιτική απομεγέθυνσης (εντός του ισχύοντος συστήματος της οικονομίας της αγοράς) θα επέσπευδε μια οικονομική ύφεση μεγαλύτερη από αυτή του 1929 ή τη σημερινή (Νικολόπουλος, 2010). Ωστόσο, και ο ίδιος ο Latouche, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα, δεν ταυτίζεται με την αρνητική ή μηδενική ανάπτυξη, αλλά κάνει λόγο για Αποανάπτυξη σε μια «Κοινωνία Αποανάπτυξης».

Επίσης, οι επικριτές της Αποανάπτυξης υποστηρίζουν ότι δεν γίνεται μια «Κοινωνία Αποανάπτυξης» να εξορκίσει την οικονομία (ανάλυση κόστους/αποτελεσματικότητας, το σύστημα των τιμών και της αναδιανομής του εισοδήματος), εάν δεν υπάρξει μια γενικότερη και εξαρχής σε όλα τα επίπεδα οικονομική και, κυρίως, πολιτική (θεσμική) επανασχεδίαση της κοινωνίας (Νικολόπουλος, 2010).

Γενικότερα, ο μεγάλος αριθμός των προτάσεων που προέρχονται από την κοινότητα της Αποανάπτυξης και οι μεγάλες και ποικίλες περιοχές που προτίθενται να καλύψουν, θεωρείται από πολλούς ότι δίνει την εντύπωση μιας γενικόλογης, αν όχι κακόηχης, συζήτησης. Ο ερευνητής Van den Bergh, για παράδειγμα, επικρίνει τη συζήτηση της Αποανάπτυξης, ακριβώς επειδή δεν είναι σαφές ποιο είναι αυτό που πρέπει να «αποαναπτυχθεί» και επίσης, επικρίνει τη συζήτηση της Αποανάπτυξης γιατί οι οπαδοί της αποανάπτυξης αναφέρονται αδιακρίτως σε μια ποικιλία προτάσεων που δεν συμβαδίζουν απαραίτητα η μια με την άλλη (Videira et al. 2014).

Επίσης, η ιδέα της Αποανάπτυξης, στην ακραία της (άμεση) μορφή, κατηγορείται για μαλθουσιανισμό. Ο Latouche, αν και υποστηρίζει, όπως και ο P. Rabhi, ότι το πρόβλημα δεν είναι ο υπερπληθυσμός του πλανήτη αλλά η δίκαιη διανομή του πλούτου και των πόρων, εντούτοις αναγνωρίζει ότι η δημογραφική αποανάπτυξη θέτει φοβερά προβλήματα, ακόμα κι αν είναι εφικτή ή επιθυμητή (Νικολόπουλος, 2010).

Τέλος, ο ερευνητής Schwartzman (2012), υποστηρίζει ότι το πρόταγμα της Αποανάπτυξης είναι εξαιρετικά προβληματικό λόγω της αποτυχίας του να αναλύσει τις ποιοτικές πτυχές της οικονομικής ανάπτυξης και λόγω της έμφασης που δίνει στην τοπική οικονομία χωρίς να αναγνωρίζει την επείγουσα ανάγκη για την αντιμετώπιση

της παγκόσμιας ανθρωπογενούς αλλαγής από μια διεθνική πολιτική προοπτική. Ο ερευνητής συνεχίζει λέγοντας ότι ενεργώντας απλώς σε τοπική ή ακόμη και σε εθνική κλίμακα δεν αποτελεί μια επαρκή λύση. Υπάρχει αυξανόμενη και επείγουσα ανάγκη για ένα διεθνές οικοσοσιαλιστικό κίνημα. Μια απλή αναγνώριση της αναγκαιότητας αυτής είναι ότι το υπερεθνικό κεφάλαιο και το στρατιωτικό σκέλος του, εμποδίζουν την αποτελεσματική και εκτελεστέα συνθήκη για το κλίμα και την ταχεία «decarbonization⁶» των παγκόσμιων πηγών ενέργειας.

Ο Schwartzman (2012), υποστηρίζει επίσης ότι οι υποστηρικτές του κινήματος της Αποανάπτυξης, και ιδιαίτερα ο Latouche, δεν αναγνωρίζουν τις ποιοτικές έναντι των ποσοτικών πτυχών της ανάπτυξης, ούτε τις υλικές απαιτήσεις για μια υψηλή ποιότητα ζωής, ιδίως την ελάχιστη κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο. Τέλος υποστηρίζει ότι η Αποανάπτυξη, είναι ένα πρόγραμμα διαθέσιμο μόνο για μια μειοψηφία ανθρώπων του κόσμου, ακόμα και στον παγκόσμιο Βορρά.

2.6. Σύγκριση με τυπικές εναλλακτικές θεωρίες

Η ιδέα της Αποανάπτυξης έχει πολλές ομοιότητες, αλλά και διαφορές, με ορισμένες προϋπάρχουσες εναλλακτικές θεωρίες. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται συγκεντρωτικά μια σύγκριση των χαρακτηριστικών της Αποανάπτυξης με τις σημαντικότερες από τις θεωρίες αυτές, δηλαδή με τη θεωρία των Ουτοπικών Σοσιαλιστών και με τη θεωρία της Πράσινης Ανάπτυξης.

2.6.1 Ουτοπικοί Σοσιαλιστές

Ο Ουτοπικός Σοσιαλισμός γνώρισε άνθηση στις αρχές και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η Γαλλική Επανάσταση και η τεχνολογική πρόοδος, δημιούργησαν την εποχή εκείνη την προσδοκία για μια βελτιωμένη κοινωνία η οποία θα στηρίζεται στην επιστήμη και τον σοσιαλισμό. Οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι της εποχής ήταν ο Σαρλ Φουριέ, ο Ανρί ντε Σαιν Σιμόν και ο Ρόμπερτ Όουεν (Κιατίπης, 2012).

Οι τρεις αυτοί οραματιστές είναι σήμερα γνωστοί ως Ουτοπικοί Σοσιαλιστές και τα οράματά τους ως «Ουτοπικός Σοσιαλισμός», γιατί οι νέοι ιδεολόγοι του σοσιαλισμού

⁶ Ο Schwartzman με τον όρο «decarbonization» αναφέρεται στη εξάλειψη των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα από τις πηγές ενέργειας.

– κομμουνισμού θεωρούσαν ότι το όραμα των ουτοπικών σοσιαλιστών ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί. Συγκεκριμένα, τον χαρακτηρισμό «Ουτοπικοί» τον έδωσε σε αυτούς ο Φρίντριχ Ένγκελς στο έργο του «Σοσιαλισμός, Ουτοπικός και Επιστημονικός» (Κιατίπης, 2012).

Η βάση του Ουτοπικού Σοσιαλισμού είναι το έργο του Τόμας Μορ «Ουτοπία», το οποίο γράφτηκε το 1516. Σε αυτό ο Μορ περιγράφει ένα υποθετικό ταξίδι σε κάποιο φανταστικό νησί, του οποίου οι κάτοικοι ζουν ευτυχισμένοι χάρις στο ιδιόμορφο καθεστώς τους. Το ανύπαρκτο νησί του, ο Μορ το ονόμασε «Ουτοπία» από τις ελληνικές λέξεις «ου» και «τόπος». Από αυτό το έργο του Μορ πήρε αργότερα το όνομα «ουτοπικός σοσιαλισμός» όλος ο προμαρξικός σοσιαλισμός. Τον χαρακτηρισμό τον έδωσαν οι κομμουνιστές για να δείξουν έτσι ότι ο δικός τους «σοσιαλισμός» βγήκε από τη σφαίρα της ουτοπίας και έγινε «επιστημονικός» (επιστημονικός σοσιαλισμός χαρακτηρίζεται η θεωρία του Καρλ Μαρξ και του Φρίντριχ Ένγκελς) (Κιατίπης, 2012).

Η κοινωνία που οραματιζόταν ο Σαρλ Φουριέ ονομαζόταν Αρμονία και αποτελούσε μία κοινωνία χωρίς κράτος όπου θα υπήρχαν κοινότητες που θα ήταν συνεργατικές επιχειρήσεις και κάθε μέλος θα διέθετε ένα αριθμό ίσων μετοχών. Ο Φουριέ υποστήριξε την παραγωγή σε μεγάλη κλίμακα και τη μαζική κατανάλωση μέσω τυποποιημένων συνεταιρισμών. Η «ουτοπική» πόλη του Φουριέ αποτελούνταν μόνο από ένα κτήριο μεγάλων διαστάσεων που θα ονομαζόταν φαλανστήριο. Το κάθε φαλανστήριο θα είχε πληθυσμό περίπου 1600 ατόμων που θα αποτελούσε μία κοινότητα που θα ονομάζεται φάλαγγα. Ο Φουριέ οραματιζόταν μία κοινωνία χωρίς οικογένεια αλλά με πολυγαμία. Όσον αφορά στην επιστήμη, ο Φουριέ ήθελε να χρησιμοποιηθεί για το καλό των συνανθρώπων του και όχι για τον πλουτισμό λίγων (Κιατίπης, 2012).

Ο Σαιν Σιμόν πίστευε σε μία ουτοπική κοινωνία που την εξουσία θα την ασκούσαν οι επιστήμονες. Αν και ο ίδιος ήταν χριστιανός, θεωρούσε τη θρησκεία κατώτερη των επιστημών, ενώ πίστευε ότι η επιστήμη μπορούσε να οδηγήσει σε μια καλύτερη κοινωνία. Ο κόμης ντε Σαιν Σιμόν υποστήριξε επίσης την κατάργηση του χρήματος. Το σύνολο της θεωρίας του ονομάστηκε κοινωνιστική θεωρία ή σαινισμονισμός ή νέος χριστιανισμός (Κιατίπης, 2012).

Ο Ρόμπερτ Όουεν ήταν αρχικά ένας βιομήχανος και επιτυχημένος επιχειρηματίας, ο οποίος προσπάθησε να εφαρμόσει στην επιχείρησή του πρωτοποριακές για την εποχή κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Στη θεωρία που ανέπτυξε ο Όουεν, προτείνει τη δημιουργία μιας κοινωνικής ενότητας, η οποία θα βασίζεται στην αλληλεγγύη και την αλληλοβοήθεια. Υποστηρίζει ότι για να βελτιωθεί η ζωή των εργατών πρέπει να ζουν σε κατάλληλα χωριά (συνεταιριστικά χωριά) που δε θα πρέπει να ξεπερνούν τους 1500 κατοίκους. Σε αυτά τα χωριά οι εργαζόμενοι θα δουλεύουν σε αγροκτήματα και εργοστάσια με τελικό σκοπό την αυτοσυντήρηση (Κιατίπης, 2012).

Η θεωρία των Ουτοπικών Σοσιαλιστών παρατηρούμε ότι παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με αυτή των υποστηρικτών της Αποανάπτυξης. Η κύρια ομοιότητα των οραμάτων είναι η μικρή κλίμακα της κοινωνίας και η αυτοσυντήρησή της, αλλά και η έμφαση στους συνεταιρισμούς. Επίσης, και στις δύο περιπτώσεις παρατηρούμε ότι δίνεται έμφαση σε αξίες όπως η αλληλεγγύη και η συντροφικότητα, αφήνοντας πίσω την ανάπτυξη και την μεγέθυνση.

Επίσης, η προσέγγιση της εθελοντικής απλότητας της Αποανάπτυξης αντιστοιχεί στην ηθική του Σαιν Σιμόν, στην οποία η «πραγματική παραγωγή» αποτελεί την μόνη αναγνωρισμένη κοινωνική διάσταση, καθώς κάθε συμβολική αναφορά εξαφανίζεται: κάθε κοινότητα αναμένεται να αναλάβει το σύνολο του φορτίου και το βάρος των προς το ζην. Σχετικά με αυτό, η έννοια της «εκ νέου τοποθέτησης» (re-locate) σύμφωνα με τον Λατούς αποτελεί την: *«τοπική παραγωγή των περισσότερων προϊόντων που απαιτούνται για την κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού και για τη χρηματοδότηση των τοπικών επιχειρήσεων από τις οικονομίες που συλλέγονταν στην περιοχή»* (μετάφραση από Romano, 2012, σελ. 587).

2.6.2. Πράσινη Ανάπτυξη

Σύμφωνα με τη θεωρία της πράσινης ανάπτυξης, η οικονομία αναπτύσσεται αλλά χρησιμοποιεί όλο και λιγότερη ενέργεια και πρώτες ύλες (Καλλής, 2013). Πιο συγκεκριμένα, πράσινη ανάπτυξη είναι η μετατροπή των διεργασιών ανάπτυξης σε αποδοτικότερες, όσον αφορά στη χρήση των πόρων, καθαρότερες και πιο ανθεκτικές, χωρίς απαραίτητα να επιβραδύνονται (Hallegatte et al. 2011).

Η Αποανάπτυξη αντιπαρατίθεται με τις ιδέες της «πράσινης ανάπτυξης» ή «πράσινης οικονομίας» και τις σχετικές πεποιθήσεις ότι η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί τον

πλέον επιθυμητό δρόμο ανεξάρτητα πολιτικής και ιδεολογίας (Demaria et al. 2013). Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της Αποανάπτυξης, για να μπορέσει να αμφισβητηθεί η «τυραννία» της οικονομικής ανάπτυξης, δεν αρκεί να στραφούμε σε λιγότερη, πιο αργή ή πιο πράσινη ανάπτυξη, καθώς αυτό μας διατηρεί μέσα στην ίδια οικονομική λογική (Fournier, 2013).

Γενικότερα, το κίνημα της Αποανάπτυξης είναι ιδιαίτερα επικριτικό σε κάθε προσπάθεια συμβιβασμού των περιβαλλοντικών ανησυχιών με την οικονομική ανάπτυξη. Η έννοια της «βιώσιμης ανάπτυξης» αποτελεί σχήμα οξύμωρο, καθώς η οικονομική ανάπτυξη είτε είναι αειφόρος, πράσινη ή όπως αλλιώς μπορεί να περιγραφεί, δεν μπορεί να είναι βιώσιμη. Η κριτική εδώ πηγάζει από την εξάρτηση και την πίστη στις οικολογικές τεχνολογίες που θα μας οδηγήσουν σε μια περισσότερο «πράσινη» ανάπτυξη. Το κύριο επιχείρημα εδώ αφορά αυτό που είναι σήμερα γνωστό ως το «φαινόμενο αναπήδησης» (rebound effect). Σύμφωνα με το φαινόμενο αυτό κάθε κέρδος σε ενέργεια που προέρχεται από τη χρήση πιο αποδοτικής τεχνολογίας, στις περισσότερες των περιπτώσεων ακυρώνεται από την αύξηση της κατανάλωσης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δηλαδή, οι οικολογικά αποδοτικές τεχνολογίες μας κάνουν απλώς να καταναλώνουμε περισσότερο (Fournier, 2013).

Ωστόσο, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι υποστηρικτές της Αποανάπτυξης δεν ασκούν κριτική στις ίδιες τις οικολογικά αποδοτικές τεχνολογίες, οι οποίες δυνητικά μπορεί να είναι χρήσιμες, αλλά στην ένταξή τους μέσα σε ένα μοντέλο και μια λογική οικονομικής ανάπτυξης (Fournier, 2013). Το πρόβλημα δηλαδή δεν είναι για παράδειγμα, το μέσο από το οποίο θα παίρνουμε ενέργεια στο μέλλον, όπως υποστηρίζει η πράσινη ανάπτυξη. Θα πρέπει να είναι μια, ποιοτικά και ποσοτικά, ριζικά διαφορετική κοινωνία, η οποία θα έχει βρει τρόπους να ζει με πολύ λιγότερα, με αυτά δηλαδή τα οποία θα μπορούν να διασφαλίσουν οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ηλιακή, αιολική ενέργεια κλπ) μικρής κλίμακας (Καλλής, 2013).

3. ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Θεωρητικές Προσεγγίσεις στην Ελλάδα

Το κίνημα της Αποανάπτυξης έχει ισχυρές επιρροές από τις ιδέες και τα κείμενα του Κορνήλιου Καστοριάδη (1922 – 1997), ο οποίος υπήρξε από τους κορυφαίους στοχαστές του 20^{ου} αιώνα (Οικονόμου, 2000). Σύμφωνα με τους Demaria et al. (2013), ο Καστοριάδης αποτελεί «συγγραφέα – κλειδί» της Αποανάπτυξης καθώς υποστήριξε την ιδέα μιας αυτόνομης, «αυτο-θεσμισμένης κοινωνίας» η οποία αυτοκυβερνείται με τους δικούς της νόμους. Σύμφωνα με τον Καστοριάδη, μια δίκαιη και ελεύθερη κοινωνία μπορεί να υπάρχει μόνο εάν κάθε μέλος της μπορεί ελεύθερα να αμφισβητήσει, να δημιουργήσει και να τροποποιήσει το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο (Καλλής, 2013).

Ο Καστοριάδης θεωρεί ότι οι άνθρωποι είναι κοινωνικά όντα και όλοι οι κανόνες, οι νόμοι και οι θεσμοί αποτελούν κοινωνικές δημιουργίες. Αυτή η ικανότητα των κοινωνιών να αποδίδουν ένα συλλογικό νόημα, το λεγόμενο «κοινωνικό φαντασιακό», δημιουργεί κοινωνικές φαντασιακές σημασίες οι οποίες καθορίζουν τις αξίες κάθε κοινωνίας (Καλλής, 2013).

Χαρακτηριστικό απόσπασμα του έργου του Κορνήλιου Καστοριάδη, αναφέρει (Καστοριάδης, 2010, σελ. 237):

«Δεν είναι μόνο η αμετάκλητη κατασπατάληση του περιβάλλοντος και αναντικατάστατων πόρων. Είναι επίσης η ανθρωπολογική καταστροφή των ανθρώπινων όντων που μεταμορφώνονται σε παραγωγικά και καταναλωτικά κτήνη, σε εξαχρειωμένους ζάπερ»

Ενώ, συμπληρώνει λέγοντας (Καστοριάδης, 2010, σελ. 237):

«Η οικολογία είναι ανατρεπτική, γιατί θέτει σε αμφισβήτηση το καπιταλιστικό φαντασιακό που δεσπόζει στον πλανήτη. Αρνείται το κεντρικό του μοτίβο, σύμφωνα με το οποίο το πεπρωμένο μας είναι ν' αυξάνουμε ακατάπαυστα την παραγωγή και την κατανάλωση. Δείχνει τον καταστροφικό αντίκτυπο της καπιταλιστικής λογικής στο φυσικό περιβάλλον και στη ζωή των ανθρώπινων όντων»

Επιπρόσθετα, ο Καστοριάδης συγχωνεύει την δημοκρατική κοινωνία και την επανάσταση, υποστηρίζοντας ότι (μετάφραση από Asara et al. 2013, σελ. 229):

«Η αναγέννηση του προτάγματος της αυτονομίας απαιτεί τεράστιες αλλαγές, ένα πραγματικό σεισμό, όχι από την άποψη της σωματικής βίας, αλλά από την άποψη των πεποιθήσεων και της συμπεριφοράς των ανθρώπων. Περιλαμβάνει μια ριζική αλλαγή στην εκπροσώπηση του κόσμου και στη θέση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Η εκπροσώπηση του κόσμου, ως αντικείμενο αυξανόμενης κυριαρχίας ή ως σκηνικό για μια ανθρωπόσφαιρα πρέπει να καταστραφεί»

Σε αυτό το πλαίσιο των επαναστατικών εναλλακτικών λύσεων, ο Καστοριάδης αναφέρεται στο οικολογικό κίνημα, καθώς και στις αρχές της λιτότητας και του αυτοπεριορισμού, οι οποίες αποτελούν κεντρικές αρχές της πρότασης της Αποανάπτυξης σήμερα (Asara et al. 2013).

Το βασικό ίσως, ερώτημα είναι τι μαθαίνουμε τελικά από το έργο του Καστοριάδη σχετικά με τις τρέχουσες συζητήσεις που αφορούν στην Αποανάπτυξη και τη δημοκρατία. Πρώτον, για τον Καστοριάδη δημοκρατία είναι η άμεση δημοκρατία. Παραμένοντας πιστοί στην προοπτική του, πρέπει να σκεφτούμε τη μετάβαση στην Αποανάπτυξη ως ένα ενιαίο και αναπόσπαστο μέρος της υλοποίησης της άμεσης δημοκρατίας και της αυτόνομης κοινωνίας. Για τον Καστοριάδη, δεν υπάρχει κανένας συμβιβασμός ο οποίος πρέπει να αναζητηθεί μεταξύ της αντιπροσωπευτικής και της άμεσης δημοκρατίας, ούτε η άμεση δημοκρατία να περιοριστεί σε έναν απλό διαδικαστικό μηχανισμό για τη λήψη αποφάσεων. Αναφέρεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό καθεστώς το οποίο περιλαμβάνει συλλογικές μορφές λήψης αποφάσεων, παράγει τα θέματα που εσωτερικεύουν τις αξίες του, και ως εκ τούτου αντιλαμβάνεται το ιδανικό μιας ελεύθερης, αυτόνομης κοινωνίας, δηλαδή μιας συλλογικότητας που συνειδητά και ανακλαστικά αποφασίζει και αλλάζει τα θεσμικά της όργανα (Asara et al. 2013).

Δεύτερον, από τη σκοπιά του Καστοριάδη, δεν υπάρχει το δίλημμα μεταξύ της επανάστασης και της μεταρρύθμισης: η πορεία προς την αυτόνομη κοινωνία (και στην Αποανάπτυξη, αν υποθέσουμε ότι τα δύο προτάγματα είναι συνυφασμένα) είναι κατ' ανάγκη επαναστατική, σύμφωνα φυσικά με τη δική του άποψη για το τι είναι επανάσταση. Επανάσταση για τον Καστοριάδη σημαίνει γρήγορη και δραματική αλλαγή για να αντικατασταθούν ορισμένοι κεντρικοί κοινωνικοί θεσμοί και σημασιοδοτήσεις. Μια στρατηγική πραγματιστικού ρεφορμισμού στο πλαίσιο της

αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, σε συνδυασμό με μια επιλεκτική «έξοδο» με τη δημιουργία νέων αυτόνομων χώρων έξω από τον πυρήνα των καπιταλιστικών οικονομιών / κοινωνιών, δεν είναι ικανοποιητική, έστω και ως μια στρατηγική μετάβασης (Asara et al. 2013).

Τρίτον, από τη σκοπιά του Καστοριάδη το τελικό σημείο αυτής της επανάστασης δεν είναι προκαθορισμένο. Αυτό διαφέρει από τις «οικουμενικές» προτάσεις οι οποίες χαράσσουν σαφώς καθορισμένες ιδανικές (σχεδόν πλατωνικές) οικο-κοινοτικές ή ελευθεριακές κοινωνίες (ελευθεριακού κοινοτισμού), οι οποίες αποτελούν το τελικό αποτέλεσμα μιας δημοκρατικής μετάβασης σε μια κοινωνία Αποανάπτυξης. Ο Καστοριάδης μας υπενθυμίζει ότι δεν μπορούμε και δεν πρέπει να καθορίζουμε ποια θα είναι η έκβαση της συλλογικής δημιουργίας, καθώς η πράξη⁷ προϋποθέτει τα άτομα ως τους απόλυτους παράγοντες για την ανάπτυξη της αυτονομίας τους (Asara et al. 2013).

Φυσικά, ως άτομα μπορούμε και πρέπει να έχουμε απόψεις για το τι και πώς πρέπει να αλλάξει, και να τις καταθέτουμε στη δημόσια συζήτηση, αλλά αυτό είναι πολύ διαφορετικό από την επιχειρηματολογία σε εννοιολογικό επίπεδο. Η προοπτική του Καστοριάδη μας προτρέπει να μην κλείσουμε χωρίς ενδιασμούς τις δυνατότητες και ως εκ τούτου, να παραμείνουμε σε εγρήγορση για πιθανά ανοίγματα και ευκαιρίες για ένα πραγματικό επαναστατικό κίνημα και να μην τα απορρίψουμε εκ των προτέρων (Asara et al. 2013).

Τέταρτον, αν θέλουμε να σκεφτούμε την Αποανάπτυξη διαμέσου της έννοιας της αυτονομίας του Καστοριάδη, θα πρέπει τότε να την θεωρήσουμε ως ένα παγκόσμιο πρόταγμα. Για τον Καστοριάδη η αυτονομία – με τη συνακόλουθη έκφραση της άμεσης δημοκρατίας – αποτελεί ένα παγκόσμιο πρόταγμα, αλλά με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που είναι κοινώς αντιληπτή η παγκοσμιότητα. Δεν υπάρχει πολιτικό και οικονομικό σχεδιάγραμμα εδώ για να εφαρμοστεί παντού. Υπάρχει η κοινή φύτρα, η γενική αρχή της αυτονομίας και το ιδανικό της άμεσης δημοκρατίας, που πρόκειται να καλλιεργηθούν και να ανθίσουν με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικά μέρη και χρόνους. Αυτό από τη μία πλευρά αποτελεί μια ανοικτή πρόταση, αλλά από την άλλη είναι περιοριστική για την αρχή της άμεσης δημοκρατίας (Asara et al. 2013).

⁷ «praxi» στο πρωτότυπο.

Τέλος, θα μπορούσε κανείς να επισημάνει μια πιθανή ένσταση μεταξύ της πρότασης του Καστοριάδη και την οικολογική επιταγή στο επίκεντρο της πρότασης της Αποανάπτυξης. Για να το θέσουμε χονδρικά: πώς μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι μια πραγματική άμεση δημοκρατία θα επιλέξει μια λιτή λειτουργία Αποανάπτυξης; Παρά το γεγονός ότι η δημοκρατία ίσως αποτελεί αντικείμενο υπερβολής, γιατί ο αυτοπεριορισμός είναι ο μόνος κανόνας της, και παρόλο που δεν μπορούμε να σκιαγραφήσουμε το περίγραμμα μιας ιδανικής δημοκρατικής κοινωνίας, επειδή οι κοινωνίες είναι ανοιχτές στη δημιουργικότητα του κοινωνικο-ιστορικού, παρ'όλα αυτά η δημοκρατία του Καστοριάδη δεν μπορεί να έχει οποιοδήποτε περιεχόμενο. Η αληθινή ανοικτού χαρακτήρα διαδικασία σχετίζεται με την κοινωνία, και όχι με την δημοκρατία: η αντίληψη της δημοκρατίας του Καστοριάδη είναι ουσιαστικά χαρακτήρα και όχι διαδικαστική, και δεν μπορεί να απεμπλακεί από την αυτονομία (Asara et al. 2013).

Οι κυρίαρχες αξίες της σύγχρονης κοινωνίας – όπως η απεριόριστη επέκταση του φαινομενικού ορθολογισμού και της φαινομενικής γνώσης και πληροφορίας – είναι ασυμβίβαστες με εκείνες που απαιτούνται για μια αυτόνομη κοινωνία. Στην πραγματικότητα, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο ίδιος ο Καστοριάδης (μετάφραση από Asara et al. 2013, σελ. 236):

«μια αυτόνομη κοινωνία δεν συνεπάγεται μόνο αυτοδιαχείριση, αυτοδιοίκηση, αυτοθέσμιση. Συνεπάγεται μια διαφορετική κουλτούρα, με την πιο βαθιά έννοια του όρου αυτού. Προϋποθέτει έναν άλλο τρόπο ζωής, άλλες ανάγκες, άλλο προσανατολισμό για την ανθρώπινη ζωή»

Με βάση αυτήν ακριβώς την άποψη, η πρόταση της Αποανάπτυξης είναι ανατρεπτική, επειδή, όπως και η (πολιτική) οικολογία, θέτει υπό αμφισβήτηση το «καπιταλιστικό φαντασιακό που επικρατεί παντού». Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι το κίνημα της Αποανάπτυξης αποτελεί μια αναγέννηση του αρχικού οικολογικού κινήματος, το οποίο σύμφωνα με τον Καστοριάδη αποτελεί (μετάφραση από Asara et al. 2013, σελ. 236): «ένα από τα κινήματα που τείνουν προς την αυτονομία της κοινωνίας».

Ως εκ τούτου, ακόμη και αν δεν μπορούμε να θεωρούμε δεδομένο ότι μια πραγματική δημοκρατία θα ασπαζόταν την Αποανάπτυξη, είμαστε ωστόσο σε θέση να εντοπίσουμε εμπνευσμένες συνδέσεις μεταξύ μιας ουσιαστικής αντίληψης της

δημοκρατίας και της πρόσκλησης για την κατεδάφιση της καπιταλιστικής ύβρεως που καταστρέφει τον πλανήτη και την κοινωνία. Η απόρριψη της «απεριόριστης απρόσεκτης επέκτασης της παραγωγής» θέτει το ζήτημα των αναγκών και ανοίγει τη δημιουργία ενός άλλου πολιτισμού, ο οποίος σύμφωνα με την άποψη του Καστοριάδη συνοψίζεται στα εξής (μετάφραση από Asara et al. 2013, σελ. 236):

«Μια αυτόνομη κοινωνία προϋποθέτει ότι το πάθος για τη δημοκρατία και την ελευθερία, για τις δημόσιες υποθέσεις, θα πάρει τη θέση του περισπασμού, του κνιισμού, του κομφορμισμού, και της κούρσας των καταναλωτών. Με λίγα λόγια, προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ότι η οικονομία παύει να είναι η κυρίαρχη ή η αποκλειστική αξία. Ας το θέσουμε ακόμα πιο ξεκάθαρα: το τίμημα για την ελευθερία είναι η καταστροφή των οικονομικών ως κεντρική (και στην πραγματικότητα, μοναδική) αξία (...) Αν τα πράγματα συνεχίσουν τη σημερινή πορεία τους, το τίμημα αυτό θα πρέπει να καταβληθεί ούτως ή άλλως (...) Αν το υπόλοιπο της ανθρωπότητας επιθυμεί να ξεφύγει από την αφόρητη φτώχεια, και αν η ανθρωπότητα στο σύνολό της θέλει να επιβιώσει σε αυτόν τον πλανήτη σε μια σταθερή και βιώσιμη κατάσταση, θα πρέπει να δεχθεί μια καλή «pater familias» διαχείριση των πόρων του πλανήτη, έναν ριζικό έλεγχο σχετικά με την τεχνολογία και την παραγωγή, μια λιτή ζωή».

Τέλος, στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι το έργο του Καστοριάδη έχει επηρεάσει σημαντικά τόσο τους υποστηρικτές της Αποανάπτυξης, με χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα αυτό του Latouche, όσο και ερευνητές οι οποίοι ασκούν κριτική στο κίνημα, όπως για παράδειγμα ο Φωτόπουλος. Τόσο ο Latouche όσο και ο Φωτόπουλος βασίζονται στις αναλύσεις και τις προτάσεις τους στη θεωρία του Καστοριάδη, αλλά ο καθένας λαμβάνει ένα μέρος της. Ο Φωτόπουλος αποπέμπει την αυτονομία σε διάσταση εξουσίας και αντιμετωπίζει το κοινωνικό φαντασιακό ως ιδεολογικό παράγοντα. Ο Latouche δεν περιλαμβάνει τη συνολική ριζοσπαστική έννοια της αυτονομίας και πλανάται έτσι στις ευρείας κλίμακας επιπτώσεις της στην πολιτική και τους θεσμούς. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η προοπτική του Φωτόπουλου για τη δημοκρατία να έχει ελλείμματα, ενώ του Latouche να είναι αντιφατική (Asara et al. 2013).

3.2. Η Ελληνική Κρίση και το Πρόταγμα της Αποανάπτυξης

Όπως και σε παγκόσμιο επίπεδο, έτσι και στην Ελλάδα, η σημερινή κρίση δεν είναι μόνο περιβαλλοντική και χρηματοοικονομική, αλλά ταυτόχρονα δομική, κοινωνική, αξιακή, ηθική, πολιτική, πολιτισμική και αισθητική. Το παρόν χρηματοπιστωτικό σύστημα εξακολουθεί να παράγει διαχρονικά χρέος, ενώ παράλληλα διαιωνίζει τη λατρεία του χρήματος. Στην Ελλάδα η ανεργία και η φτώχεια αποτελούν τα σημαντικότερα προβλήματα, ενώ το περιβάλλον, εξαιτίας της κρίσης και των μνημονίων λιτότητας, έχει θυσιαστεί στον βωμό της ιδιωτικοποίησης και της ανάπτυξης (Θεοδωρόπουλος, 2013).

Ο καθηγητής του Αυτόνομου Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης, του Ινστιτούτου ICREA και επικεφαλής της ερευνητικής ομάδας για την Αποανάπτυξη Καλλής, Γ. αναφέρει χαρακτηριστικά ότι (Καλλής, 2011):

«Η κρίση δεν είναι μόνο οικονομική αλλά και οικολογική και κοινωνική. Η κρίση αυτή είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι όλα γίνονται προς χάριν της ανάπτυξης και του χρήματος. Οπότε βρισκόμαστε μπροστά σε μια παράδοξη, οξύμωρη κατάσταση. Προσπαθούμε να επιλύσουμε ένα πρόβλημα, τονώνοντας τις αιτίες που το προκάλεσαν»

Παράλληλα, η συνεχής κινδυνολογία και η εμμονή σε οικονομικά και αριθμητικά επιχειρήματα έχει ως αποτέλεσμα να μη πραγματοποιείται στην Ελλάδα ουσιαστική ανταλλαγή πολιτικών προτάσεων. Επιπρόσθετα, τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης εστιάζουν τις αναφορές τους σε αδιανόητα χρηματικά ποσά, δυσνόητους χρηματοπιστωτικούς όρους και ασαφείς οικονομικούς δείκτες, υπονοώντας ότι το πρόβλημα στη χώρα είναι αριθμητικό και αν επιλυθεί αυτό, θα ξεπεραστούν όλα τα υπόλοιπα ζητήματα της κοινωνίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η ελληνική κοινωνία να πολωθεί προσδιοριζόμενη από την υποστήριξη ή την απόρριψη των Μνημονίων (Καλλής, 2013).

Το κυρίαρχο ρεύμα εναντίωσης στα μέτρα λιτότητας δεν προτείνει ένα εναλλακτικό όραμα για την ελληνική κοινωνία αλλά εμφανίζεται «αμυντικό» (εύρεση λύσης για έξοδο από την κρίση και επιστροφή στην προ κρίσης ευημερία), «οικονομιστικό»⁸

⁸ Ο «Οικονομισμός» ορίζεται από τον Καλλή ως: «ένα μείγμα ακαδημαϊκών, λαϊκών και πολιτικών πεποιθήσεων οι οποίες εξυπηρετούν στην εξήγηση και ορθολογικοποίηση του οικονομικού συστήματος» (Καλλής, 2013, σελ. 159)

(αποφυγή των περικοπών στους μισθούς, διόρθωση των ισολογισμών) και «εθνικιστικό» (απελευθέρωση από τους βορειοευρωπαίους νέο-αποικιοκράτες). Συνεπώς, η εικόνα που παρουσιάζεται σήμερα στην ελληνική κοινωνία συνοψίζεται σε δύο βασικά σημεία: την έλλειψη οράματος και την κυριαρχία του οικονομισμού (Καλλής, 2013).

Ωστόσο, η κρίση στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τη γενική και μεγάλης διάρκειας αποσταθεροποίηση, παρά τις αρνητικές κοινωνικές συνέπειες, μπορεί να αποτελέσει μια μοναδική ευκαιρία για αλλαγή πορείας και αξιών (Πετρίδης, 2014). Αν και η κρίση μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για αλλαγή, ωστόσο η κρίση δεν δείχνει από μόνη της την κατεύθυνση της αλλαγής (Καλλής & Πετρίδης, 2013). Για να πραγματοποιηθεί αυτό, θα πρέπει να υπάρχει ένα όραμα για την κατεύθυνση την οποία θέλει να ακολουθήσει η ελληνική κοινωνία συλλογικά. Το όραμα αυτό μπορεί να αποτελέσει η ιδέα της Αποανάπτυξης ως ένα κατεξοχήν θετικό πρόταγμα με σαφές πολιτικό περιεχόμενο (Πετρίδης, 2014).

Στη σύγχρονη Ελλάδα απαιτείται αλλαγή φαντασιακού, ενώ η οικονομική κρίση αποτελεί μια «ιστορική ευκαιρία» για να πραγματοποιηθεί αυτό. Οι Έλληνες πρέπει να σκεφθούν συλλογικά και πέρα από την κρίση, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται από αυτήν έτσι ώστε να επιτευχθεί μια αλλαγή πορείας και μια αλλαγή φαντασιακού σχετικά με την ανάπτυξη και την κατανάλωση. Επίσης, θα πρέπει να ξεπεραστεί η εμμονή με την συνεχιζόμενη οικονομική μεγέθυνση και τους οικονομικούς δείκτες (ΑΕΠ) και να δοθεί βάση σε αυτά που βελτιώνουν ουσιαστικά το βιοτικό επίπεδο και την ευημερία. Τέτοια παραδείγματα είναι, να υπάρχει δουλειά η οποία ευχαριστεί αλλά και ελεύθερος χρόνος για να μπορούν οι άνθρωποι να περνούν με τα αγαπημένα τους πρόσωπα σε ένα περιβάλλον φιλικό και αειφόρο (Θεοδωρόπουλος, 2013).

3.3. Η Προοπτική της Αποανάπτυξης για Ανασχηματισμό της Ελληνικής Κοινωνίας

Στη σύγχρονη Ελλάδα, απαιτείται, όπως και σε κάθε σύγχρονη δυτική κοινωνία, να πραγματοποιηθεί αλλαγή φαντασιακού και παραδείγματος, για να μπορέσουν να εφαρμοσθούν οι ιδέες της Αποανάπτυξης (Θεοδωρόπουλος, 2013). Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, η επικέντρωση στην οικονομική κρίση, αγνοώντας τις

κοινωνικές και περιβαλλοντικές της συνιστώσες, οδηγεί σε περιορισμό του διαλόγου στο κατά πόσο τα μέτρα λιτότητας αποτελούν ή όχι μονόδρομο για να επιτευχθεί κάποιος δημοσιονομικός στόχος. Ο διάλογος θα πρέπει να στραφεί και πάλι γύρω από το ουσιώδες, δηλαδή το νόημα που δίνει ο καθένας στην εργασία και τη ζωή του, δημιουργώντας ένα συλλογικό όραμα και οδεύοντας παράλληλα προς αυτό (Καλλής, 2013).

Ωστόσο, το γεγονός ότι η νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική λογική δεν έχει ακόμα προλάβει να «διαβρώσει» σε βάθος την ελληνική κοινωνία συγκριτικά με άλλες χώρες της Δύσης, δίνει μια ξεχωριστή προοπτική στη χώρα για τη μετάβαση σε μια «Κοινωνία Αποανάπτυξης» (Πετρίδης, 2014).

Το κίνημα της Αποανάπτυξης, σε συνδυασμό με την πληθώρα πρωτοβουλιών από τη βάση της κοινωνίας, έχει τη δυνατότητα να επιτύχει μια συντονισμένη θεσμική και εξωθεσμική παρέμβαση στα πολιτικά δρώμενα της Ελλάδας. Ο Θεοδωρόπουλος, (2013), υποστηρίζει ότι η Αποανάπτυξη, έχοντας ως οδηγό την πολιτική οικολογία, μπορεί να βοηθήσει τη χώρα να ξεπεράσει την κρίση, επιδιώκοντας μια ριζική αλλαγή σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Αλλωστε, πολλές από τις ιδέες της Αποανάπτυξης δεν αποτελούν καινούργιες ή ξένες έννοιες για την ελληνική κοινωνία. Κοιτάζοντας κάποιες γενιές πίσω αντιλαμβανόμαστε ότι στην ελληνική κοινωνία η συνεργασία, η αλληλεγγύη, η φιλοξενία, και η συνοχή της κοινότητας διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο για την κοινωνική ευημερία (Πετρίδης, 2014). Είναι όλα αυτά τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την έννοια του όρου «ελληνικότητα» (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

Βέβαια, οι κοινωνίες των προηγούμενων γενιών δεν είναι ιδεατές, καθώς εμπεριείχαν και στοιχεία καταπίεσης και *«θα ήταν πολύ απλοϊκό να καλούμε σε μια ρομαντική επιστροφή σε μια εξιδανικευμένη επαρχία που δεν υπήρξε ποτέ»*, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Πετρίδης, Π. (2014). Η Αποανάπτυξη δεν μας ζητάει να επιστρέψουμε στο παρελθόν αλλά να δημιουργήσουμε το μέλλον (Καλλής & Πετρίδης, 2013). Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί ο ανασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας στα πλαίσια της Αποανάπτυξης, θα πρέπει να μάθουμε από το παρελθόν και να επιλέξουμε τα στοιχεία εκείνα που αξίζει να διασωθούν (Πετρίδης, 2014).

Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Ελλάδα στο παρελθόν έχει βιώσει παλαιότερες κρίσεις λιγότερο έντονα σε σύγκριση με την τωρινή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι παλαιότερα υπήρχαν στην Ελλάδα πολλά παραδοσιακά και ενεργά κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης. Η οικογένεια και η τοπική κοινωνία, αλλά και οι άμεσες μη χρηματικές ανταλλαγές, μείωναν σε μεγάλο βαθμό τις επιπτώσεις από την έλλειψη ρευστότητας, καθώς προσέφεραν εναλλακτικές λύσεις και μια σιγουριά ικανοποίησης των βασικών αναγκών (Καλλής, 2013).

Η συνεχιζόμενη ακόμη και σήμερα οικονομική, κοινωνική, και περιβαλλοντική κρίση, έχει ως αποτέλεσμα να αναπτυχθούν σε όλη την ελληνική επικράτεια πληθώρα κινημάτων και πρωτοβουλιών πολιτών με στόχο την επανάκτηση της ζωής, των κοινών αγαθών, του ελεύθερου δημιουργικού χρόνου και των παραγωγικών διαδικασιών (Θεοδωρόπουλος, 2013).

Ωστόσο, οι αντιδράσεις που παρουσιάζει η ελληνική κοινωνία παρουσιάζουν μια ασυμβατότητα: ενώ πολλά από τα προβλήματα εντοπίζονται σε ένα αφηρημένο επίπεδο (χρηματαγορές, πολιτικά και εταιρικά συμφέροντα, ατελές αλλά και πολύπλοκο νομικό πλαίσιο), η αντίδραση σε όλα αυτά συναντάται κυρίως σε επίπεδο δρόμου, και σε μεγάλο βαθμό παραμένει αμυντική και «οικονομιστική», όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενη ενότητα. Το εγχείρημα κοινωνικού μετασχηματισμού είναι ακόμα πιο δύσκολο εξαιτίας της δυσκολίας παρέμβασης στο «απρόσωπο» επίπεδο των αγορών και συνεπώς, δικαιολογείται εν μέρει η επιβίωση του παρόντος συστήματος, παρά την πρωτοφανή επιδείνωση της κατάστασης. Αυτή η αδυναμία συγκρότησης ενός συλλογικού πολιτικού οράματος αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

Μπορεί να υπάρχουν κάποιες αντιδράσεις, οι οποίες φυσικά είναι επιθυμητές, ωστόσο θα πρέπει να συνοδεύονται από ένα κοινό όραμα και μια ιδεατή δημοκρατική κοινωνία. Παράλληλα, η ελληνική κοινωνία θα πρέπει να υπερβεί την παθητική, αμυντική στάση, όπου επιχειρείται διαρκώς να αντιταχθούμε στον παραλογισμό, και περνώντας στην αντεπίθεση να ξεκινήσει να ορίζεται ο δημόσιος λόγος και οι προτεραιότητες των ανθρώπων (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

Επίσης, στην Ελλάδα, όπως και σε πολλές χώρες διεθνώς, παρουσιάζεται ένα αίσθημα απογοήτευσης στην κοινωνία το οποίο οφείλεται κυρίως σε δύο παράγοντες:

στην απουσία του αισθήματος του δικαίου και στην αίσθηση ότι δεν μπορούμε να ορίσουμε το μέλλον μας. Το πρόταγμα της Αποανάπτυξης ωστόσο, στοχεύει και στους δύο αυτούς παράγοντες, καθώς διαμορφώνει ένα διπλό κοινό αίτημα: κοινωνική δικαιοσύνη για όσα διαπράχθηκαν στο παρελθόν, και συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων που θα ορίσουν τις προτεραιότητες της κοινωνίας για το μέλλον (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

Ενθαρρυντικό ωστόσο, είναι το γεγονός ότι στην ελληνική κοινωνία έχουν αρχίσει να εμφανίζονται ορισμένα παραδείγματα δημιουργικών αντιστάσεων. Αυτά περιλαμβάνουν, τα διάφορα εγχειρήματα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, τις οικοκοινότητες, το εναλλακτικό εμπόριο χωρίς χρήματα, τις πόλεις και γειτονιές σε μετάβαση, τους αστικούς αγρούς, τα δίκτυα παραγωγών – καταναλωτών, τους αυτοοργανωμένους και αυτοδιαχειριζόμενους χώρους, τις καταλήψεις εγκαταλειμμένων χώρων, την κοινωνική παιδεία και περίθαλψη, τους συνεταιρισμούς υγείας, συστέγασης, παραγωγής και κατανάλωσης βιολογικών τροφίμων, τις ηθικές τράπεζες κ.α. (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

Τα ανωτέρω παραδείγματα δημιουργικών αντιστάσεων περιέχουν στοιχεία ενός εναλλακτικού μοντέλου οικονομίας χαμηλής κλίμακας, και ενός εναλλακτικού μοντέλου κοινωνίας στην πράξη. Βασιζόμενα σε οριζόντιες δομές και έννοιες όπως η αλληλεγγύη, η συλλογικότητα και η συνεργασία, δημιουργούν χώρους πειραματισμού νέων κοινωνικών δομών χτίζοντας αντιδομές και δημιουργώντας ουσιαστικά ένα νέο υπόδειγμα οργάνωσης της κοινωνίας (Καλλής & Πετρίδης, 2013).

4. ΑΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

4.1. Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός και Οικονομική – Περιβαλλοντική Κρίση

Είναι γεγονός ότι η γη διαδραματίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο στην οικονομική παραγωγή, δεδομένου ότι είναι αδύνατο να αυξηθεί το ποσό της γης που υπάρχει. Ως εκ τούτου, η γη είναι λιγότερο ελαστική από την προμήθεια κεφαλαιουχικών αγαθών. Παρά ταύτα, στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, η γη και οι περιβαλλοντικοί πόροι εν γένει εξαφανίστηκαν εντελώς από τη μελέτη για τη λειτουργία της παραγωγής, αφήνοντας το κεφάλαιο και την εργασία ως τις μόνες εισροές.

Ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας και στη δημιουργία οικονομικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Οι πόλεις σήμερα αποτελούν τα κέντρα ανάπτυξης σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (Xue, 2012).

Ιδιαίτερα οι πόλεις – και οι αστικές περιοχές με τις οποίες σχετίζονται – αποτελούν μεγάλες χωρικές συγκεντρώσεις κατοικιών, λοιπών κτιρίων και υποδομών. Η σύγχρονη οικονομική ανάπτυξη των πόλεων συνδέεται στενά με την αύξηση του όγκου όλων αυτών των στοιχείων. Η αύξηση αυτή συνεπάγεται μια διαδικασία αστικοποίησης (μετανάστευση σε μεγάλες αστικές περιοχές), καθώς και μια κατά κεφαλήν αύξηση του μεγέθους του δομημένου περιβάλλοντος (Naess, 2011).

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενη ενότητα, το κόστος της ανάπτυξης γίνεται όλο και πιο εμφανές, σε σύγκριση με τα οφέλη της. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα εξαιτίας της αστικής ανάπτυξης είναι στενά συνδεδεμένα με την οικονομική ανάπτυξη και τις πολιτικές που εφαρμόζονται από τις επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις, προκειμένου να την προωθήσουν. Η αστική ανάπτυξη αποτελεί μια κοινωνική διαδικασία όπου η οικονομική ανάπτυξη – οι στρατηγικές για τη δημιουργία και τη διατήρησή της καθώς και η αυξημένη κατανάλωση – αφήνει ιδιαίτερα ορατά τα ίχνη της στο φυσικό περιβάλλον. Σήμερα, τα ίχνη αυτά μπορούν να παρατηρηθούν με τη μορφή της αύξησης της κατανάλωσης ενέργειας και των φυσικών πόρων, της απώλειας και του κατακερματισμού των

φυσικών περιοχών και γεωργικών εκτάσεων, τη μείωση της βιοποικιλότητας, καθώς και των υψηλών εκπομπών ρύπων (Naess, 2011).

Παράλληλα, οι αστικές περιοχές έχουν εισέλθει σε μια περίοδο έντονης οικονομικής και χρηματοπιστωτικής αναταραχής και αβεβαιότητας. Οι τρέχουσες πολιτικές φιλοδοξίες για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητας των πόλεων και των περιφερειών, αποκλίνουν σταδιακά από τη χρηματοοικονομική πραγματικότητα. Οι δυσλειτουργικές συνθήκες προσφοράς και ζήτησης μεταβάλλουν ταχέως τις σχέσεις μεταξύ κράτους – αγοράς – αστικών περιοχών και για αυτό οι κυβερνήσεις επιδιώκουν να δημιουργήσουν σταθερότητα και στη συνέχεια να ασφαλίσουν μακροπρόθεσμα την οικονομική ανάκαμψη. Ειδικότερα, σε αυτόν τον αβέβαιο αστικό χώρο και την αβέβαιη αγορά ακινήτων, παρουσιάζονται σοβαρές διαταραχές οι οποίες ενισχύονται από τους όλο και πιο περιορισμένους δημόσιους και ιδιωτικούς οικονομικούς πόρους και την άνιση ανταπόκριση σχεδιασμού (Janssen-Jansen et al. 2013).

Η δραματική δημογραφική αστική επέκταση και ο έντονος ανταγωνισμός εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, απευθύνουν έκκληση για επείγουσες δράσεις για τη διαχείριση των ανθρώπινων – περιβαλλοντικών αλληλεπιδράσεων, ιδίως στην αύξηση του καταναλωτισμού. Ο καταναλωτισμός έχει προστεθεί στους παράγοντες που επηρεάζουν την υποβάθμιση του περιβάλλοντος στον ανεπτυγμένο κόσμο, ενώ εξαπλώνεται και στον αναπτυσσόμενο κόσμο (Wong & Yuen, 2011).

Σήμερα, υπάρχουν ουσιαστικά ζητήματα που σχετίζονται με τις τρέχουσες και τις αναμενόμενες οικονομικές και βιομηχανικές αναδιαρθρώσεις και τις δυναμικές δημογραφικές αλλαγές. Πολλές ευρωπαϊκές χώρες, αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δημογραφικές πιέσεις, όπως αυτές που σχετίζονται με τη στασιμότητα της αύξησης του πληθυσμού, τη γήρανση του πληθυσμού και κατά συνέπεια τη μείωση του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού. Οι συνθήκες αυτές είναι εμφανείς σε εκείνες τις αστικές περιοχές οι οποίες θεωρείται ότι έχουν σχετικά καλύτερες οικονομικές προοπτικές. Αυτές οι θεμελιώδεις αλλαγές θα κάνουν αναπόφευκτα οποιαδήποτε ανάκαμψη μετά την κρίση ακόμα πιο χρονοβόρα διαδικασία, καθώς η ζήτηση και κατά συνέπεια οι δυνατότητες για οικονομική ανάπτυξη θα συνεχίσουν να αλλάζουν πιθανώς με έναν μη-γραμμικό τρόπο (Janssen-Jansen et al. 2013).

Καθίσταται ολοένα και πιο σαφές ότι η εποχή ανάπτυξης που επέτρεψε σε πολλές αστικές περιοχές να αποκομίσουν οφέλη από την ανάπτυξη ακινήτων, να ανακατασκευάσουν και να αναζωογονήσουν τμήματα της πόλης, και να αυξήσουν το επίπεδο της παροχής υπηρεσιών και της ποιότητας των αστικών χώρων μέσω των διαθέσιμων εσόδων, όχι μόνο έχει τελειώσει, αλλά έχει αντιστραφεί. Σε πολλές πόλεις η κατάσταση επιδεινώνεται εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας που επικρατούν σήμερα. Οι δημόσιες δαπάνες για την παροχή δημόσιων υπηρεσιών συνεχώς μειώνονται. Αυτό θέτει αναπόφευκτα μία πίεση σχετικά με την ποιότητα του περιβάλλοντος. Στο μέλλον είναι πιθανό πολλοί δήμοι να ακολουθήσουν περιορίζοντας αναγκαστικά τις δαπάνες τους, με περαιτέρω συνέπειες στο επίπεδο της παροχής υπηρεσιών και της ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος (Janssen-Jansen et al. 2013).

Η έμφαση στις συζητήσεις δίνεται – όπως είναι αναμενόμενο από την ίδια την έννοια του μοντέλου ανάπτυξης – στην πλευρά της χρηματοδότησης. Πολλές από τις αναδυόμενες προτάσεις δεν αναγνωρίζουν ότι οποιαδήποτε τέτοια «νέα μοντέλα ανάπτυξης» περιλαμβάνουν μια δομική αλλαγή σε σύγκριση με τα «παλιά μοντέλα», αλλά τείνουν να συνοδεύονται από μια ισχυρή πίστη στην οικονομική ανάκαμψη και τα νέα πρότυπα ανάπτυξης που θα βοηθήσουν την οικονομία να σταθεροποιηθεί, να ανακάμψει και στη συνέχεια θα διατηρήσει τα επιθυμητά επίπεδα της ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος (Janssen-Jansen et al. 2013).

Οι τρέχουσες λύσεις του προβλήματος φαίνεται να στηρίζονται σε γρήγορες «διορθώσεις» για την τόνωση των αγορών και για τη διάδοση της πολιτικής της ανάπτυξης. Τέτοιοι (δογματικοί) πραγματισμοί ωστόσο, αντανάκλουν μια τάση για επιζήτηση βραχυπρόθεσμου κέρδους αλλά και την κυριαρχία στρατηγικών χωρίς σκέψη και δράση. Οι στοιχειώδεις λύσεις τείνουν να είναι αποσπασματικές, ενώ παράλληλα στερούνται στρατηγική κατεύθυνση και χωρική συνοχή. Οι αποσπασματικές παρεμβάσεις μπορεί να έχουν διαφορετικές επιπτώσεις και να επηρεάσουν δυσμενώς συγκεκριμένες κοινότητες, αποδυναμώνοντας την ικανότητα του σχεδιασμού να είναι αποδοτικός, αποτελεσματικός και δίκαιος (Janssen-Jansen et al. 2013).

Σήμερα υπάρχει ανάγκη να σκεφθούμε κριτικά και σκόπιμα για το πώς οι στρατηγικές και τα μέσα προγραμματισμού θα μπορέσουν να συμβάλουν επωφελώς

σε μια κατάσταση «λιγότερης ή ακόμα και καθόλου ανάπτυξης». Αυτό δεν μπορεί να αποτελέσει μια παθητική συζήτηση, αλλά θα πρέπει να είναι μια δυναμική αφήγηση η οποία θα αντανακλά ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, συχνά με μη ρεαλιστικές κοινωνικές και πολιτικές προσδοκίες (Janssen-Jansen et al. 2013).

4.2. Το Πρόταγμα της Αποανάπτυξης στο Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό

Το βασικό ερώτημα που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία, είναι τι ρόλο μπορεί να διαδραματίσει ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός εάν η οικονομική ανάπτυξη είναι απύσχα. Φυσικά, ο σχεδιασμός χρήσεων γης θα εξακολουθήσει να απαιτείται στο πλαίσιο της Αποανάπτυξης. Ωστόσο, η φύση του προσδιορισμού των πιθανών νέων σεναρίων είναι πολύ περίπλοκη, καθώς περιλαμβάνει διαφορετικές αντιλήψεις για το ρόλο, το σκοπό και τη μορφή του σχεδιασμού της χρήσης γης (Janssen-Jansen et al. 2013).

Αρχικά, για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί αποτελεσματικά η μετάβαση από το μοντέλο ανάπτυξης σε αυτό της Αποανάπτυξης, απαιτείται ένας ουσιαστικός επαναπροσδιορισμός της σημερινής λογικής του Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού. Έτσι, θα μπορέσει ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός να λειτουργήσει ως ένας από τους βασικούς παράγοντες για την επίτευξη του στόχου της οικονομικής Αποανάπτυξης (Xue, 2012).

Σε αντίθεση με την τρέχουσα αντίληψη του νεοφιλελευθερισμού, η οποία είναι ουσιαστικά εχθρική προς το δημόσιο σχεδιασμό, η Αποανάπτυξη απαιτεί μια κατάλληλη ρυθμιστική παρέμβαση από τον σχεδιασμό. Αντί να εξυπηρετεί το σκοπό της αγοράς, ο σχεδιασμός πρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αντιμετωπίσει ή και να υποκαταστήσει τους μηχανισμούς της αγοράς, και να μετατρέψει τον αναπτυξιακό και σχεδιαστικό του ρόλο σε χωρικό επίπεδο (Xue, 2012).

Όπως είδαμε και σε προηγούμενη ενότητα, η Αποανάπτυξη δεν αναφέρεται σε μια απλή ποσοτική μείωση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος σε αντιδιαστολή με την οικονομική ανάπτυξη, αλλά περιλαμβάνει μια αναδιάταξη των αξιών και των ηθικών υποθέσεων. Η Αποανάπτυξη καλεί για πολλαπλές αξίες, μεταξύ των οποίων οι περιβαλλοντικές ανησυχίες και η διανεμητική δικαιοσύνη. Υπό αυτή τη γενική

παραδειγματική μεταστροφή, ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός δεν μπορεί να αποτελεί μια ουδέτερη αξία, αλλά πρέπει να δοθεί προσοχή στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές της ανάπτυξης των πόλεων (Xue, 2012).

Στην περίπτωση της Αποανάπτυξης η διανεμητική διάσταση του σχεδιασμού είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κοινωνική δικαιοσύνη στις πόλεις, διότι η πιθανότητα καταστροφικών συγκρούσεων για την κατανομή των πόρων (στέγαση) είναι πολύ αυξημένη από ότι στην ανάπτυξη. Επίσης, τα συμφέροντα των περιθωριοποιημένων και ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού θα πρέπει να εκπροσωπούνται πλήρως από τους πολεοδόμους, οι οποίοι θα πρέπει έως ένα βαθμό να εργαστούν ως συνήγοροι (Xue, 2012).

Ο Πολεοδομικός Σχεδιασμός χρειάζεται επίσης, να ενσωματώσει και να υπογραμμίσει έναν οικολογικό ορθολογισμό, σύμφωνα με τη λεγόμενη «βαθιά οικολογία». Αυτό απαιτεί από τον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό να δείξει ανησυχία και σεβασμό προς τις εγγενείς αξίες της μη ανθρώπινης ζωής και να διατηρήσει τον πλούτο και την ποικιλία των μορφών ζωής. Επίσης, πρέπει να εγκαταλειφτεί η κυρίαρχη οικονομική λογική ως ο καθοριστικός παράγοντας λήψης αποφάσεων στη διαδικασία σχεδιασμού (όπως είναι η ανάλυση κόστους-οφέλους στον σχεδιασμό των μεταφορών), η οποία τείνει να αξιολογεί τα πράγματα σύμφωνα με την οργανική χρήση τους, σε μια νομισματική μορφή (Xue, 2012).

Το παράδειγμα της Αποανάπτυξης απαιτεί ένα συνολικό σχεδιασμό ο οποίος θα είναι ικανός να συντονίσει πολλαπλές διεργασίες εξέλιξης σε περιφερειακό επίπεδο και σε επίπεδο πόλεων. Σε περιφερειακό επίπεδο, ο προγραμματισμός θα πρέπει να δώσει έμφαση σε μια ισορροπημένη περιφερειακή ανάπτυξη. Αυτό, όμως, προϋποθέτει διαφορετικές στρατηγικές για το Βορρά και τον Νότο. Επίσης, στις πόλεις της Δύσης, ο ολοένα και πιο σημαντικός ρόλος του σχεδιασμού στην προσέλκυση κεφαλαίων και βιομηχανιών, υπό την κυριαρχία του οικονομικού ορθολογισμού, θα πρέπει να μετατοπιστεί στον περιορισμό της ανάπτυξης και την προώθηση της κοινωνικής ανάπτυξης (Xue, 2012).

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, η Αποανάπτυξη στις μεγάλες πόλεις μπορεί να δώσει κάποια πνοή στην ανάπτυξη των μικρών πόλεων. Έτσι, η Αποανάπτυξη στις μεγάλες πόλεις θα πρέπει να συνοδεύεται από την αποκέντρωση και τη μετεγκατάσταση της οικονομικής ανάπτυξης σε αυτές τις μικρές και μεσαίες πόλεις σε φτωχές περιοχές

όπου η ανάπτυξη εξακολουθεί να είναι αναγκαία για μια καλύτερη ζωή. Αυτό απαιτεί ένα συντονισμένο και συνεργατικό περιφερειακό σχεδιασμό, ο οποίος θα στοχεύει στην αποδυνάμωση του καθεστώτος των μεγάλων πόλεων και στην παροχή ευκαιριών για την ανάπτυξη των υπόλοιπων περιφερειών. Οι στρατηγικές σχεδιασμού θα πρέπει να στοχεύουν στην αναβάθμιση των περιφερειακών πόλεων και των αγροτικών περιοχών, με σκοπό την τόνωση της ανάπτυξης με έναν κοινωνικά βιώσιμο τρόπο. Επίσης, οι προσπάθειες σχεδιασμού θα πρέπει, όσο το δυνατόν περισσότερο να αποσυνδέσουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την ανάπτυξη αυτή (Xue, 2012).

Σύμφωνα με την ερευνήτρια Petra Wächter (2013), σε γενικές γραμμές, υπάρχουν τρεις τομείς στους οποίους ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την Αποανάπτυξη:

1. Η ζήτηση ενέργειας εξαρτάται από το πώς είναι δομημένη η γη, συνεπώς η χωροταξία μπορεί να επηρεάσει εάν και πώς χρησιμοποιούνται ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.
2. Ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένοι οι οικισμοί και η επίδραση που έχει αυτός στη χρήση των πόρων βρίσκεται επίσης στα χέρια του χωροταξικού σχεδιασμού.
3. Οι οικιστικές δομές έχουν επιπτώσεις στην κοινωνική οργάνωση των κατοίκων τους και στη διαμόρφωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτό δείχνει τον τρόπο με τον οποίο ο χωροταξικός σχεδιασμός ως θέμα διατομής επηρεάζει συναφή θέματα για την Αποανάπτυξη.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός, για να μπορέσει να υλοποιηθεί το πρόταγμα της Αποανάπτυξης, θα πρέπει να είναι ανθρωποκεντρικός και προσανατολισμένος στην εξοικονόμηση ενέργειας.

Η ερευνήτρια Petra Wächter (2012), υποστηρίζει επίσης, ότι ο Χωροταξικός Σχεδιασμός θα πρέπει να εξετάσει μόνο εκείνες τις δομές που δεν απαιτούν περισσότερους αλλά λιγότερους πόρους και υλικά. Συμπληρώνει, παραθέτοντας τρεις προτάσεις για την επίτευξη της Αποανάπτυξης στον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό, οι οποίες είναι οι εξής:

- **Οικισμοί οι οποίοι μπορούν να διατηρηθούν βιώσιμοι:** Σημαντικό ρόλο για τον χωροταξικό σχεδιασμό διαδραματίζει ο ενεργειακός σχεδιασμός με τέτοιο τρόπο

που οι νέοι οικισμοί να τοποθετούνται σε μέρη όπου η παροχή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι κοντά. Οι υφιστάμενοι οικισμοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις δυνατότητές τους για την παραγωγή ενέργειας με βιώσιμο τρόπο, για παράδειγμα από ηλιακούς συλλέκτες στις στέγες και τις προσόψεις των σπιτιών.

- **Μετάβαση από μονο – λειτουργικές σε πολύ-λειτουργικές δομές:** Σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της βιώσιμης Αποανάπτυξης μπορεί να πραγματοποιηθεί με πολύ-λειτουργικές οικιστικές δομές και γειτονιές. Οι μονο-λειτουργικές δομές απαιτούν πολλούς πόρους και υποδομές, καθώς οι μεμονωμένες κατοικίες χρειάζονται για παράδειγμα περισσότερη ενέργεια για τη θέρμανση.
- **Εγκαταστάσεις βασισμένες στην κοινότητα:** Οι πολύ-λειτουργικές οικιστικές δομές αποτελούν πολύτιμη συμβολή για τη διευκόλυνση δραστηριοτήτων που βασίζονται στην κοινότητα και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Αυτές οι διαπροσωπικές σχέσεις είναι η βάση για να βρεθούν κοινά συμφέροντα και κοινές ανάγκες που θα μπορούσαν να εκπληρωθούν με έναν αμοιβαίο δεσμό. Αυτές οι κοινοτικές υπηρεσίες μπορεί να περιλαμβάνουν τη φροντίδα των παιδιών και τη φροντίδα των ηλικιωμένων, καταστήματα επισκευής ποδηλάτων, συνεταιρισμούς τροφίμων, κοινότητες κηπουρικής κ.α.

Ο Κουκούλας (2014), συνδυάζοντας τις αρχές του βιώσιμου χωρικού σχεδιασμού και τις βασικές αρχές της Αποανάπτυξης, διαμορφώνει τις «*αρχές του πολύ ισχυρού βιώσιμου χωρικού σχεδιασμού*», όπως χαρακτηριστικά τις ονομάζει, ή αλλιώς το πρόταγμα της Αποανάπτυξης στο Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό. Οι αρχές αυτές είναι διαχωρισμένες στους τρεις βασικούς πυλώνες που αποτελούν και το τρίγωνο της αειφορίας: περιβάλλον – οικονομία – κοινωνία, ως εξής:

Περιβάλλον

- Μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και εφαρμογή σοβαρών δράσεων για τη μείωση και την προσαρμογή της κλιματικής αλλαγής.
- Ελαχιστοποίηση της αστικής διάχυσης και συνεκτικότερη οικιστική ανάπτυξη σε βαθμό που να μην υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Η αύξηση της πυκνότητας συμβάλει στην αποδοτικότερη χρήση γης, στην επανάχρηση

εγκαταλελειμμένων χώρων και υποδομών, στην εφαρμογή δημοσίων μέσων μεταφοράς, στην αποδοτικότερη διαχείριση της θέρμανσης, τη συγκέντρωση εξυπηρετήσεων και την ανάπτυξη ήπιων μέσων κυκλοφορίας.

- Προώθηση μορφών πολυκεντρικής αστικής ανάπτυξης με μικτές χρήσεις και παράλληλη σύνδεση του σχεδιασμού χρήσεων γης με το σχεδιασμό των μεταφορών και ειδικότερα των δημοσίων μέσων μεταφοράς.
- Προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και μείωση ενεργειακής κατανάλωσης.
- Οι μη-ανανεώσιμοι πόροι να χρησιμοποιούνται λογικά και οι ανανεώσιμοι πόροι να μην εξαντλούνται.
- Εξασφάλιση και προστασία της ποικιλομορφίας στα φυσικά περιβάλλοντα.
- Αστικός σχεδιασμός και κανόνες δόμησης που συμβάλλουν καθοριστικά στη δημιουργία ενός φιλικού προς τον άνθρωπο μικροπεριβάλλοντος με προστασία και καλή ποιότητα δημόσιων ανοικτών και πράσινων χώρων και κτιρίων και με σοβαρές δυνατότητες αποδοτικότητας της χρήσης των φυσικών και ενεργειακών πόρων. Ιδιαίτερη έμφαση στη διαμόρφωση και προστασία πράσινων διαδρομών σύνδεσης της αστικής περιοχής με τις φυσικές περιοχές που την περιβάλλουν.

Οικονομία

- Εφαρμογή του κυκλικού μεταβολισμού της πόλης με ρυθμαπόδοση υλικών και ενέργειας τέτοια ώστε να συμβαδίζει με τις αναγεννητικές και αφομοιωτικές ικανότητες της βιοπεριφέρειας και ταυτόχρονα όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ανακύκλωση οργανικών και υλικών συστατικών. Η διαδικασία αυτή στις «πλούσιες» πόλεις συνεπάγεται μείωση της παραγωγής και κατανάλωσης ώστε να ταυτίζεται με τις αφομοιωτικές ικανότητες της βιοπεριφέρειας (οικονομική απομεγέθυνση), ενώ στις «φτωχές» πόλεις συνεπάγεται αύξηση της παραγωγής και κατανάλωσης για να επέλθουν στα ίδια επίπεδα.
- Αξιόπιστες, με μακροχρόνια αντοχή, τεχνολογικά σύγχρονες και φιλικές στο περιβάλλον υποδομές και υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένου της προμήθειας νερού, της διαχείρισης των αποβλήτων, των μεταφορών, των επικοινωνιών και του ενεργειακού εφοδιασμού.

- Προώθηση λιγότερης παραγωγής και κατανάλωσης εμπορευματικών αγαθών και υπηρεσιών και περισσότερης παραγωγής και κατανάλωσης σχεσιακών και κοινωφελών αγαθών και υπηρεσιών.
- Τοπικοποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων με στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αυτονομία πρώτων υλών και καταναλωτικών αγαθών.
- Αποκεντρωμένα και δημόσια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ικανά να χορηγήσουν πιστώσεις σε επενδύσεις και φορολογικά ιδρύματα με στόχο την αναδιανομή του πλούτου και την περιβαλλοντική προστασία.
- Μορφωμένο εργατικό δυναμικό με κατάλληλες δεξιότητες.
- Νομικό σύστημα που να διασφαλίζει το δικαίωμα της εργασίας και ένα βασικό εισόδημα σε όλους και θα θέτει ανώτατα όρια ιδιοκτησίας πλούτου.
- Κατάλληλα ρυθμιστικά πλαίσια, τα οποία να καθορίζουν και να επιβάλλουν την παραγωγή προϊόντων φιλικών προς το περιβάλλον, τη χρήση τεχνολογίας φιλικής προς το περιβάλλον, τα τοπικά κατάλληλα ελάχιστα πρότυπα για την παροχή ασφαλών και υγιεινών χώρων εργασίας και την επεξεργασία και διάθεση των αποβλήτων και εκπομπών.

Κοινωνία

- Ίση πρόσβαση, δίκαιη και ισότιμη παροχή υπηρεσιών.
- Κοινωνική ένταξη με απαγόρευση των διακρίσεων, προσφέροντας ευκαιρίες και φυσικό χώρο για την ενθάρρυνση θετικής αλληλεπίδρασης.
- Σχεδιασμός και διαχείριση ευαισθητοποιημένα για το φύλο και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Πρόληψη, μείωση και εξάλειψη της βίας και του εγκλήματος.
- Εξασφάλιση και προστασία της ποικιλομορφίας στα πολιτιστικά περιβάλλοντα
- Αποκέντρωση δραστηριοτήτων με στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη πολιτική αυτονομία των περιφερειών και των πόλεων.
- Προώθηση νέων θεσμών και εργαλείων για μεγαλύτερη κοινωνική συμμετοχή και δημοκρατία στη λήψη αποφάσεων
- Σταθεροποίηση σε ένα βιώσιμο μέγεθος του πληθυσμού των πόλεων

- Βελτίωση της κατανόησης και της εκπαίδευσης σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα.

Στη 2^η Διάσκεψη για την Οικονομική Αποανάπτυξη η οποία έλαβε χώρα στη Βαρκελώνη τον Μάρτιο του 2010, συζητήθηκε μεταξύ άλλων, η σύνδεση της Αποανάπτυξης με τον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό. Οι συμμετέχοντες στη διάσκεψη φαίνεται να συμφωνούν ότι υπάρχει ανάγκη να κυλήσει προς τα πίσω η αστική εξάπλωση, να αφαιρεθεί η εξάρτηση από τα αυτοκίνητα, να δημιουργηθούν πολυλειτουργικοί χώροι και να υπάρχει η δυνατότητα παραγωγής ενέργειας σε τοπικό επίπεδο και μέσω πηγών μικρής κλίμακας.

Οι δύο πολιτικές προτάσεις, που προέκυψαν ως προτεραιότητες από τη σύνοδο περιλαμβάνουν δύο βασικούς άξονες:

1. Αναμόρφωση και μεταρρύθμιση των πόλεων που υπάρχουν σήμερα, αντί της δημιουργίας νέων οικο – πόλεων και οικο – γειτονιών από το μηδέν.
2. Επανεγκατάσταση της αστικής ζωής έχοντας υπόψη την πολυ-λειτουργικότητα, δηλαδή να θεωρήσουμε τον δημόσιο χώρο ως κοινοτικό.

Οι δύο ερευνητικές προτάσεις περιλαμβάνουν την ανάγκη να διερευνηθεί πώς η αποκέντρωση της πολιτικής εξουσίας στην πόλη σχετίζεται με διεργασίες εκ των κάτω προς τα πάνω και με την ατζέντα της Αποανάπτυξης. Επίσης, πρέπει να διερευνηθεί η αντιμετώπιση των ανησυχιών γύρω από τη δημοκρατία και τη συγκέντρωση της εξουσίας, και πως μπορεί να εξασφαλισθεί το δικαίωμα όλων των κατοίκων των αστικών κέντρων να λάβουν μέρος στην παραγωγή της πόλης, μετασχηματίζοντας τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις στους αστικούς χώρους – σε σχέση με την Αποανάπτυξη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η «εικόνα» που έδωσαν οι ερευνητές Heller και Crawford (2010), συμμετέχοντας στη 2^η Διάσκεψη για την Οικονομική Αποανάπτυξη, για τη μορφή των πόλεων σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης. Οι ερευνητές έθεσαν ορισμένες ενδιαφέρουσες προτάσεις για τη μορφή των πόλεων σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης, οι οποίες είναι οι εξής:

Μείωση της δέσμευσης γης των πόλεων

- Μείωση της ποσότητας του οδοστρώματος δραματικά με τη χρήση πολύ στενών δρόμων.

- Κατάργηση της στάθμευσης αυτοκινήτων στις πόλεις
- Κατασκευή πολυώροφων κτιρίων χωρίς να είναι τόσο ψηλά ώστε να απαιτούνται ανελκυστήρες.
- Δημιουργία μικρών αλλά επαρκών χώρων πρασίνου εντός των κατοικημένων περιοχών, με τη μορφή των εσωτερικών αυλών.
- Δημιουργία μεγάλων περιοχών πρασίνου σε άμεση γειτνίαση με τις κατοικημένες περιοχές.

Αντικατάσταση των ιδιωτικών μέσων μεταφοράς με δημόσια μέσα μαζικής μεταφοράς

- Εξάλειψη των αυτοκινήτων και των φορτηγών από τις πόλεις
- Παροχή υψηλής ποιότητας δημόσιων μεταφορών σε απόσταση πέντε λεπτών με τα πόδια από κάθε κατοικία.
- Καθιέρωση αποτελεσματικών δικτύων διαδρομών με όσο το δυνατόν λιγότερες γραμμές και όσο το δυνατόν λιγότερες στάσεις.
- Παροχή δημόσιων σιδηροδρομικών συστημάτων (υψηλής απόδοσης) για την μετακίνηση επιβατών και εμπορευμάτων.
- Βελτίωση της απόδοσης των σιδηροδρομικών συστημάτων με τη μείωση του βάρους και τη χρήση πιο αποδοτικών συστημάτων πρόωσης.

Μείωση των μετακινήσεων

- Παροχή των αγαθών και των υπηρεσιών στους ανθρώπους, και όχι μετακίνηση των ανθρώπων στα αγαθά και τις υπηρεσίες.
- Μικρές αποστάσεις μετακινήσεων.
- Καθιέρωση εμπορικών χώρων στο ισόγειο όλων των κτιρίων, για να παρέχουν τα καταστήματα, τις υπηρεσίες και τους χώρους εργασίας κοντά σε κάθε κατοικία.
- Προώθηση μετακινήσεων με τα πόδια ή με ποδήλατο
- Παροχή τοπικών καταστημάτων και υπηρεσιών

Μείωση του μέσου μεγέθους των χώρων διαβίωσης

- Μείωση του εμβαδού και του όγκου των χώρων διαβίωσης με σκοπό τη μείωση των ενεργειακών απαιτήσεων κατασκευής και λειτουργίας.
- Πιο αποτελεσματική χρήση του χώρου.
- Εφαρμογή συστημάτων Συνεταιρισμών Κατοικίας (συστέγασης) για τη μείωση της ενέργειας που καταναλώνεται στο μαγείρεμα.

Κατασκευές με τοπικά διαθέσιμα και άφθονα / βιώσιμα υλικά

- Ανακύκλωση / επαναχρησιμοποίηση όλων των αποβλήτων.
- Αύξηση της διαθεσιμότητας των κοινών δημόσιων χώρων διαβίωσης.
- Ενθάρρυνση των ανθρώπων να προχωρήσουν τη ζωή τους σε εξωτερικούς χώρους, σε δημόσιους χώρους, επιτρέποντας μικρότερους ιδιωτικούς χώρους διαβίωσης.

Μείωση της κατανάλωσης ενέργειας για θέρμανση και ψύξη

- Χρήση των βέλτιστων πρακτικών για τη μείωση των ανεπιθύμητων θερμικών απωλειών / κερδών από τα παράθυρα, τοίχους και σκεπές.

Ανάπτυξη υψηλής αξίας αναλώσιμων τροφίμων δίπλα στην πόλη, για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας για τη μεταφορά

- Καλλιέργεια ευπαθών τροφίμων σε μεγάλες περιοχές δίπλα στην πόλη, εξοικονομώντας το κόστος της μεταφοράς σε μεγάλες αποστάσεις.
- Καλλιέργεια δημητριακών και άλλων μη-φθαρτών τροφίμων σε πιο μακρινές περιοχές, τα οποία να μπορούν να μεταφερθούν αργά και σιδηροδρομικώς με χαμηλό κόστος ενέργειας.

Προμήθεια ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην πόλη, κυρίως από περιοχές έξω από την πόλη

- Παροχή ζεστού νερού από ηλιακούς συλλέκτες όπου αυτό είναι εφικτό.
- Αύξηση της θέρμανσης μέσω παθητικών ηλιακών μεθόδων.
- Μέριμνα για καλό εξαερισμό για να μειωθεί η χρήση του κλιματισμού κατά τη διάρκεια ζεστού καιρού.

4.3. Στρατηγικές και παραδείγματα Αποανάπτυξης στο Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό

4.3.1. Εισαγωγή

Ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την προσέλκυση και την επιβίωση των υφιστάμενων πειραμάτων εναλλακτικών τρόπων ζωής, τα οποία θα αναλυθούν στην παρούσα ενότητα, αλλά και για την προώθηση των φιλικών προς το περιβάλλον συμπεριφορών (Vestbro, 2010).

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών έχουν εμφανισθεί σε διάφορες περιοχές του κόσμου σημαντικές πρωτοβουλίες οι οποίες προωθούν την ιδέα της Αποανάπτυξης στον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό. Οι πρωτοβουλίες αυτές περιλαμβάνουν εναλλακτικά κινήματα διαβίωσης όπως οι Οικο-κοινότητες (eco-villages), οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας (Cohousing), τα Αστικά Χωριά (Urban Villages), αλλά και τις Πόλεις σε Μετάβαση (Transition Towns) και οι Καταλήψεις (Squats). Οι πρωτοβουλίες αυτές περιγράφονται αναλυτικά στη συνέχεια, καθώς και η σύνδεσή τους με το κίνημα της Αποανάπτυξης.

4.3.2. Οικο-κοινότητες (eco-villages)

Η δημιουργία των Οικο-κοινοτήτων αποτελεί μια παγκόσμια απάντηση στην ανάγκη για τοπική δράση για τη δημιουργία βιώσιμων κοινοτήτων (Sizemore, 2004). Οι Οικο-κοινότητες μπορούν να ορισθούν ως (Gustack – Delambre, 2010, σελ. 3):

«Ένας οικισμός ανθρώπινης κλίμακας με πλήρεις δυνατότητες (φαγητό, ψυχαγωγία, κοινωνική ζωή, εκπαίδευση, επιχειρήσεις, κατοικίες), όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι ενσωματωμένες ακίνδυνα στο φυσικό κόσμο (αρχή της οικολογίας), κατά τρόπο που να υποστηρίζεται η υγιής ανθρωπινή ανάπτυξη και να μπορεί να συνεχιστεί με επιτυχία στο μέλλον»

Δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο μοντέλο για τις Οικο-κοινότητες. Αντίθετα, οι διάφορες υφιστάμενες Οικο-κοινότητες σήμερα, τόσο στις αστικές όσο και σε αγροτικές περιοχές, παρέχουν διάφορους τρόπους για το πώς μπορεί να αναπτυχθεί μια περιοχή ανθρώπινης κλίμακας με σκοπό την ελαχιστοποίηση των οικολογικών επιπτώσεων, παρέχοντας παράλληλα το απαραίτητο περιβάλλον που διευκολύνει την κοινότητα (Sizemore, 2004).

Το μέγεθος μιας τυπικής Οικο-κοινότητας είναι γενικά μικρό, καθώς κυμαίνεται από 50 έως 2.000 κατοίκους, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να φτάνουν και τους 10.000 κατοίκους. Άλλωστε, μια Οικο-κοινότητα ενσωματώνει κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές μεθόδους με σκοπό τη διαβίωση σε οικισμούς μικρής κλίμακας (Sizemore, 2004).

Οι Οικο-κοινότητες συνδυάζουν τον φυσικό σχεδιασμό με τις δημοκρατικές διαδικασίες που εφαρμόζουν απλοποιημένους τρόπους διαβίωσης, σε αντίθεση με το σύγχρονο status quo. Στον πυρήνα της φιλοσοφίας των Οικο-κοινοτήτων βρίσκεται η προσπάθεια να έρθει η ανθρώπινη διαβίωση πιο κοντά στο φυσικό περιβάλλον. Η πρόοδος στις αρχιτεκτονικές πρακτικές που ενσωματώνουν φυσικές τεχνικές κατασκευής και σύγχρονες οικολογικές τεχνολογίες, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, αποσκοπούν στη διευκόλυνση της περιβαλλοντικής διαχείρισης των Οικο-κοινοτήτων. Πολλές από αυτές τις τεχνικές και πρακτικές ενθαρρύνουν επίσης, τη συνεργασία και τη συμμετοχή, και ως εκ τούτου, ενσωματώνουν τις δημοκρατικές διαδικασίες (Sizemore, 2004).

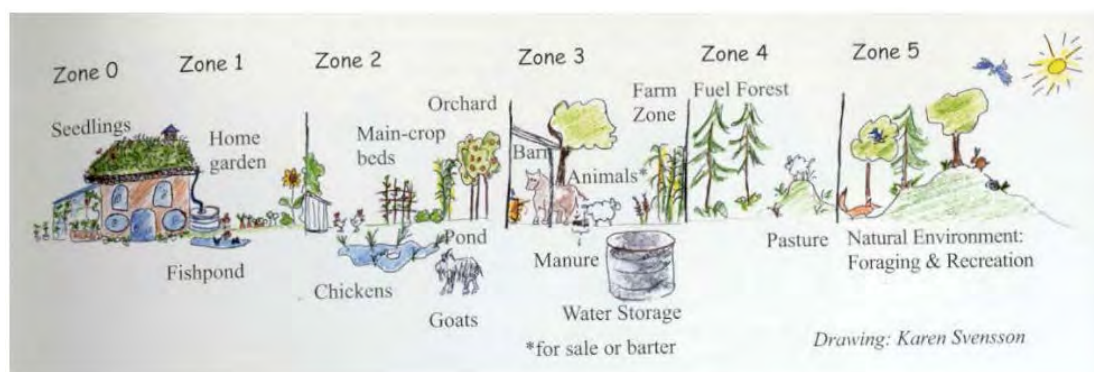
Παρά το γεγονός ότι κάθε Οικο-κοινότητα θέτει τους δικούς της κανόνες, οι κύριοι στόχοι ορίζονται από τις αρχές της οικολογικής, οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας. Παρά τις ομοιότητες με άλλες βιώσιμες κοινότητες, υπάρχουν χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τις Οικο-κοινότητες από άλλες οικολογικά προσανατολισμένες βιώσιμες κοινότητες. Τα πιο σημαντικά είναι τα εξής (Zamchevska, 2013):

- Μεγάλη σημασία στην κοινότητα και την αίσθηση του ανήκειν.
- Κοινές αξίες και στόχοι.
- Διαχείριση της γης και των πόρων.
- Ισχυρή εκπαιδευτική αποστολή.

Η κύρια μέθοδος σχεδιασμού των Οικο-κοινοτήτων είναι αυτή της μόνιμης καλλιέργειας (Permaculture). Ο όρος «Permaculture» δημιουργήθηκε από τους Αυστραλούς Bill Mollison και David Holmgren τη δεκαετία του 1970 ως σύντμηση των εννοιών «μόνιμη καλλιέργεια» (permanent agriculture) και «μόνιμος πολιτισμός» (permanent culture). Ο σχεδιασμός αυτός βασίζεται στις αξίες της «φροντίδας της γης και των ανθρώπων». Έχει αναπτυχθεί κυρίως, προσανατολισμένος στην πλευρά της

single-family κατοικίας και στον τρόπο με τον οποίο οι κατοικίες μπορούν να ενταχθούν καλύτερα στη φύση. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στις λεκάνες απορροής και στις καμπύλες και κλίσεις του τοπίου. Περιλαμβάνει, επίσης, την τοποθέτηση των κατοικιών σύμφωνα με τις τέσσερις κατευθύνσεις, την έκθεση στον αέρα και τον ήλιο, τη συχνότητα των βροχοπτώσεων, τη δημιουργία μικροκλίματος, την ικανότητα να συγκρατούν το νερό κλπ. (Jackson, 2004).

Η έννοια των ζωνών permaculture έχει ως κατευθυντήριες γραμμές την αποκατάσταση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της ποικιλομορφίας της φύσης. Στην Εικόνα 4.1 παρουσιάζεται ένα τυπικό παράδειγμα ζωνών permaculture (Jackson, 2004).

Εικόνα 4.1 Τυπικό παράδειγμα ζωνών permaculture (Πηγή: Jackson, 2004).

Η ύπαρξη διαφορετικών ζωνών αποτελεί μια αποτελεσματική και πρακτική μέθοδο σχεδιασμού, η οποία δημιουργεί μια εντελώς νέα κατανόηση των δυνατοτήτων του σχεδιασμού ανθρώπινων οικισμών σε αρμονία με τη φύση (Jackson, 2004).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα Οικο-κοινότητας είναι αυτό της Οικο-κοινότητας Munksøgaard στη Δανία, η οποία παρουσιάζεται στην Εικόνα 4.2.

Εικόνα 4.2 Οικο-κοινότητα Munksøgaard στη Δανία (Πηγή: Jackson, 2004).

Η Οικο-κοινότητα Munksøgaard περιλαμβάνει 100 σπίτια σε διαφορετικά μεγέθη και μπορεί να φιλοξενήσει περίπου 225 άτομα, παιδιά, νέους και ενήλικες σε μια κοινωνικά ζωντανή κοινότητα.

Η κοινότητα χωρίζεται σε πέντε οικιστικές ομάδες των 20 κατοικιών η κάθε μια. Κάθε ομάδα κατοικιών έχει το δικό της κοινόχρηστο σπίτι στο οποίο λαμβάνουν χώρα κοινές δράσεις (κοινά δείπνα, συναντήσεις, πάρτι, γιορτές, φεστιβάλ κλπ).

Οι ομάδες κατοικιών έχουν διαφορετικούς τύπους ιδιοκτησίας. Μία ομάδα είναι ιδιόκτητη και αποτελείται από single-family κατοικίες, μια άλλη ομάδα αποτελεί συνεταιριστική ένωση (οι κάτοικοι κατέχουν τα σπίτια συλλογικά ως ένωση, αλλά την ίδια στιγμή οι κάτοικοι διαθέτουν επίσης ιδιωτικό μερίδιο του σπιτιού που διαμένουν). Τρεις από τις ομάδες κατοικίας ανήκουν στο Roskilde Building Association και αυτά τα σπίτια είναι προς ενοικίαση. Το ποιος θα διαμείνει στα ενοικιαζόμενα σπίτια είναι υπό τον έλεγχο των κατοίκων. Μία από τις τρεις ομάδες κατοικίας είναι μόνο για τους νέους, μια είναι μόνο για τους ηλικιωμένους, και μία είναι ανοιχτή για όλες τις ηλικίες (<http://www.munksoegaard.dk/>)

4.3.3 Συνεταιρισμοί Κατοικίας (Cohousing)

Οι «Συνεταιρισμοί Κατοικίας» (Cohousing – Cooperative Housing) αποτελούν μία μορφή ομαδικής διαβίωσης, η οποία ομαδοποιεί μεμονωμένες κατοικίες γύρω από ένα «κοινό σπίτι» ή κοινόχρηστο χώρο. Οι συνεταιρισμοί αυτοί διοικούνται και ελέγχονται εξ ολοκλήρου από τα μέλη της ομάδας. Η διοίκηση και ο έλεγχος βασίζονται στην αμοιβαία υποστήριξη, την αυτό-διακυβέρνηση και την ενεργό συμμετοχή (Brenton, 2013).

Ο ερευνητής Matthieu Lietaert (2010), υποστηρίζει ότι οι «Συνεταιρισμοί Κατοικίας» είναι στενά συνδεδεμένοι με το κίνημα της Αποανάπτυξης, ειδικότερα σε μικροοικονομικό επίπεδο των αστικών συνοικιών. Οι «Συνεταιρισμοί Κατοικίας» ως ένα κίνημα από τη βάση της κοινωνίας και ως ζωντανός οργανισμός, στοχεύει στην επίτευξη μιας καλύτερης ποιότητας ζωής, όπως άλλωστε και η Αποανάπτυξη.

Οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας αποτελούν ένα πρακτικό παράδειγμα της συμβιωτικότητας (conviviality), μια από τις εναλλακτικές λύσεις που προτείνεται, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, από το κίνημα της Αποανάπτυξης. Πρόκειται για ένα μοντέλο αστικής κατοικίας το οποίο προωθεί ένα συνδυασμό ιδιωτικών και κοινόχρηστων εγκαταστάσεων έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές και πρακτικές ανάγκες των κατοίκων των πόλεων. Βασισμένο στη σχέση μεταξύ των γειτόνων και τον συνδυασμό ιδιωτικών και κοινόχρηστων κατοικιών, συμβάλλει στη δημιουργία μιας αίσθησης της κοινότητας, διατηρώντας παράλληλα ένα υψηλό βαθμό της ιδιωτικής ζωής (Lietaert, 2010).

Το πρότυπο του Συνεταιρισμού Κατοικίας περιλαμβάνει τη συμμετοχή των κατοίκων μέσα σε μία μη-ιεραρχική δομή διαχείρισης, προωθώντας την από κοινού λήψη αποφάσεων, τη δημιουργία και τη διατήρηση μιας στοργικής κοινότητας, προωθώντας την ανάπτυξη ουσιαστικών σχέσεων μεταξύ των γειτόνων, και τη διασφάλιση ότι οι κάτοικοι αισθάνονται μια αίσθηση του ανήκειν. Ως αποτέλεσμα, οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας τείνουν να ενθαρρύνουν μια αίσθηση φυσικής ασφάλειας, όπου τα δίκτυα γειτονίας βασίζονται στην αλληλοβοήθεια (Holtzman, 2011).

Οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας ξεκίνησαν πριν από 30 περίπου χρόνια στη Δανία, ενώ παρόμοια μοντέλα κατοίκησης εμφανίζονται σήμερα σε όλο τον κόσμο, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρώτη κοινότητα Συνεταιρισμού Κατοικίας για 27 οικογένειες χτίστηκε το 1972, κοντά στην

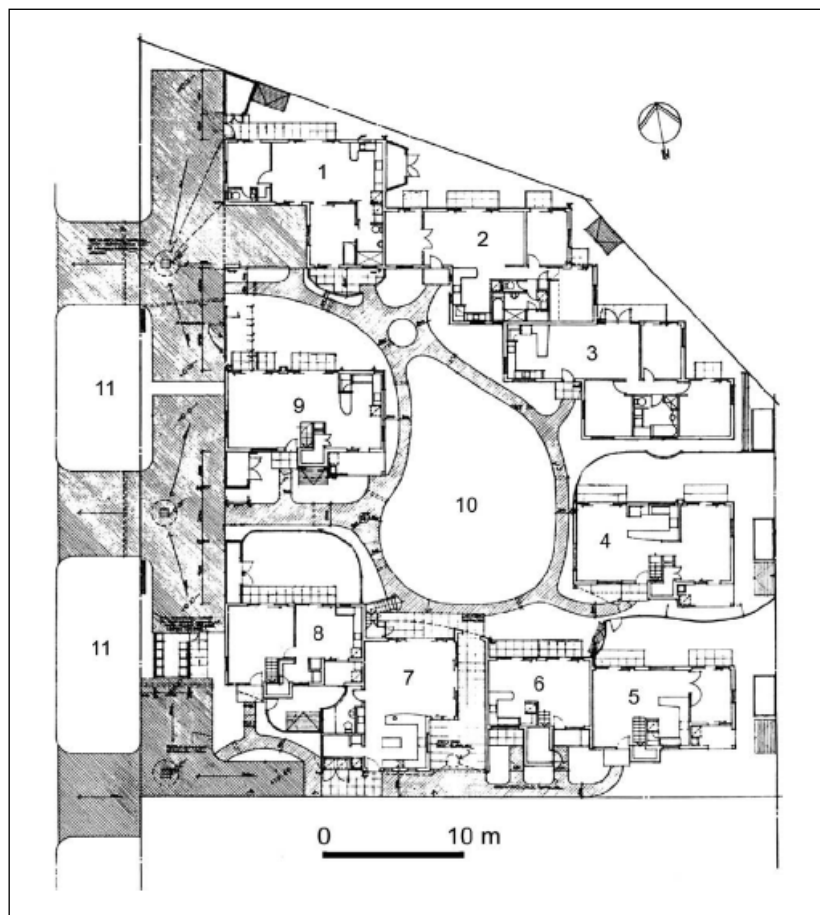
Κοπεγγάγη, από έναν Δανό αρχιτέκτονα και έναν ψυχολόγο. Το έναυσμα ήταν ένα άρθρο της Bodil Graae, που ισχυριζόταν ότι τα παιδιά θα πρέπει να έχουν εκατό γονείς. Η ιδέα εξαπλώθηκε γρήγορα και έφτασε στην Ολλανδία, όπου η πρώτη κοινότητα Συνεταιρισμού Κατοικίας ολοκληρώθηκε το 1977. Η Σουηδία, η οποία είχε ήδη μια ισχυρή ιστορία κοινοτήτων από το 1930, ακολούθησε επίσης, και το μοντέλο του Συνεταιρισμού Κατοικίας θεσμοποιήθηκε και αναγνωρίζεται από τις δημόσιες αρχές από το 1980. Τα τελευταία 15 χρόνια, η ιδέα των Συνεταιρισμών Κατοικίας έχει επεκταθεί στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Αυστραλία, στη Νέα Ζηλανδία, στον Καναδά και στην Ιαπωνία. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πρότυπα αυτά έχουν συσταθεί σε φιλελεύθερες κοινωνίες, και τις περισσότερες φορές χωρίς τη βοήθεια του κράτους (εκτός από τη Σουηδία και την Ολλανδία) (Lietaert, 2010).

Ένα χαρακτηριστικό αυτών των συγκεκριμένων μοντέλων στέγασης είναι ότι συχνά χωροθετούνται σε ένα αστικό ή ημιαστικό περιβάλλον. Υπό αυτή την έννοια, δεν είναι σαν τα οικολογικά χωριά που τείνουν να είναι πιο αγροτικά. Οι «Συνεταιρισμοί Κατοικίας» αποτελούν μοντέλα σχεδιασμού μικρής κλίμακας (γειτονιάς), όπου ιδιωτικές και κοινόχρηστες υπηρεσίες συνδυάζονται για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και πρακτικών αναγκών των σύγχρονων κατοίκων της πόλης. Το σημαντικό στοιχείο του σχεδιασμού αυτού είναι το γεγονός ότι τίποτα δεν είναι δύσκαμπτο σε ένα τέτοιο μέρος: όλα εξαρτώνται από το τι μπορεί να αντέξει οικονομικά η κοινότητα και τι θέλει να δημιουργήσει. Χαρακτηριστικό είναι επίσης, το γεγονός ότι οι ίδιοι οι κάτοικοι βρίσκονται πίσω από τη διαδικασία δημιουργίας τους. Στους Συνεταιρισμούς Κατοικίας συγκεντρώνονται κατά μέσο όρο μεταξύ 15 με 35 οικογένειες, δηλαδή 50 – 100 άτομα, ώστε να λειτουργούν άριστα (Lietaert, 2010).

Η φυσική διάταξη των κτιρίων της γειτονιάς είναι τέτοια ώστε ο σχεδιασμός να είναι προσανατολισμένος στους πεζούς, ενώ παράλληλα στοχεύει στην ενίσχυση των ευκαιριών για συναντήσεις μεταξύ των γειτόνων. Συνήθως υπάρχουν μεγάλα κοινά σπίτια / εγκαταστάσεις οι οποίες παρέχουν χώρο τόσο για προγραμματισμένες όσο και για αυθόρμητες συναθροίσεις, όπως γιορτές, λέσχες ευχάριστης ψυχαγωγίας χόμπι απασχόλησης, παρακολούθηση ταινιών και κοινά γεύματα (Holtzman, 2011).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα Συνεταιρισμού Κατοικίας παρουσιάζεται στην Εικόνα 4.3. Πρόκειται για τον Συνεταιρισμό Κατοικίας Pinakaggi στα προάστια του

Fremantle, που δημιουργήθηκε σε συνεργασία με τη δημόσια αρχή στέγασης της Δυτικής Αυστραλίας. Το Pinakarri ιδρύθηκε το 1991 και ήταν η πρώτη κοινότητα στην Αυστραλία στην οποία ενσωματώθηκε η στέγαση συνεργασίας σε συνδυασμό με κτίρια δημόσιας μίσθωσης και ιδιοκατοίκησης (Holtzman, 2010).

Εικόνα 4.3 Συνεταιρισμός Κατοικίας Pinakarri, Hamilton Hill

(Πηγή: Holtzman, 2010)

Στην Εικόνα 4.3 φαίνονται τα κτίρια δημόσιας μίσθωσης (1 έως 4), τα ιδιόκτητα κτίρια (5 έως 8), το κοινόχρηστο κτίριο (9), ο κοινόχρηστος εξωτερικός χώρος με καλλιέργειες τροφίμων (10) και οι στεγασμένοι χώροι στάθμευσης (11). Η κοινή κατοικία διαθέτει κουζίνα, τραπεζαρία, μπάνιο, σαλόνι, δωμάτιο συνάντησης, ξενώνα και γραφείο. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του σχεδιασμού ήταν η προσαρμογή παθητικών ηλιακών συστημάτων σε κάθε μονάδα. Άλλα χαρακτηριστικά στους κοινόχρηστους χώρους περιλαμβάνουν κήπους καλλιέργειών, μια περιοχή για την ανακύκλωση και την κομποστοποίηση. Η κοινότητα μοιράζεται επίσης, εργαλεία, συσκευές και μέσα μεταφοράς (Holtzman, 2010).

4.3.4. Πόλεις σε Μετάβαση (Transition Towns)

Οι «πόλεις σε μετάβαση» (Transition Towns) αποτελούν ένα κίνημα το οποίο στοχεύει σε μια διαφορετική οργάνωση των πόλεων αποσκοπώντας στη δημιουργία μιας κοινότητας, στην οποία θα διακινούνται τοπικά τρόφιμα, προϊόντα και υπηρεσίες. Η μετάβαση (transition) αποτελεί έναν βασικό όρο στο σύγχρονο οικολογικό κίνημα και στο κίνημα της Αποανάπτυξης που προσπαθεί να εκφράσει το πέρασμα σε ένα διαφορετικό τρόπο ζωής (Κολοκουρης, 2013).

Οι «Πόλεις σε Μετάβαση» αποτελούν ένα ταχέως αναπτυσσόμενο κίνημα της κοινωνίας των πολιτών, το οποίο έχει ως βασικό του στόχο την παροχή βοήθειας στις κοινότητες για να γίνουν πιο αυτόνομες και ανθεκτικές στην αντιμετώπιση των επικείμενων επιπτώσεων από την αλλαγή του κλίματος, την εξάντληση του πετρελαίου και την οικονομική κατάρρευση (Ennis, 2013).

Το 2006, το Totnes στη Βρετανία έγινε η πρώτη «επίσημη» πρωτοβουλία μετάβασης του κινήματος στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τον Μάρτιο του 2011 υπήρχαν 745 πρωτοβουλίες σε όλο τον κόσμο, ενώ τον Μάρτιο του 2013, υπήρχαν περίπου 1095 πρωτοβουλίες εντός 43 διαφορετικών κρατών (Ennis, 2013).

Σε θεωρητικό επίπεδο η έννοια των «Πόλεων σε Μετάβαση» γεννήθηκε από τη σκέψη του Rob Hopkins γύρω από δύο βασικά προβλήματα, την κλιματική αλλαγή και την αύξηση της τιμής του πετρελαίου. Στόχος του κινήματος είναι η δημιουργία ανθεκτικών/ελαστικών (resilient) κοινωνικών σχέσεων στις σύγχρονες πόλεις. Με τον όρο ανθεκτικές/ελαστικές (resilient) κοινωνικές σχέσεις ενός συστήματος – πέρα από τη δυνατότητα να επιβιώνει των κρίσεων, διατηρώντας την εύρυθμη λειτουργία του – νοείται, επίσης, η δυνατότητα επαν-οργάνωσης, ανανέωσης και ανάπτυξης, ζητημάτων που δεν αποτελούσαν προτεραιότητα, αλλά είναι απαραίτητα για τη βιωσιμότητα/αιετοφορία του (Κολοκουρης, 2013).

Το μοντέλο «Πόλεις σε Μετάβαση» αποτελείται από ορισμένες κοινές αρχές, στάσεις, πεποιθήσεις, βήματα και διαδικασίες που εφαρμόζονται από τις τοπικές πρωτοβουλίες μετάβασης σε όλο τον κόσμο και αποτελούν τη βάση του κινήματος. Η προέλευση του κορμού του μοντέλου «Πόλεις σε Μετάβαση» βρίσκεται στις αρχές της permaculture που περιγράφονται από τον Bill Mollison στο βιβλίο «Permaculture: A Designers Manual». Οι αρχές αυτές βασίζονται σε μια σειρά από γεωργικές τεχνικές, που καθορίζονται από τις αρχές της αυτο-οργάνωσης, και την αιετοφορία με

σκοπό να παρέχουν μια ολοκληρωμένη φιλοσοφία ζωής, η οποία υποστηρίζει «την φροντίδα των ανθρώπων, τη φροντίδα της γης και τη διανομή του πλεονάσματος». Το μοντέλο μετάβασης περιλαμβάνει ένα σύνολο βασικών αρχών οι οποίες βασίζονται σε δοκιμασμένες και ελεγμένες μεθόδους για την οικοδόμηση πιο ανθεκτικών κοινοτήτων απέναντι στην αβεβαιότητα. Οι αρχές αυτές που διέπουν το μοντέλο «Πόλεις σε Μετάβαση» παρουσιάζονται συγκεντρωμένες στον Πίνακα 4.1 (Ennis, 2013).

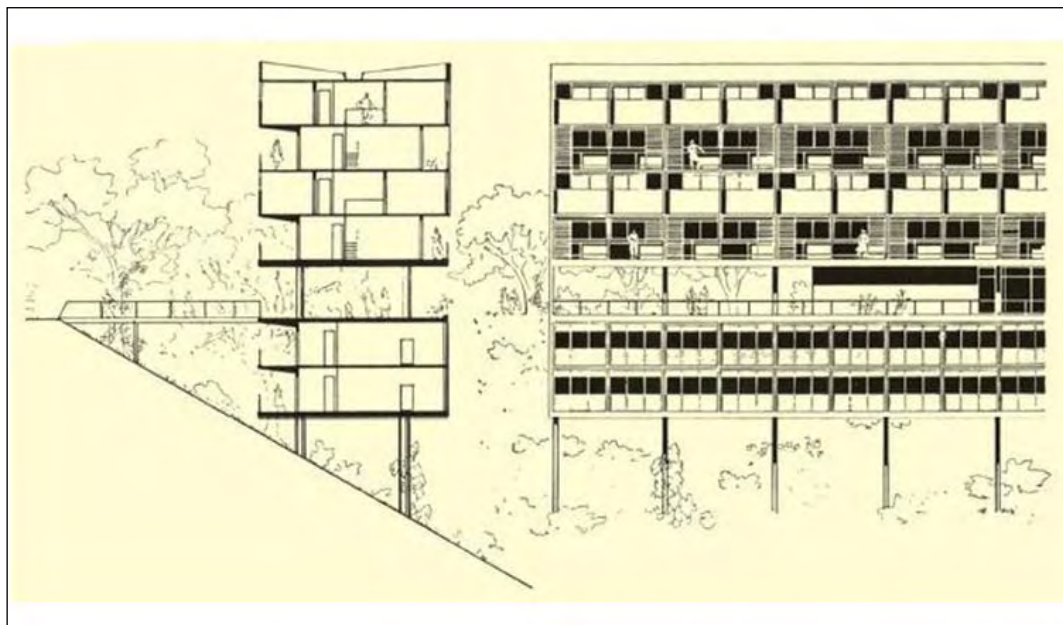
Όραμα	Ενεργοποίηση της κοινότητας για να δημιουργήσει ένα όραμα για το πώς θα μπορούσε να είναι το μέλλον. Το κίνημα επιδιώκει να διαδώσει το μήνυμα ότι με την οικοδόμηση ενός θετικού οράματος είναι δυνατό να οικοδομηθεί ένας πλούσιος, ζωντανός και χωρίς αποκλεισμούς τρόπος ζωής. Η πετρελαϊκή κρίση και η κλιματική αλλαγή αποτελούν μια εξαιρετική ευκαιρία για να ανακαλύψουμε εκ νέου, να επανεξετάσουμε και να ξαναχτίσουμε τον κόσμο γύρω μας.
Κοινωνική ένταξη	Εστιάζοντας στην ένταξη και αποφεύγοντας την αντίδραση του «εμείς και αυτοί», διευκολύνεται ο διάλογος και η κοινωνική ένταξη μεταξύ των διαφορετικών τύπων ανθρώπων.
Ευαισθητοποίηση	Σκοπός είναι να δοθούν στους ανθρώπους τα βασικά επιχειρήματα και να αφεθούν να διαμορφώσουν οι ίδιοι τις δικές τους αντιδράσεις.
Ελαστικότητα	Η ελαστικότητα σε συνδυασμό με την ανάγκη να προχωρήσουμε γρήγορα σε μια κοινωνία μηδενικού άνθρακα, επιτρέπουν την δημιουργική ανάπτυξη μιας ευρείας ποικιλίας λύσεων για την αντιμετώπιση των τοπικών συνθηκών.
Ψυχολογική Διορατικότητα	Επιτρέποντας στους ανθρώπους να αισθάνονται μέρος μιας συλλογικής αντίδρασης, δημιουργώντας περιβάλλοντα όπου οι άνθρωποι μπορούν να μιλήσουν και να παράγουν έργο, βοηθάει στο να ξεπερασθεί η αίσθηση της αδυναμίας και απομόνωσης που μπορεί συχνά να δημιουργήσουν τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα.
Αξιόπιστες και κατάλληλες λύσεις	Βασική επιδίωξη είναι να αποδειχτούν πρακτικές και θετικές λύσεις στο εδώ και τώρα, να ενθαρρυνθούν οι άνθρωποι να αλλάξουν τις καταναλωτικές πρακτικές τους, να

προετοιμαστούν για τη μετάβαση, και να επιτραπεί στους ανθρώπους να εξερευνήσουν εναλλακτικές λύσεις σε μια αξιόπιστη κλίμακα.

Πίνακας 4.1 Αρχές που διέπουν το μοντέλο «Πόλεις σε Μετάβαση» (Πηγή: μετάφραση από Ennis, 2013).

Ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο μοντέλο «Πόλεις σε Μετάβαση». Ορισμένες προτάσεις οι οποίες δόθηκαν από την πρωτοβουλία «Nova Friburgo in Transition», σχετικά με τον πολεοδομικό σχεδιασμό, είναι οι εξής (Nova Friburgo in Transition, 2011):

- Το σύστημα κυκλοφορίας θα πρέπει να είναι προσανατολισμένο στους πεζούς (μεγάλα πεζοδρόμια και δημόσια πάρκα), στους ποδηλάτες (με ευρείς ποδηλατοδρόμους και δημόσιους χώρους στάθμευσης των ποδηλάτων), και στα μέσα μαζικής μεταφοράς (κινούμενα με ηλεκτρισμό ή βιο-καύσιμα).
- Ο αστικός σχεδιασμός θα πρέπει να προσαρμοστεί στα τοπικά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, εκμεταλλευόμενος τις τοπογραφικές κλίσεις, με σκοπό την αποφυγή της χρήσης ανελκυστήρων. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το «Conjunto Pedregulho», του αρχιτέκτονα Reidy, που παρουσιάζεται στην Εικόνα 4.4.

Εικόνα 4.4 «Conjunto Pedregulho», του αρχιτέκτονα Reidy

(Πηγή: <http://au.pini.com.br/>)

- Χρήση τοπικών υλικών και οικολογικών τεχνικών, λαμβάνοντας υπόψη τα γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά του τόπου και των μελλοντικών κατοίκων.
- Χρήση φυσικών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, βιολογικής επεξεργασίας του αποχετευτικού δικτύου, διαχωρισμού των απορριμμάτων και ανακύκλωση, αρχιτεκτονικής τοπίου, οργανικών κήπων, permaculture, κλπ.
- Κατάρτιση νέων εθελοντών για να εργαστούν στην ανέγερση αστικών κατασκευών και υποδομών.

Η βασική ιδέα είναι η συλλογική ανάπτυξη ενός ριζικά νέου σχεδίου, συγκριτικά με την τρέχουσα κατάσταση που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως σημείο αναφοράς για τη μετάβαση από το σημερινό καταπιεστικό και χαοτικό αστικό πρότυπο σε ένα βιώσιμο μοντέλο (Nova Friburgo in Transition, 2011).

4.3.5 Αστικά Χωριά (Urban Villages)

Από την άποψη της αστικής εξάπλωσης και της φιλελεύθερης αναρχίας της αστικής ανάπτυξης, τα οποία αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, το θέμα είναι πώς θα επανακτήσουμε μια κοινωνική λειτουργία οργάνωσης της κοινότητας στις μεγάλες πόλεις του κόσμου. Δηλαδή, πώς θα δημιουργήσουμε μια τέτοια πόλη, έτσι ώστε να επιφέρουμε αλλαγή της κοινωνικής συμπεριφοράς και της αντιπροσώπευσης, ακόμη και μια «*αναγέννηση των τόπων*» όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Latouche, χωρίς να πέσουμε στην παγίδα της τοπικής ανάπτυξης, η οποία δεν μπορεί να διαφύγει τον «*οικονομισμό*» (Homs, 2007).

Η έννοια των «*Αστικών Χωριών*» προέρχεται άμεσα από την έννοια της περιοχής, που ορίζεται ως μια γεωγραφική μονάδα σχεδιασμού της πόλης. Ένα «*Αστικό Χωριό*» έχει το μέγεθος μιας περιοχής και χαρακτηρίζεται από ένα μίγμα μορφών κατοχής του χώρου (κατοικίες, εμπορικά καταστήματα, δημόσιοι χώροι κλπ.), Προσφέρει μια ποικιλία τύπων διαμονής, καθώς και μια ποικιλία υποδομών και λειτουργιών, ενώ εγγυάται την κοινωνική όσμωση και μια ισχυρή αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων. Η έννοια του «*Αστικού Χωριού*» ανοίγει ένα τεράστιο θεωρητικό και πρακτικό πεδίο για την επανεξέταση της αστικής πραγματικότητας σε μια κοινωνία Αποανάπτυξης (Homs, 2007).

Υπάρχουν διάφορα φυσικά χαρακτηριστικά που δημιουργούν ένα επιτυχημένο Αστικό Χωριό. Τα Αστικά Χωριά είναι συνήθως συμπαγή, ευπρόσιτα για τους πεζούς και αποτελούνται από γειτονιές μικτής χρήσης στις οποίες είναι ευχάριστη η διαβίωση και η εργασία. Αυτοί οι τύποι περιοχών γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς καθώς οι άνθρωποι έχουν αρχίσει να απολαμβάνουν τη διαβίωση στο εσωτερικό της πόλης και πραγματικά εκτιμούν μια «καλή πολεοδομία» (Burton et al. 2009).

Σε ένα Αστικό Χωριό όλα όσα χρειάζεται κανείς είναι σε κοντινή απόσταση και μπορεί να πάει με τα πόδια. Επίσης, υπάρχουν όλες οι απαραίτητες ανέσεις, όπως τραπεζαρία, λιανικό εμπόριο, υπηρεσίες της πόλης, μέσα μαζικής μεταφοράς και αναψυχής. Επίσης, υπάρχουν τοποθεσίες που μπορούν οι άνθρωποι να συναντηθούν και να χαλαρώσουν. Τα πάντα σε ένα Αστικό Χωριό έχουν εύκολη πρόσβαση και συνοδεύονται από ένα αξιόπιστο σύστημα μεταφοράς που εξυπηρετεί τις ανάγκες μετακίνησης των κατοίκων (Burton et al. 2009).

Η αρχή μιας μικτής κατοχής εδάφους επιτρέπει στους κατοίκους να έχουν πρόσβαση σε όλο το φάσμα των λειτουργιών και των θεσμών σε μια μικρής κλίμακας περίμετρο. Πιο αναλυτικά, το Αστικό Χωριό είναι δομημένο γύρω από έναν «πυρήνα» που περιλαμβάνει τους πιο πυκνά κατεχόμενους χώρους (συλλογική στέγαση, επιχειρήσεις, γραφεία κ.λπ. και συμβολικά κτίρια για την κοινότητα όπως ένα σχολείο, ένα παράρτημα του δημαρχείου, ένας τόπος λατρείας κ.λπ.). Γύρω από αυτό το κέντρο αναπτύσσονται ένα ή δύο προάστια, των οποίων η χρήση γης (κατοικίες, επιχειρήσεις, υπηρεσίες κ.λπ.) γίνεται όλο και λιγότερο έντονη καθώς απομακρυνόμαστε από τον «πυρήνα», έτσι ώστε η μετάβαση προς λιγότερο πυκνά προάστια (πράσινο, πάρκα, κήποι κ.λπ.) να είναι εξασφαλισμένη (Homs, 2007).

Η έννοια του Αστικού χωριού συνεπάγεται επίσης, τις έννοιες της κοινωνικής κατασκευής του τόπου. Στην πραγματικότητα, μία από τις αρχές του Αστικού Χωριού είναι να εισαγάγει μια λειτουργική ποικιλομορφία και ένα μίγμα μορφών κατοχής του εδάφους με σκοπό να επιτρέπει σε ετερογενή κοινωνικά άτομα να ζουν αρμονικά (Homs, 2007).

Επιπλέον, η έννοια του Αστικού Χωριού παρουσιάζει ενδιαφέρον όσον αφορά την μετεγκατάσταση μιας πόλης στο ίδιο της το περιβάλλον. Πράγματι, η επιτυχία ενός Αστικού Χωριού εξαρτάται, πρωτίστως, από την πολιτική της δημιουργίας θέσεων εργασίας στην περιοχή. Έτσι, το Αστικό Χωριό θα πρέπει να συμπεριλάβει μια πολύ

διαφοροποιημένη οικονομική δραστηριότητα, έτσι ώστε οι κάτοικοι να μην είναι υποχρεωμένοι να κάνουν ένα μακρινό ταξίδι προς τον τόπο εργασίας ή κατοικίας. Ωστόσο, η έννοια του Αστικού Χωριού, απελευθερώνεται από την «τοπική (οικονομική) ανάπτυξη» και αναδιαρθρώνεται, στο πλαίσιο μιας «παραγωγής προσανατολισμένης προς την τοπική αγορά και την κάλυψη των τοπικών αναγκών» (Homs, 2007).

Συγκεντρώνοντας λοιπόν τα βασικά χαρακτηριστικά των Αστικών Χωριών, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι στα Αστικά Χωριά θα πρέπει να συναντά κανείς τα εξής (City of Bellingam, 2008):

βατότητα

- οι περισσότεροι προορισμοί θα πρέπει να βρίσκονται σε απόσταση 10 λεπτών από το σπίτι και την εργασία των κατοίκων.
- φιλικός για τους πεζούς σχεδιασμός των δρόμων.
- τα πεζοδρόμια θα πρέπει να είναι ελεύθερα από αυτοκίνητα σε ειδικές περιπτώσεις.

συνδεσιμότητα

- διασυνδεδεμένο δίκτυο δρόμων που διασκορπίζει την κυκλοφορία και διευκολύνει το περπάτημα
- η ιεράρχηση των δρόμων (στενοί δρόμοι, λεωφόροι και σοκάκια)
- υψηλής ποιότητας δίκτυο πεζοδρομίων και δημόσιος χώρος που καθιστά το περπάτημα ευχάριστο.

μικτές χρήσεις/όσμωση χρήσεων γης

- συνδυασμός από καταστήματα, γραφεία, υπηρεσίες ψυχαγωγικές δραστηριότητες, διαμερίσματα και κατοικίες.
- μικτή χρήση εντός των γειτονιών, ανάμεσα στους δρόμους, και στο εσωτερικό των κτιρίων.
- διαφορετικότητα των ανθρώπων – με βάση τις ηλικίες, τα επίπεδα εισοδήματος, τους πολιτισμούς, τα φύλα και τον τρόπο ζωής.

μικτές κατοικίες

- μικτές μορφές κατοικιών όπως για παράδειγμα: εξοχικές κατοικίες, single-family κατοικίες, μεζονέτες, πολυκατοικίες κ.α.

ποιότητα αρχιτεκτονικής και αστικού σχεδιασμού

- έμφαση στην ομορφιά, την αισθητική, την άνεση του ανθρώπου, και στη δημιουργία μιας αίσθησης του τοπίου.
- ειδική τοποθέτηση των αστικών χρήσεων και θέσεων εντός της κοινότητας.
- αρχιτεκτονική σε ανθρώπινη κλίμακα και ελκυστικό περιβάλλον που θρέφει το πνεύμα του ανθρώπου.

παραδοσιακή δομή γειτονιάς

- διακριτό κέντρο και περίχωρα.
- δημόσιος χώρος στο κέντρο, και ποιότητα δημόσιου χώρου.
- δημόσιος ανοιχτός χώρος σχεδιασμένος ως αστική τέχνη.
- παροχή μιας σειράς από χρήσεις σε απόσταση 10 λεπτών με τα πόδια.

αυξημένη πυκνότητα

- περισσότερα κτίρια, κατοικίες, καταστήματα και υπηρεσίες πιο κοντά μεταξύ τους
- εφαρμογή των αρχών σχεδιασμού της νέας πολεοδομίας (ή νέας αστικοποίησης) σε όλο το φάσμα των πυκνοτήτων.

έξυπνες μεταφορές

- δίκτυο υψηλής ποιότητας μέσων μαζικής μεταφοράς που συνδέει τις πόλεις, τις κωμοπόλεις και τις γειτονιές.
- σχεδιασμός που ενθαρρύνει τη χρήση των ποδηλάτων, τα πατίνια, τα σκούτερ, και το περπάτημα για την καθημερινή μετακίνηση.

βιωσιμότητα

- ελάχιστες περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την κατασκευή και τις λειτουργίες του αστικού χωριού.

- οικολογικές τεχνολογίες, με σεβασμό στην οικολογία και την αξία των φυσικών συστημάτων.
- πιο αποδοτική χρήση των δημόσιων υποδομών και υπηρεσιών.
- ενεργειακή απόδοση.
- περισσότερο περπάτημα, λιγότερη οδήγηση.

ποιότητα ζωής

- στο σύνολό τους, οι ανωτέρω αρχές οδηγούν σε μια υψηλής ποιότητας ζωή την οποία αξίζει να τη ζεις, ενώ παράλληλα δημιουργεί χώρους που εμπλουτίζουν, ανατάσσουν και εμπνέουν το ανθρώπινο πνεύμα.

4.3.6. Καταλήψεις (squats)

Οι καταλήψεις μπορούν να ορισθούν απλά, ως η διαβίωση ή η χρήση μιας κατοικίας / ενός κτιρίου χωρίς τη συγκατάθεση του ιδιοκτήτη. Το φαινόμενο των καταλήψεων εμφανίζεται σε πολλές διαφορετικές περιστάσεις. Για παράδειγμα, εμφανίζεται ως τακτική από πολίτες με σκοπό να βελτιώσουν την κατάσταση στέγασής τους ανεξάρτητα από κάποιο κοινωνικό κίνημα, ή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μια τεχνική ή ενέργεια από μια ποικιλία διαφορετικών κοινωνικών κινημάτων (Mayer, 2013). Αν και το κίνημα των καταλήψεων δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι πολύ ισχυρό, ωστόσο, εξετάζοντας την ιστορία του και τις σχέσεις του με άλλα κινήματα, αλλά και τις διεθνείς διαστάσεις του, αναγνωρίζει κανείς ότι δεν είναι τόσο περιθωριακό όσο φαίνεται με την πρώτη ματιά (Martínez et al. 2013).

Οι καταλήψεις αποτελούν ένα συνδυασμό συλλογικών πρακτικών και εναλλακτικών τρόπων ζωής, πολιτικών κινήτρων και κοινωνικού ακτιβισμού (Cattaneo & Gavalda, 2010). Επίσης, οι καταλήψεις αποτελούν μια ανανεωτική παρέμβαση στην αστική ανάπτυξη και στις αστικές/οικιστικές πολιτικές χωρικής προσαρμογής. Συχνά περιλαμβάνουν απόπειρες να ασκήσουν μη ιεραρχικά και συμμετοχικά οργανωτικά πρότυπα. Τα κατειλημμένα κοινωνικά κέντρα προσφέρουν συχνά έναν εναλλακτικό τρόπο δραστηριοτήτων, όπως η κριτική και οι ριζοσπαστικές πολιτικές συναντήσεις ανεξάρτητα από εμπορικούς κύκλους. Οι ακτιβιστές καταληψίες έτσι, εμπλέκονται συχνά σε ευρύτερες εκστρατείες διαμαρτυρίας και σε κοινωνικά κινήματα, αγωνίζονται ενάντια στην επισφαλότητα, την αστική κερδοσκοπία, τον ρατσισμό, τον νεο-φασισμό, την κρατική καταστολή, τη στρατιωτικοποίηση, τον πόλεμο, την τοπικά

ανεπιθύμητη χρήση της γης, την ιδιωτικοποίηση των μεταρρυθμίσεων στην εκπαίδευση (Martínez et al. 2013).

Το κίνημα των καταλήψεων είναι ενάντια στον καπιταλισμό, τη μισθωτή εργασία και τη νομισματική κυκλοφορία, ενώ βασίζεται περισσότερο στην αυτο-οργάνωση, την αμοιβαία βοήθεια, την ανακύκλωση, τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ανανεώσιμων υλικών, καθώς και σε αγρο-οικολογικές πρακτικές. Συνεπώς, το κίνημα των καταλήψεων είναι ανεξάρτητο από το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο και βασίζεται στο ανθρώπινο και φυσικό κεφάλαιο και μπορεί να λειτουργήσει πέρα από τις καπιταλιστικές ρυθμίσεις στην αγορά. Με άλλα λόγια, μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί ένα είδος κοινωνικής οικολογίας όπου το κεντρικό στοιχείο είναι το υλικό περιβάλλον (είτε πρόκειται για μια πόλη ή για αγροτικό και φυσικό τοπίο) και οι άνθρωποι αποτελούν μέρος αυτού του περιβάλλοντος διαβίωσης (Cattaneo, 2013).

Καθώς τα ορυκτά καύσιμα έχουν καταστεί εξαιρετικά δαπανηρά, η παρούσα παγκόσμια χωρική διάρθρωση που βασίζεται στην αστική ανάπτυξη, θα πρέπει να αλλάξει ριζικά. Οι εναλλακτικές λύσεις διαβίωσης, που βασίζονται σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στην εκ νέου τοπική οικονομία και την εκμετάλλευση της γης για σκοπούς επιβίωσης κατά πάσα πιθανότητα θα γίνουν πιο συχνές. Με βάση αυτό, η πρακτική των καταλήψεων μπορεί να αποτελέσει μια κοινωνία Αποανάπτυξης, στην οποία τα «8 Rs» του Latouche (τα οποία είδαμε σε προηγούμενη ενότητα) είναι προφανή (Cattaneo, 2013).

Σύμφωνα με τους ερευνητές Cattaneo & Gavalda, (2010), οι καταλήψεις επιτρέπουν μια κριτική στην έννοια της Αποανάπτυξης η οποία δεν θα πρέπει να είναι ο μοναδικός ή ακόμη και ο πρωταρχικός στόχος, αλλά το αποτέλεσμα μιας γενικής μετάβασης προς μια κοινωνική και πολιτική οργάνωση, όπου η αυτονομία, η ελευθερία από τη μισθωτή εργασία, και η συλλογική λήψη αποφάσεων είναι το κλειδί. Επίσης, η εμπειρία των καταλήψεων αναδεικνύει ότι δεν είναι μόνο ο καπιταλισμός και η παρουσία του στην αγορά που έχουν «αναπτυχθεί» πάρα πολύ, αλλά και ο ρόλος του κράτους που με το μέγεθός του, την αντιπροσωπευτική δημοκρατία και την γραφειοκρατική βραδύτητα, στερεί τη δύναμη της κοινότητας.

4.4. Η έκφραση και το αποτύπωμα της Αποανάπτυξης στο χώρο

4.4.1 Εισαγωγή

Η πρόκληση της συζήτησης σχετικά με την έννοια της Αποανάπτυξης δεν έγκειται απλώς στον καθορισμό της φιλοσοφικής ή θεωρητικής θεμελίωσης αυτής της ιδέας, αλλά και στην αναζήτηση παράλληλα των επιπτώσεών της στην καθημερινή πρακτικότητα του σχεδιασμού για το μέλλον των πόλεων (Pancewicz, 2014).

Οι οικονομολόγοι αναγνώρισαν γρήγορα το γεγονός ότι η γη διαδραματίζει έναν ειδικό ρόλο στην οικονομική παραγωγή, καθώς είναι αδύνατο να αυξήσει την έκταση της και, ως εκ τούτου, είναι πολύ λιγότερο ελαστική από την προμήθεια κεφαλαιουχικών αγαθών. Ωστόσο, στον 20ο αιώνα, η γη και οι περιβαλλοντικοί πόροι εν γένει εξαφανίστηκαν εντελώς από την παραγωγική λειτουργία, αφήνοντας το κεφαλαίο και την εργασία ως τις μόνες υπολογίσιμες παραμέτρους (Wächter, 2013).

Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή οδηγεί σε πολλαπλή κριτική επειδή ορισμένες συνέπειες της παραγωγικής λειτουργίας, όπως η μη αναστρεψιμότητα, η μη δυνατότητα υποκατάστασης των συντελεστών παραγωγής και η διεισδυτικότητα των εξωτερικών επιδράσεων, δεν υπολογίζονται επαρκώς. Επιπλέον, πιο πρόσφατες προσεγγίσεις φαίνεται ότι αντικαθιστούν την γη και τους φυσικούς πόρους με καθορισμένες χρηματικές αξίες. Η γη και η χρήση της έχει μια βασική λειτουργία στις συνθήκες διαβίωσης και τις διαδικασίες παραγωγής οπότε μπορεί να θεωρηθεί ως βάση του (Wächter, 2013).

Τα στοιχεία των πιθανών σεναρίων προγραμματισμού για την υποστήριξη της Αποανάπτυξης στο σχεδιασμό των πόλεων, θα μπορούσαν ενδεχομένως να επικεντρωθούν σε μια ποικιλία καθορισμένων δράσεων εξορθολογισμού της πόλης. Μπορούν να περιλαμβάνουν τον περιορισμό της κερδοσκοπίας στη γη, την άσκηση πίεσης για πιο υπεύθυνη χρήση των υφιστάμενων πόρων και την προσεκτική επένδυση του δημόσιου χρήματος σε επιλεγμένες περιοχές, όπως τα κέντρα των πόλεων (Pancewicz, 2014).

4.4.2 Παραδείγματα

Στη συνέχεια της παρούσης ενότητας παρουσιάζονται δύο συγκεκριμένα παραδείγματα Αποανάπτυξης στο χώρο, τα οποία βρίσκουν ήδη εφαρμογή σε διεθνές επίπεδο.

1. Συνεταιρισμός Κατοικίας de Vonk στο Nijmegen της Ολλανδίας

Ο Συνεταιρισμός Κατοικίας De Vonk βρίσκεται στην περιοχή του Nijmegen, μια πόλη της Ολλανδίας κοντά στα γερμανικά σύνορα. Ο Συνεταιρισμός Κατοικίας De Vonk αποτελείται από ένα «Street block» 9 διαμερισμάτων, ένα «Garden block» των 18 διαμερισμάτων, και ένα κοινόχρηστο διαμέρισμα (με τους περισσότερους από τους τοίχους του να έχουν αφαιρεθεί) στο τελευταίο μπλοκ. Το Garden block σχηματίζει μια λοξή γωνία με το Street block που βελτιώνει τον προσανατολισμό και τις προοπτικές του πάνω από τον κήπο και παράγει μια σφήνα του χώρου μεταξύ των δύο μπλοκ που φιλοξενεί την κατακόρυφη κυκλοφορία (ανεγκυστήρα και σκάλες). Το κοινό επίπεδο, με τα γραμματοκιβώτια, είναι στο επίπεδο του εδάφους, δίπλα σε αυτή την σφήνα και έτσι, όλοι οι κάτοικοι περνούν από τον κοινόχρηστο χώρο. Τα αυτοκίνητα δεν επιτρέπονται στο εσωτερικό του συνεταιρισμού, αλλά υπάρχουν παρκινγκ στην άκρη του δρόμου για τους κατοίκους

Εικόνα 4.5 Συνεταιρισμός Κατοικίας De Vonk – όψη του Street block (Πηγή: Bamford, 2005, σελ. 8)

Εικόνα 4.6 Συνεταιρισμός Κατοικίας De Vonk – όψη του Garden block
(Πηγή: Bamford, 2005, σελ. 8)

Εικόνα 4.7 Συνεταιρισμός Κατοικίας De Vonk – όψη της ξύλινης βεράντας του 1ου ορόφου (Πηγή: Bamford, 2005, σελ. 8)

Από τις ανωτέρω εικόνες παρατηρούμε ότι η πρόσβαση στα διαμερίσματα γίνεται από την ξύλινη βεράντα. Η πρόσβαση από μπαλκόνι συχνά οδηγεί σε απώλεια της ιδιωτικής ζωής και της ασφάλειας για τους κατοίκους. Στη συγκεκριμένη κοινότητα, ωστόσο, όπου ο καθένας γνωρίζει τους γείτονές του και είναι σε κάποιο βαθμό δεσμευμένος απέναντι στην ευημερία τους, η πρόσβαση από τη βεράντα είναι ένας

χρήσιμος και απλός τρόπος για να καλλιεργήσουν και να εκφράσουν αυτές τις σχέσεις.

2. Οικο-κοινότητα Findhorn (Findhorn Ecovillage) στη Σκωτία

Η Οικο-κοινότητα Findhorn βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Σκωτίας. Αρχικά, δόθηκε έμφαση στην κατασκευή μιας ανεμογεννήτριας ισχύος 75kw και στην κατασκευή φιλικών προς το περιβάλλον κτιρίων. Με τα χρόνια, όμως, αυτές οι πρώτες επιτυχίες έχουν αναβαθμιστεί σημαντικά. Η περιοχή αντλεί σήμερα ενέργεια από τέσσερις ανεμογεννήτριες των 225kw, ενώ τα φιλικά για το περιβάλλον κτίρια ενσωματώνουν όλες τις σύγχρονες τεχνολογίες. Η κοινότητα καθιέρωσε επίσης ένα βιολογικό σύστημα επεξεργασίας λυμάτων, αλλά και πολλά ηλιακά συστήματα θέρμανσης νερού και συστήματα θέρμανσης με γεωθερμία.

Επίσης, το Findhorn υποστηρίζει παραδοσιακές πρακτικές της βιολογικής και βιοδυναμικής καλλιέργειας, ενώ το 70 τοις εκατό των απαιτήσεων σε φρέσκα τρόφιμα παρέχεται από το υποστηριζόμενο από την κοινότητα σύστημα γεωργίας, που ιδρύθηκε το 1994.

Στην Εικόνα 4.8 παρουσιάζεται η όψη των φιλικών προς το περιβάλλον κατοικιών της Οικο-κοινότητας Findhorn, οι οποίες είναι κατασκευασμένες από βαρέλια.

Εικόνα 4.8 Οικο-κοινότητα Findhorn – κατοικίες κατασκευασμένες από βαρέλια

(Πηγή: <http://www.findhorn.org>)

Στην Εικόνα 4.9 παρουσιάζεται αεροφωτογραφία της Οικο – κοινότητας Findhorn, όπου φαίνονται οι φιλικές προς το περιβάλλον κατοικίες.

Εικόνα 4.9 Οικο – κοινότητα Findhorn – αεροφωτογραφία

(Πηγή: <http://www.findhorn.org>)

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών, σε συνδυασμό με τα συνεχώς αυξανόμενα περιβαλλοντικά προβλήματα άρχισαν να καθιστούν σαφές ότι δεν είναι εφικτή μια αέναη ανάπτυξη, ειδικότερα σε έναν πλανήτη με όρια. Από περιβαλλοντική άποψη, η μείωση της ανάπτυξης αποτελεί σημαντικό βήμα για τη μείωση του προβλήματος, ωστόσο σε μια κοινωνία ανάπτυξης, σαν τη σημερινή, η μείωση της ανάπτυξης μπορεί να αποβεί καταστροφικό, καθώς οι ανεπτυγμένες οικονομίες δεν γνωρίζουν πώς να «αποαναπτύσσονται», και τελικά καταρρέουν.

Το ανωτέρω πρόβλημα οδήγησε στη δημιουργία του Κινήματος της Αποανάπτυξης. Οι ιδέες της Αποανάπτυξης, μπορεί να μην είναι καινούριες, ωστόσο σήμερα ακούγονται με μεγαλύτερη προσοχή τόσο από την επιστημονική κοινότητα, όσο και από πολλούς συνειδητοποιημένους πολίτες και ακτιβιστές.

Η Αποανάπτυξη αποτελεί ουσιαστικά μια εκ προθέσεως ανακατεύθυνση των οικονομιών από την αέναη επιδίωξη της ανάπτυξης. Ωστόσο, η Αποανάπτυξη δεν πρέπει να συγχέεται με την οικονομική ύφεση. Το κίνημα για μια «Κοινωνία Αποανάπτυξης» είναι ριζικά διαφορετικό από την οικονομική ύφεση που συνεχώς επεκτείνεται σήμερα. Η Αποανάπτυξη αναφέρεται σε μια ριζική αλλαγή του τρόπου ζωής των ανθρώπων, αποτελεί δηλαδή μια διαδικασία που αποσκοπεί στη μετάβαση σε μια κοινωνία η οποία θα καταναλώνει λιγότερο και θα παράγει λιγότερο, δηλαδή σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης.

Αν και ο αριθμός των υποστηρικτών του κινήματος της Αποανάπτυξης είναι ακόμα περιορισμένος, αυτός φαίνεται ότι είναι αναπτυσσόμενος, ενώ περιλαμβάνει και αρκετούς ακαδημαϊκούς (Agiès, Latouche, Cheynet, Schneider, Καλλής κ.α.). Ωστόσο, υπάρχουν αρκετοί επικριτές του κινήματος, κυρίως υποστηρικτές της νεοκλασικής οικονομικής προσέγγισης, οι οποίοι θεωρούν την Αποανάπτυξη ως ένα απλό άθροισμα «εναλλακτικών πρακτικών», και ότι δεν βασίζεται σε κάποια συγκεκριμένη οικονομική θεωρία. Ωστόσο, η Αποανάπτυξη αποτελεί μια «επιλογή ζωής», και ως τέτοια δεν απαιτεί μορφοποίηση σε όρους οικονομικής θεωρίας. Γενικότερα, ο μεγάλος αριθμός των προτάσεων που προέρχονται από την κοινότητα της Αποανάπτυξης και οι μεγάλες και ποικίλες περιοχές που προτίθενται να καλύψουν, θεωρείται από πολλούς ότι δίνει την εντύπωση μιας γενικόλογης συζήτησης. Ωστόσο, η ποικιλία και διαφορετικότητα αυτή σύμφωνα με τους

υποστηρικτές του κινήματος, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ως ένα πλούσιο πεδίο δράσης, με την προϋπόθεση φυσικά οι συμμετέχοντες να έχουν επίγνωση των περιορισμών των δραστηριοτήτων τους και να είναι αρκετά ταπεινοί έτσι ώστε να παραμένουν ανοιχτοί στην εποικοδομητική κριτική και στις βελτιώσεις.

Εξετάζοντας τις ιδέες της Αποανάπτυξης στον ελλαδικό χώρο, διαπιστώνουμε ότι ένας από τους συγγραφείς στον οποίο θεμελιώθηκε η ανάπτυξη και διάδοση του κινήματος είναι ο μεγάλος έλληνας φιλόσοφος Κορνήλιος Καστοριάδης, καθώς υποστήριξε την ιδέα μιας αυτόνομης, «αυτο-θεσμισμένης κοινωνίας» η οποία αυτοκυβερνείται με τους δικούς της νόμους. Η σκέψη του Καστοριάδη επηρέασε ιδιαίτερα τους υποστηρικτές του κινήματος της Αποανάπτυξης, και ειδικότερα τον Latouche ο οποίος βασίζει τις αναλύσεις και τις προτάσεις του στη θεωρία του Καστοριάδη.

Εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στην σύγχρονη Ελλάδα, διαπιστώνουμε ότι η κρίση σε συνδυασμό με τη γενική και μεγάλης διάρκειας αποσταθεροποίηση, παρά τις αρνητικές κοινωνικές συνέπειες, μπορεί να αποτελέσει μια μοναδική ευκαιρία για αλλαγή πορείας και αξιών. Για να πραγματοποιηθεί αυτό, θα πρέπει να υπάρχει ένα όραμα για την κατεύθυνση την οποία επιθυμεί να ακολουθήσει η ελληνική κοινωνία συλλογικά, ενώ η ιδέα της Αποανάπτυξης αναδεικνύεται ως ένα κατεξοχήν θετικό πρόταγμα με σαφές πολιτικό περιεχόμενο.

Για να μπορέσουν ωστόσο, να εφαρμοσθούν οι ιδέες της Αποανάπτυξης στον ελλαδικό χώρο, απαιτείται, όπως και σε κάθε σύγχρονη δυτική κοινωνία, να πραγματοποιηθεί αλλαγή φαντασιακού. Ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι, παρά την έλλειψη ενός κοινού οράματος και μιας ιδεατής δημοκρατικής κοινωνίας, εμφανίζονται ορισμένα παραδείγματα δημιουργικών αντιστάσεων τα οποία περιέχουν στοιχεία ενός εναλλακτικού μοντέλου οικονομίας χαμηλής κλίμακας, και ενός εναλλακτικού μοντέλου κοινωνίας στην πράξη.

Εξετάζοντας τον Χωροταξικό και Πολεοδομικό Σχεδιασμό διαπιστώνουμε ότι έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία οικονομικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, ενώ παράλληλα οι πόλεις σήμερα αποτελούν τα κέντρα ανάπτυξης σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα της αστικής ανάπτυξης είναι στενά

συνδεδεμένα με την οικονομική ανάπτυξη και τις πολιτικές που εφαρμόζονται, προκειμένου να προωθηθεί.

Επιπρόσθετα, διαπιστώνουμε ότι η δυσλειτουργία των συνθηκών προσφοράς και ζήτησης μεταβάλλουν ταχέως το πλαίσιο στο οποίο διαμεσολαβούν οι σχέσεις μεταξύ κράτους – αγοράς – αστικών περιοχών και στο οποίο οι κυβερνήσεις επιδιώκουν να δημιουργήσουν σταθερότητα και στη συνέχεια να ασφαλίσουν μακροπρόθεσμα την οικονομική ανάκαμψη. Καθίσταται λοιπόν, ολοένα και πιο σαφές ότι η εποχή ανάπτυξης που επέτρεψε σε πολλές αστικές περιοχές να αποκομίσουν πολλαπλά οφέλη, όχι μόνο έχει τελειώσει, αλλά έχει αντιστραφεί.

Στο σημείο αυτό, το βασικό ερώτημα που μας απασχολεί, είναι τι ρόλο πρέπει να διαδραματίσει ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός εάν η οικονομική ανάπτυξη είναι απύσχα. Αρχικά, για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί αποτελεσματικά η μετάβαση από το μοντέλο ανάπτυξης σε αυτό της Αποανάπτυξης, απαιτείται ένας ουσιαστικός επαναπροσδιορισμός της σημερινής λογικής του Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού. Αντί να εξυπηρετεί το σκοπό της αγοράς, ο σχεδιασμός πρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αντιμετωπίσει ή και να υποκαταστήσει τους μηχανισμούς της αγοράς, και να μετατρέψει τον αναπτυξιακό του ρόλο σε χωρικό επίπεδο. Γενικότερα, μπορούμε να πούμε ότι για να μπορέσει να υλοποιηθεί το πρόταγμα της Αποανάπτυξης, θα πρέπει ο χωροταξικός σχεδιασμός να είναι ανθρωποκεντρικός και προσανατολισμένος στην εξοικονόμηση ενέργειας.

Επίσης, ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την προσέλκυση και την επιβίωση των υφιστάμενων πειραμάτων εναλλακτικών τρόπων ζωής, αλλά και για την προώθηση των φιλικών προς το περιβάλλον συμπεριφορών. Στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν ορισμένες από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες εναλλακτικών τρόπων διαβίωσης, οι οποίες συνδέονται με τις ιδέες της Αποανάπτυξης. Οι πρωτοβουλίες που εξετάστηκαν είναι: οι Οικο-κοινότητες (eco-villages), οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας (Cohousing), τα Αστικά Χωριά (Urban Villages), οι Πόλεις σε Μετάβαση (Transition Towns) και οι Καταλήψεις (Squats).

Οι Οικο-κοινότητες (eco-villages) συνδυάζουν το φυσικό σχεδιασμό με τις δημοκρατικές διαδικασίες και εφαρμόζουν απλοποιημένους τρόπους διαβίωσης. Στον

πυρήνα της φιλοσοφίας τους βρίσκεται η προσπάθεια να έρθει η ανθρώπινη διαβίωση πιο κοντά στο φυσικό περιβάλλον.

Οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας (Cohousing) αποτελούν ένα πρακτικό παράδειγμα της συμβιωτικότητας (conviviality), και είναι μια από τις εναλλακτικές λύσεις η οποία προτείνεται από το κίνημα της Αποανάπτυξης. Πρόκειται για ένα μοντέλο αστικής κατοικίας το οποίο προωθεί ένα συνδυασμό ιδιωτικών και κοινόχρηστων εγκαταστάσεων έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές και πρακτικές ανάγκες των κατοίκων των πόλεων.

Οι «Πόλεις σε Μετάβαση» (Transition Towns) αποτελούν ένα κίνημα το οποίο στοχεύει σε μια διαφορετική οργάνωση των πόλεων αποσκοπώντας στη δημιουργία μιας κοινότητας, στην οποία θα διακινούνται τοπικά τρόφιμα, προϊόντα και υπηρεσίες. Η μετάβαση (transition) αποτελεί έναν βασικό όρο στο σύγχρονο οικολογικό κίνημα και στο κίνημα της Απόανάπτυξης που προσπαθεί να εκφράσει το πέρασμα σε ένα διαφορετικό τρόπο ζωής.

Η έννοια του Αστικού Χωριού (Urban Village) παρουσιάζει ενδιαφέρον όσον αφορά στην μετεγκατάσταση μιας πόλης στο ίδιο της το περιβάλλον. Επιπλέον, η έννοια του Αστικού Χωριού, απελευθερώνεται από την τοπική (οικονομική) ανάπτυξη και αναδιαρθρώνεται, στο πλαίσιο μιας παραγωγής προσανατολισμένης προς την τοπική αγορά και την κάλυψη των τοπικών αναγκών.

Τέλος, οι καταλήψεις αποτελούν ένα συνδυασμό συλλογικών πρακτικών εναλλακτικών τρόπων ζωής, πολιτικών κινήτρων και κοινωνικού ακτιβισμού. Παράλληλα, η πρακτική των καταλήψεων μπορεί να αποτελέσει μια κοινωνία Αποανάπτυξης, στην οποία τα βασικά χαρακτηριστικά της ιδέας είναι προφανή.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν σημαντικές προοπτικές στον τομέα του Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού, καθώς μπορεί να διαδραματίσει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για τη μετάβαση σε μια Κοινωνία Αποανάπτυξης. Οι εναλλακτικές προσεγγίσεις Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία, διαπιστώνεται ότι ανοίγουν ένα τεράστιο θεωρητικό και πρακτικό πεδίο για την επανεξέταση της αστικής πραγματικότητας σε μια κοινωνία Αποανάπτυξης.

Η Αποανάπτυξη ωστόσο, δεν πρέπει να θεωρείται ως πανάκεια η οποία θα επιτρέψει την ανθρωπότητα να ξεπεράσει την κρίση, ωστόσο μπορεί να βοηθήσει να γίνει

πράξη, αυτό που γνωρίζουμε όλοι, το γεγονός δηλαδή ότι οι πόροι της φύσης είναι περιορισμένοι και δεν μπορούν να αυξάνονται για να ικανοποιήσουν τις ακόρεστες φιλοδοξίες του ανθρώπου.

Σήμερα, οι άνθρωποι – μέλη των διαφόρων κοινωνιών στον πλανήτη γη έχουν εισέλθει σε ένα αλλοτριωμένο μοντέλο κοινωνίας, σε μια ετεροκαθοριζόμενη και κατευθυνόμενη κατάσταση χειραγώγησης. Ασυνείδητα αναπαράγουμε συστημικές προπαγάνδες υπηρετώντας το σύγχρονο νεωτερικό καπιταλιστικό πρότυπο και το τρίπτυχο παραγωγή, προώθηση-πώληση, κατανάλωση. Αν ο καθένας μας λοιπόν αναθεωρήσει τον τρόπο που σκέφτεται και δρα στην καθημερινότητα και συνειδητά αυτοκαθορίσει τις πραγματικές του ανάγκες και επιθυμίες, αυτοθεσμίζοντας τους νόμους και τους κανόνες συμβίωσης με συμμετοχικές και αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες, τότε θεωρώ πως προχωρεί ένα βήμα πιο κοντά στην αυτοθέσμιση και στην αυτονόμηση των κοινωνιών. Εν κατακλείδι λοιπόν νομίζω πως με αυτό τον τρόπο πετυχαίνουμε να οικοδομήσουμε μια αποανεπτυγμένη κοινωνία, με απώτερο στόχο την εξάλειψη όλων των σύγχρονων οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών δυσλειτουργιών-προβλημάτων που αντιμετωπίζουμε.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ - ΛΕΞΙΚΟ ΟΡΩΝ

αιφορία (sustainability): η συνειδητή ορθή χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων, των πλουτοπαραγωγικών πόρων της Γης και των πηγών ενέργειας με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η μελλοντική ποιότητα, ισορροπία και διατήρησή τους για τις μελλοντικές γενεές. Η σημασία της αιφορίας έχει διευρυνθεί σήμερα στις επιστήμες του χώρου ερμηνεύοντας τη συνεκτική και αρμονική σχέση μεταξύ κοινωνίας – οικονομίας – περιβάλλοντος γνωστό και ως «τρίγωνο της αιφορίας».

αιφόρος ανάπτυξη (sustainable development): σύμφωνα με τον κλασσικό ορισμό, αιφόρος ανάπτυξη είναι «η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες». Είναι η ανάπτυξη των τριών πλευρών, γωνιών, κορυφών του τριγώνου της αιφορίας (κοινωνία, περιβάλλον, οικονομία).

αλληλέγγυα οικονομία (solidarity economy): μπορεί να οριστεί η οικονομική δραστηριότητα που δεν υπάγεται στις νόρμες και στους κανόνες της αγοράς, η οποία αναγνωρίζει μόνο ιδιωτικά αγαθά, αλλά ούτε και στου κράτους, το οποίο αναγνωρίζει δημόσια αγαθά. Ανάμεσα στο κράτος και την αγορά «υπάρχουν μορφές δραστηριοτήτων και παραγωγής οι οποίες προέρχονται από συλλογικές-ενωτικές πρωτοβουλίες ανθρώπων (κοινότητες ή ομάδες) που παράγουν κοινά αγαθά.» Η αλληλέγγυα οικονομία έχει τις ρίζες της στους αγροτικούς συνεταιρισμούς και γενικότερα στο συνεταιριστικό κίνημα, το οποίο αποτελούσε ένα εργαλείο αντίστασης των ανίσχυρων απέναντι στα παγιωμένα συμφέροντα των ισχυρών.

αλληλέγγυα-συνεργατική οικονομία των φυσικών πόρων (solidarity-cooperative economy of natural resources): είναι η αλληλέγγυα οικονομία που στηρίζεται στη συνεργασία με ορθή και συνειδητή χρήση των φυσικών πόρων.

αναδιανομή (redistribution): μια εκ νέου πιο δίκαιη διανομή των πλουτοπαραγωγικών πόρων.

αναδιάρθρωση (re-structuring): αποτελεί ένα από τα 8 Rs που προτείνει ο Latouche και νοείται ως η προσαρμογή της παραγωγής και των κοινωνικών σχέσεων στην αλλαγή των αξιών. Η αναδιάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων μπορεί να γίνει κατανοητή ως αναδιανομή του πλούτου, τόσο μεταξύ των πλουσιότερων και των φτωχότερων λαών, όσο και στο εσωτερικό των κοινωνιών.

ανακύκλωση (recycling): ένα ακόμη από τα 8 Rs του Latouche που αναφέρεται στη μείωση της ποσότητας των αποβλήτων, στη διαχείρισή τους και στην επαναχρησιμοποίηση αυτών και υλικών αγαθών.

ανθεκτικές/ελαστικές κοινωνικές σχέσεις (resilient/flexible social relations): νοείται ως η δυνατότητα να επιβιώνει ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων των κρίσεων, διατηρώντας την εύρυθμη λειτουργία του καθώς και η δυνατότητα επαν-οργάνωσης, ανανέωσης και ανάπτυξης, ζητημάτων που δεν αποτελούσαν προτεραιότητα, αλλά είναι απαραίτητα για τη βιωσιμότητα/αειφορία του.

αντιδομές (anti-structures or antidomes): αναφέρεται στις οριζόντιες δομές της κοινωνίας και σε έννοιες όπως η αλληλεγγύη, η συλλογικότητα και η συνεργασία, οι οποίες δύναται να δημιουργήσουν χώρους πειραματισμού νέων κοινωνικών δομών, δημιουργώντας έτσι ένα νέο υπόδειγμα οργάνωσης της κοινωνίας.

αντικειμενοποίηση (objectification): η μετατροπή του ανθρώπου και της εργασίας σε «πράγμα» ή «αντικείμενο».

αντίσταση (resistance): ένα από τα 8 Rs που τοποθετεί ο Latouche στο κέντρο του κυκλικού διαγράμματος και στο οποίο αντιστοιχεί κάθε ένα Rs/ενέργεια του κύκλου (εικόνα 2.1). Διακρίνονται τρία επίπεδα αντίστασης, το πρώτο είναι το επίπεδο της προσωπικής αντίστασης (εθελοντική απλότητα), το δεύτερο είναι οι συλλογικές/εναλλακτικές λύσεις και το τρίτο είναι το πολιτικό επίπεδο της αντίστασης.

αποανάπτυξη (décroissance, degrowth): υπάρχουν πολλές προσεγγίσεις για την ερμηνεία της έννοιας της αποανάπτυξης. Η έννοια αυτή θεωρώ πως προτάσσει μια επιβράδυνση στην συνεχώς αυξανόμενη μεγέθυνση και φρενήρη ανάπτυξη της οικονομίας, των κοινωνιών και του χώρου, μέσα στα σύγχρονα νεοφιλελεύθερα καπιταλιστικά πρότυπα και πλαίσια, και μια εκ νέου προσέγγιση στις αξίες και στις καταστάσεις που προάγουν την ανθρωποκεντρική κοινωνία και την ευημερία.

απομεγέθυνση (degrowth): μπορεί να οριστεί ως η ελάττωση ή μείωση ενός φαινομένου (φυσικού, κοινωνικού, οικονομικού, περιβαλλοντικού) που έχει αρνητικές επιπτώσεις. Ο όρος απομεγέθυνση εννοιολογικά ανταποκρίνεται εδώ καλύτερα στην έννοια του γαλλικού «décroissance» που εισήγαγε ο Latouche.

Αρμονία (Harmony): έτσι ονόμασε την κοινωνία που οραματιζόταν ο Σαρλ Φουριέ. Αποτελούσε μια κοινωνία χωρίς κράτος όπου θα υπήρχαν αυτό-οργανωμένες κοινότητες που θα ήταν συνεργατικές επιχειρήσεις και κάθε μέλος θα διέθετε έναν αριθμό ίσων μετοχών

αστικοποίηση (urbanization): ορίζεται ως η τάση για συγκέντρωση του πληθυσμού σε αστικές περιοχές στην περιφέρεια αλλά και στα κέντρα των μεγάλων κυρίως αστικών κέντρων (πόλεων), με αποτέλεσμα την αύξηση του μεγέθους και της έκτασης του δομημένου περιβάλλοντος (αστική εξάπλωση/διάχυση)

αυτοθέσμιση (self-instituting): ο όρος προέρχεται από τον Καστοριάδη και μπορεί να οριστεί ως μια ατομική/προσωπική πηγαία από το υποσυνείδητο αλλά ταυτόχρονα και συνειδητή θέσμιση/θέσπιση των νόμων, των θεσμών και των κανόνων εύρυθμης λειτουργίας του ατόμου μέσα στο κοινωνικό σύνολο, αλλά και του κοινωνικού συνόλου στην κοινωνία ολόκληρη. Είναι η ικανότητα/δυνατότητα του κάθε ατόμου-μέλους της κοινωνίας ξεχωριστά να ορίζει και να καθορίζει το ίδιο (το υποκείμενο-άτομο/μέλος) τα πλαίσια μέσα στα οποία θα συμβιώνει και θα λειτουργεί με τους άλλους.

αυτοθεσμισμένη κοινωνία (self-instituted society): είναι η κοινωνία που οραματίστηκε και περιέγραψε ο Κορνήλιος Καστοριάδης και διακρίνεται από τα χαρακτηριστικά της αυτονομίας και της αυτοδιάθεσης των ατόμων-μελών και η οποία αυτό-κυβερνείται με αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες, με τους δικούς της νόμους.

αυτόνομη κοινωνία και αυτονόμηση των κοινωνιών (autonomous society): πρόκειται πάλι για καστοριαδική έννοια που πηγάζει από την αυτοθεσμισμένη κοινωνία, η οποία προτάσσει την αυτονομία των υποκειμένων/ατόμων-μελών μιας κοινωνίας στηριζόμενη στην αυτάρκεια (οικονομική), στην ενεργειακή αυτονομία με σεβασμό στο περιβάλλον και στην οικολογία και στη διατήρηση/διαφύλαξη των πόρων του πλανήτη.

αυτοοργάνωση της κοινωνίας (self-organization of society): με τον όρο αυτό προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται μια κοινωνία. η οργάνωση των κοινωνιών προτάσσεται εδώ να είναι βασισμένη και να καθορίζεται από τη βάση της κοινωνίας, από τα ίδια τα άτομα-μέλη της δηλαδή, και έτσι να προσδιορίζουν τις ανάγκες και τους τρόπους οργάνωσης (οικονομικής, περιβαλλοντικής, κοινωνικής) της κοινωνίας τους.

αυτοπαραγωγή (autoproduction): στις αυτόχθονες και αυτάρκεις κοινότητες/κοινωνίες αποτελεί τη βάση στήριξής τους, σημαίνει μια παραγωγή που στηρίζεται στις πραγματικές ανάγκες των ατόμων της κοινότητας, αυτό-καθοριζόμενη που λειτουργεί με βάση τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και όχι με βάση τους κανόνες της αγοράς, του κέρδους και του χρήματος. "παράγουμε αυτά που έχουμε ανάγκη να καταναλώσουμε"

βαθιά οικολογία (deep ecology): είναι μια τάση του οικολογικού κινήματος με θεωρίες που προσεγγίζουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα και την οικολογική κρίση θέτοντας ως προϋπόθεση για την αντιμετώπισή τους, την αλλαγή των προσωπικών και ατομικών στάσεων, αντιλήψεων και φιλοσοφικών απόψεων, του κοινωνικού φαντασιακού κατά τον Καστοριάδη.

βιοπεριφέρεια (bioregion): είναι φυσικές περιφέρειες όπου η χλωρίδα, η πανίδα (τα κοπάδια, τα φυτά, τα ζώα), τα νερά, η γη και οι άνθρωποι αποτελούν ένα ενιαίο και αρμονικό σύνολο.

βιώσιμη αποανάπτυξη (sustainable degrowth): στην κοινωνία της αποανάπτυξης θα μπορεί να γίνει λόγος για μια βιώσιμη αποανάπτυξη η οποία θα είναι κοινωνικά αποδεκτή, αφού θα έχει καθοριστεί από το ίδιο το κοινωνικό σύνολο, με βασικό στόχο τη δραστική μείωση της χρήσης υλικών και ενέργειας και άρα ως έναν βαθμό και του ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης, αυξάνοντας παράλληλα το βιοτικό επίπεδο και την ευημερία της κοινωνίας.

βιώσιμος χωρικός σχεδιασμός (sustainable spatial planning): χωρικός σχεδιασμός βασισμένος στις πραγματικές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου που θα προάγει τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και του χώρου.

δημογραφική αστική επέκταση (urban demographic expansion): μπορεί να οριστεί ως η αστική εξάπλωση/διάχυση για δημογραφικούς λόγους/αιτίες (αύξηση του πληθυσμού).

εθελοντική απλότητα (voluntary simplicity): ορίζεται στο επίπεδο της προσωπικής αντίστασης στο κεντρικό Rs του Latouche. είναι ένας τρόπος ζωής, κατά τον οποίο τα άτομα συνειδητά επιλέγουν να μειώσουν τα επίπεδα κατανάλωσής τους και να αντισταθούν στα πρότυπα αυξημένης κατανάλωσης.

ελευθεριακός κοινοτισμός (libertarian communitarianism): είναι ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε από τον Μάρεϊ Μπούκτσιν για να περιγράψει μια αντιεξουσιαστική κοινωνία χωρίς κράτος ή ελεύθερη αγορά, στηριζόμενη σε μία συνομοσπονδία αυτόνομων κοινοτήτων, αυτοοργανωμένων και αυτοδιοικούμενων μέσω αμεσοδημοκρατικών συνελεύσεων στη βάση των αρχών της αμοιβαιότητας, της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας.

εξαχρειωμένοι ζάπερ (depravited zapper): όρος που χρησιμοποίησε ο Καστοριάδης για να δηλώσει την αλλοτρίωση και την εξαχρείωση (ηθική κατάπτωση, ξεπεσμός) του ανθρώπου μέσα στον καπιταλισμό, θέλοντας να δηλώσει τις απάνθρωπες συμπεριφορές και στάσεις πολλών ανθρώπων απέναντι σε άλλους.

ζάπερ (zapper): συσκευή που χρησιμοποιείται για την εξόντωση των παράσιτων.

κοινοτικός οικοαναρχισμός (community ecoanarchism): είναι μια τάση στην οικολογική αναρχία που υποστηρίζει ότι η αυτό-οργάνωση των κοινωνιών σε μικρές οικο-κοινότητες είναι μια μορφή που μπορούν να πάρουν οι οικισμοί στο χώρο και να επιβιώσουν αρμονικά και συνεργατικά με το περιβάλλον και τη φύση,

δημιουργώντας αυτόνομες κολεκτίβες στις οποίες οι φυσικοί πόροι και τα μέσα παραγωγής θα αποτελούν συλλογική κτήση της κοινότητας.

κοινωνία αποανάπτυξης / αποανεπτυγμένη κοινωνία (degrowth society): η κοινωνία μέσα στην οποία είναι δυνατή η αποανάπτυξη.

κοινωνικό φαντασιακό (social imaginary): σύμφωνα πάλι με τον Καστοριάδη - ο οποίος θεωρεί ότι οι άνθρωποι είναι κοινωνικά όντα και όλοι οι κανόνες, οι νόμοι και οι θεσμοί αποτελούν κοινωνικές δημιουργίες - το «κοινωνικό φαντασιακό» είναι η ικανότητα αυτή των κοινωνιών να αποδίδουν ένα συλλογικό νόημα στις κοινωνικές δημιουργίες, δημιουργώντας κοινωνικές φαντασιακές σημασίες οι οποίες καθορίζουν τις αξίες κάθε κοινωνίας.

κυκλικός μεταβολισμός της πόλης (circular metabolism of city): σε μια πόλη με κυκλικό μεταβολισμό κάθε εκροή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εισροή στο σύστημα παραγωγής, επηρεάζοντας κατά συνέπεια μια πολύ μικρότερη περιοχή.

μαλθουσιανισμός (malthusianism): κοινωνική και οικονομική θεωρία που υποστηρίζει τον έλεγχο των γεννήσεων για να μην δημιουργηθεί πρόβλημα με την επάρκεια αγαθών.

μόνιμη καλλιέργεια / αεικαλλιέργεια (permaculture): αποτελεί την κύρια μέθοδο σχεδιασμού των οικο-κοινοτήτων και των πόλεων σε μετάβαση. Ο όρος «permaculture» δημιουργήθηκε από τους Αυστραλούς Bill Mollison και David Holmgren τη δεκαετία του 1970 ως σύντμηση των εννοιών «μόνιμη καλλιέργεια» (permanent agriculture) και «μόνιμος πολιτισμός» (permanent culture). Ο σχεδιασμός αυτός βασίζεται στις αξίες της φροντίδας της γης και των ανθρώπων.

μοίρασμα (sharing): μια από τις βασικές δομές που στηρίζεται η κοινωνία της αποανάπτυξης. έχει να κάνει με την δίκαιη και ίση κατανομή των πόρων, των παραγόμενων αγαθών, του χώρου, των ευθυνών/ρόλων και των δικαιωμάτων των ατόμων-μελών μιας κοινότητας.

νεοφιλελευθερισμός (neoliberalism): είναι μια οικονομική φιλοσοφική θεωρία που εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1930 η οποία χαρακτηρίζεται από την ελεύθερη λειτουργία του μηχανισμού τιμών της ανοικτής αγοράς, την ελεύθερη επιχειρηματικότητα, τον ελεύθερο ανταγωνισμό και ένα ισχυρό "Κράτος Δικαίου".

οικονομική μεγέθυνση (economic growth or growth): οικονομικός όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την αύξηση των ποσοτικών χαρακτηριστικών/στοιχείων και δεδομένων σε ένα μοντέλο οικονομικής προσέγγισης για τη μέτρηση (ποσοτικά) της ανάπτυξης, της ευημερίας και της οικονομικής κατάστασης ενός ατόμου, ενός κοινωνικού συνόλου, μιας περιφέρειας, μιας πόλης,

μιας χώρας. Στην παρούσα εργασία και προσέγγιση της αποανάπτυξης η άκρατη και φρενήρη οικονομική μεγέθυνση στα πλαίσια του σύγχρονου καπιταλιστικού προτύπου δημιουργεί μια σειρά προβλημάτων στον άνθρωπο/κοινωνία, στο χώρο/περιβάλλον αλλά και στην ίδια την οικονομία.

οικονομική ύφεση (economic downturn): ορίζεται (ποσοτικά) ως η επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομικής δραστηριότητας, κατάσταση η οποία σύμφωνα με την παρούσα προσέγγιση είναι επιθυμητή για το πέρασμα σε μια κοινωνία αποανάπτυξης.

οικονομισμός (economism): σύμφωνα με τον Καλλή αποτελεί ένα μείγμα ακαδημαϊκών, λαϊκών και πολιτικών πεποιθήσεων οι οποίες εξυπηρετούν στην εξήγηση και ορθολογικοποίηση του οικονομικού συστήματος.

οικοσοσιαλισμός (ecosocialism): τάση και κίνηση μέσα στο σοσιαλισμό και την οικολογία που συνδυάζει τις αρχές και τις διακηρύξεις τους, θεμελιωμένος στην επιστημονική διαπίστωση ότι η παγκόσμια υπερθέρμανση του πλανήτη πλησιάζει επικίνδυνα σε κρίσιμα επίπεδα για την επιβίωση της ανθρωπότητας.

οικο-χωριά/οικο-κοινότητες (eco-villages/eco-societies): αποτελούν απτές αποδείξεις χωρικής εφαρμογής της αποανάπτυξης και χαρακτηριστικά παραδείγματα αποανεπτυγμένων κοινοτήτων στο χώρο. Αποτελούν μια ακόμη κατηγορία συνειδητής κοινότητας με ανθρωποκεντρικά και οικολογικά χαρακτηριστικά.

οριζόντιες δομές (horizontal structures): είναι οι δομές και οι σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα κατώτερα στοιχεία ενός συνόλου ιεραρχικά δομημένου, χωρίς την παρέμβαση των ανωτέρων, είναι οι μη ιεραρχικές δομές και σχέσεις στη βάση της κοινωνίας.

παραγωγιστική (productivist): είναι το υποκείμενο (άτομο, κοινωνικό σύνολο, κράτος) που λειτουργεί με βάση τα πρότυπα της παραγωγής-προώθησης-κατανάλωσης σε ένα καπιταλιστικό μοντέλο μεγέθυνσης της οικονομίας και ανάπτυξης. Η κατεύθυνση, η πολιτική, οι στόχοι που θέτονται είναι στα πλαίσια των παραγωγικών δυνάμεων και σχέσεων μέσα στην κεφαλαιοκρατικό σύστημα.

πραγμοποίηση (reification): ο όρος χρησιμοποιείται και εισήχθη από τον Georg Lukacs για να δηλώσει, κατά την μαρξιστική ανάλυση, την μετατροπή των ανθρώπινων σχέσεων σε σχέσεις μεταξύ αντικειμένων, με αποτέλεσμα την αλλοτρίωση του ανθρώπου/υποκειμένου από το νόημα της εργασίας, από τις ανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις και από τη ζωή γενικότερα. Σύμφωνα με τη θεωρία της πραγμοποίησης κατά τον Λούκατς η ανθρώπινη εργασία μετατρέπεται σε αφηρημένη εργασία, ενώ παράλληλα η εμπορευματική δομή κυριαρχεί σε όλους τους τομείς της σύγχρονης αστικής κοινωνίας, με αυτόν τον τρόπο αποτελεί κάτι

αντικειμενικό και ανεξάρτητο, το οποίο εξουσιάζει τον άνθρωπο μέσα από νόμους που του είναι ξένοι.

πράσινη ή οικολογική τεχνολογία (green technology): τεχνολογία που συμβαδίζει με τους νόμους, τα πλαίσια και τους κανόνες που θέτει η φύση και χρησιμοποιείται με σκοπό την διατήρηση και διαφύλαξη των πόρων του πλανήτη (αειφορία) αλλά και τη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος.

πράσινος καπιταλισμός (green capitalism): όρος που χρησιμοποιείται κυρίως για να δηλώσει την αντίθεση και το οξύμωρο ανάμεσα στον καπιταλισμό και τον πλανήτη γη (πράσινος) για να χαρακτηρίσει με δόση ειρωνείας τις φιλικές προς το περιβάλλον πολιτικές του εξουσιαστικού κεφαλαίου.

πρόταγμα (protagm / projection): αυτό που βρίσκεται ή τίθεται/τοποθετείται ή προτάσσεται σε πρώτη ή κύρια θέση είτε χρονικά είτε χωρικά είτε και τα δύο (χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ιδέες, θεωρίες, γεγονότα)

ρυθμαπόδοση (throughput): ο όρος προέρχεται από την πληροφορική (αλλιώς αποκαλείται διαμεταγωγή ή ταχύτητα μεταφοράς πληροφορίας) και ορίζεται ως ο χρονικός ρυθμός με τον οποίο ένας υπολογιστής, ένα δίκτυο υπολογιστών ή ένα υποσύστημα ενός υπολογιστή αποστέλλει ή λαμβάνει δεδομένα. η ρυθμαπόδοση ενός συστήματος στο χώρο, μιας πόλης για παράδειγμα, μπορεί να προσδιοριστεί ως ο χρονικός ρυθμός με τον οποίο μια πόλη, μια κοινότητα μεταβολίζει τα υλικά, τους πόρους και τις ενέργειές της ώστε να συμβαδίζει με τις αναγεννητικές και αφομοιωτικές ικανότητες της βιοπεριφέρειάς της.

συμβιωτικότητα (conviviality): συμβίωση, αρμονική συνύπαρξη των ατόμων μεταξύ τους αλλά και με το χώρο/περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται (χώρος κατοικίας, χώρος εργασίας, χώρος ψυχαγωγίας, χώρος δημιουργικής απασχόλησης, φυσικό περιβάλλον).

συνειδητή κοινότητα ή κοινότητα από πρόθεση (conscious community): είναι μια σχεδιασμένη οικιστική κοινότητα με σκοπό να προσφέρει έναν υψηλότερο βαθμό κοινωνικής αλληλεπίδρασης στα μέλη της σε σχέση με άλλες κοινότητες, δίνοντας βάση στις ηθικές αξίες, στην εθελοντική απλότητα, στην ομαδική και ατομική αυτονομία και στην ισονομία.

τοπικοποίηση (localization): μπορεί να οριστεί ως μια στρατηγική και πολιτική χωρικής κατεύθυνσης του προτάγματος της αποανάπτυξης η οποία στρέφεται σε μια αποκεντρωμένη, τοπικοποιημένη, αυτοδιαχειριζόμενη, αταξική και οικολογική κοινωνία της ισοκατανομής, έχοντας ως κύτταρο την αυτοδύναμη κοινότητα και το δήμο.

φαινόμενο αναπήδησης (rebound effect): σύμφωνα με το φαινόμενο αυτό κάθε κέρδος σε ενέργεια που προέρχεται από τη χρήση πιο αποδοτικής τεχνολογίας, στις περισσότερες των περιπτώσεων ακυρώνεται από την αύξηση της κατανάλωσης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δηλαδή, οι οικολογικά αποδοτικές τεχνολογίες μας ωθούν απλώς να καταναλώνουμε περισσότερο.

φαλανστήριο (phalanster): έτσι ονόμασε ο Φουριέ το κτίριο μεγάλων διαστάσεων που θα αποτελούσε την ουτοπική πόλη. Επρόκειτο για ένα κτίριο στο οποίο θα ζούσαν όλοι και οι δουλειές θα μοιράζονταν σύμφωνα με τις φυσικές τάσεις του κάθε μέλους. Το κάθε φαλανστήριο θα είχε πληθυσμό περίπου 1600 ατόμων που θα αποτελούσε μία κοινότητα που θα ονομάζεται φάλαγγα. Ο όρος φαλανστήριο προέρχεται ετυμολογικά από τις λέξεις φάλαγγα και μοναστήρι.

φανταστικές σημασίες (imaginary meanings): πρόκειται πάλι για καστοριαδικό όρο και είναι οι σημασίες που δημιουργούνται από τα άτομα-μέλη των εκάστοτε κοινωνιών χωρο-χρονικά και που αυτά προσδίδουν με βάση το φαντασιακό τους, αποδίδοντάς τους ένα συλλογικό νόημα.

φανταστικό (imaginary): αυτό που πηγάζει από το υποσυνείδητο, το ασυνείδητο, το φανταστικό χωρίς εξωτερικά ερεθίσματα και με υποκειμενικές εγκεφαλικές διεργασίες περνά στο συνειδητό του καθενός ατόμου, εν τέλει ο Καστοριάδης θεωρεί πως είναι αυτό που νομίζει ο καθένας ως λογικό, σωστό, καλό, ιδανικό, πρέπον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aceves, F.J. & Jiménez-López, E. (2010), Degrowing Economically might help significantly to reduce the daily aggravation of the actual crisis, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Alexander, S. (2010), Imagining a Post-Growth Jurisprudence of Property, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona

Andreoni, V. & Duriavig, M. (2010), A labour model in a degrowth oriented approach, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Asara, V., Profumi, E. & Kallis, G. (2013), Degrowth, Democracy and Autonomy, *Environmental Values*, Volume 22, pp. 217 – 239.

Bamford, G. (2005), Cohousing for older people: housing innovation in the Netherlands and Denmark, *Australasian Journal on Ageing*, Volume 24, Issue 1, pp. 44-46.

Bilancini, E. & D'Alessandro, S. (2010), Happy Degrowth VS Unhappy Growth, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Blauwhof, F. (2010), Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Boffi, M. & Guerini, M. (2010), Less consumption more wellbeing: evidences from the policies of Italian virtuous municipalities' association, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Brenton, M. (2013), *Senior cohousing communities – an alternative approach for the UK?*, JRF Programme Paper: A Better Life.

Burton, T., Cook, T., Cruz, J., Gougherty, A., Pearson, R. & Sandlin, H. (2009), *Urban Villages in Detroit*, Urban Planning Master's Program, Wayne State University, Fall 2009.

Cattaneo, C. & Gavalda, M. (2010), The experience of rural squats in Collserola, Barcelona: what kind of degrowth?, *Journal of Cleaner Production*, Volume 18, pp. 581 – 589.

Cattaneo, C. (2013), Urban squatting, rural squatting and the ecological-economic perspective, in *Squatting in Europe: Radical Spaces, Urban Struggles*, Edited by the Squatting Europe Kollektive, pp. 139 – 160.

City of Bellingham, (2008), *Bellingham Urban Villages...A Working Definition*, City of Bellingham, Washington, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.cob.org/documents/planning/urban-villages/what-is-an-urban-village-summary.pdf>

Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F. & Martinez-Alier, J. (2013), Τί είναι η αποανάπτυξη; Από ένα σλόγκαν ακτιβιστών σε ένα κοινωνικό κίνημα, μετάφραση στο Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π., *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την Αποανάπτυξη*, Εκδόσεις Ηλιόσποροι.

Ennis, K.L. (2013), *Transition Towns: Building Resilience through Collaborative Planning*, ENP470 Planning Project 2013, University of the Sunshine Coast.

Fournier, V. (2013), Έξοδος από την οικονομία: η πολιτική της αποανάπτυξης, μετάφραση στο Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π., *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την Αποανάπτυξη*, Εκδόσεις Ηλιόσποροι.

Gustack–Delambre, M. (2010),

Sustainable Communities of Practice and Eco-villages as mediation tool for degrowth process, 2nd *Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Hallegatte, S., Heal, G., Fay, M. & Treguer, D. (2011), *From Growth to Green Growth, A Framework*, Policy Research Working Paper 5872, The World Bank, Sustainable Development Network, Office of the Chief Economist.

Heller, M. & Crawford, J.H. (2010), Cities and Degrowth, 'Stirring' Paper, Working group 15, Cities and degrowth, 2nd Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity, 26 – 29 March, Barcelona.

Holtzman, G. (2010), *Introduction to cohousing & the Australian context*, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://scev.org/sites/default/files/Cohousing-Gilo-Holtzman-2010.pdf>

Holtzman, G. (2011), Cohousing in Australia, *Around the House*, No. 85, June, Shelter NSW, pp. 20 – 22.

Homs, C. (2007), Localism and the city: the example of "urban villages", *The International Journal of Inclusive Democracy*, Volume 3, No.1, pp. 1 – 8.

Jackson, H. (2004), *Integrated Ecovillage Design, A New Planning Tool for Sustainable Settlements*, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο στη Διεύθυνση: http://www.gaia.org/mediafiles/gaia/resources/HJackson_integratedEVDesign.pdf

Janssen-Jansen, L., Lloyd, G., Peel, D. & van der Krabben, E. (2013), *Planning in an environment without growth*, Invited essay for the Raad voor Infrastructuur en de Leefomgeving (RLI), the Netherlands, November.

Jansson, S. & Rodhe, F. (2009), *Challenging Growth Society -A study of eco-villages as a strategy towards a sustainable de-growth society*, Göteborgs Universitet, Institutionen för Globala studier.

Jappe, A. (2011), Οπαδοί της αποανάπτυξης, ακόμη μια προσπάθεια...!, στο *Σημειώσεις της Στέπας*, Εκδόσεις των Ξένων, Θεσσαλονίκη.

Kallis, G., Kerschner, C. & Martinez-Alier, J. (2012), The economics of degrowth, *Ecological Economics*, Volume 84, pp. 172 – 180.

Karen, B. (2010), Degrowth – what can we learn from Cuba?, 2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity, 26 – 29 March, Barcelona.

Latouche, S. (2013a), Αποανάπτυξη: η λέξη και το νόημα της, μετάφραση στο Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π., *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την Αποανάπτυξη*, Εκδόσεις Ηλιόσποροι.

Latouche, S. (2013b), *Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα διεθνές παιχνίδι σφαγής*, συνέντευξη στον Τάσο Τσακίρογλου, δημοσιευμένο στις 25/8/2013, Η Εφημερίδα των Συντακτών, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <https://www.efsyn.gr/?p=98385>

Lietaert, M. (2010), Cohousing's relevance to degrowth theories, *Journal of Cleaner Production*, Volume 18, pp. 576 – 580.

Martínez, M., Piazza, G. & Pruijt, H. (2013), Introduction, in *Squatting in Europe: Radical Spaces, Urban Struggles*, Edited by the Squatting Europe Kollektive, pp. 11 – 16.

Mayer, M. (2013), Preface, in *Squatting in Europe: Radical Spaces, Urban Struggles*, Edited by the Squatting Europe Kollektive, pp. 1 – 9.

Naess, P. (2011), Economic growth, urban development and environmental sustainability, in Berutti, G. (ed.), *Inhabiting the Future*, Naples, University of Federico II.

Nova Friburgo in Transition, (2011), *Manifesto of the Movement Nova Friburgo in Transition*, Movement Nova Friburgo in Transition, Nova Friburgo, July 2011.

Pancewicz, L. (2014), Retooling for degrowth of cities in CEE countries, challenge and potential directions for planning the cities, *4th International Conference on Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity*, September 2-6, Leipzig, German.

Romano, O. (2012), How to rebuild democracy, re-thinking degrowth, *Futures*, Volume 44, pp. 582–589

Schwartzman, D. (2012), A Critique of Degrowth and its Politics, *Capitalism Nature Socialism*, Volume 23, No. 1, pp. 119 – 125.

Sizemore, S. (2004), *Urban Eco-villages as an Alternative Model to Revitalizing Urban Neighborhoods: The Eco-village Approach of the Seminary Square/ Price Hill Eco-village of Cincinnati, Ohio*, Division of Research and Advanced Studies, University of Cincinnati.

Slim, A. (2013), The impact of degrowth on the discourse of sustainability, in Barnes, P. & Hoerber, T. (Ed.), *Sustainable Development and Governance in Europe: The Evolution of the Discourse on Sustainability*, pp. 48 – 60.

Vestbro, U. D. (2010), Saving by sharing. Collective housing for sustainable lifestyles, *2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity*, 26 – 29 March, Barcelona.

Victor, P. & Rosenbluth, G. (2007), Managing without growth, *Ecological Economics*, Volume 61, pp. 492 – 504.

Videira, N., Schneider, F., Sekulova, F. & Kallis, G. (2014), Improving understanding on degrowth pathways: An exploratory study using collaborative causal models, *Futures*, Volume 55, pp. 58 – 77.

Wächter, P. (2012), Sustainable land use and spatial planning: A step towards degrowth? *3rd International Conference on Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity*, Venice, 19– 23/09/12.

Wächter, P. (2013), The Impacts of Spatial Planning on Degrowth, *Sustainability*, Volume 5, pp. 1067 – 1079.

Wong, T.C. & Yuen, B. (2011), Understanding the Origins and Evolution of Eco-city Development: An Introduction, in Wong, T.C. & Yuen, B. (Editors), *Eco-city Planning Policies, Practice and Design*, Springer Dordrecht Heidelberg London New York.

Xue, J. (2012), Non-growth in the housing sector for sustainability and its planning implications, *3rd International Conference on Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity*, Venice, 19– 23/09/12.

Zamchevska, I. (2013), *Sustainable development principles in a community setting: a case study of o.u.r. ecovillage, British Columbia, Canada*, College of Graduate Studies and Research, University of Saskatchewan, Saskatoon.

Γκεοργκέσκου-Ρέγκεν Ν. (1998), *Ο νόμος της εντροπίας και το οικονομικό πρόβλημα*, Μετάφραση: Ανθογαλίδου, Θ., Virtual School, The sciences of Education Online, Τόμος 1, Τεύχος 1.

Δήμας, Π. (2013), *Πλαίσιο στοχαστικής προσομοίωσης για το βέλτιστο σχεδιασμό υβριδικού συστήματος υδροηλεκτρικής - αιολικής ενέργειας: Διερεύνηση με βάση το υδροσύστημα Αλιάκμονα*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, Αθήνα.

Θεοδωρόπουλος, Μ. (2013), Πολιτική οικολογία και αποανάπτυξη, στο Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π., *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την Αποανάπτυξη*, Εκδόσεις Ηλιόσποροι.

Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π. (2013), Συμπεράσματα: αποανάπτυξη, Ελλάδα και κρίση, στο Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π., *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την Αποανάπτυξη*, Εκδόσεις Ηλιόσποροι.

Καλλής, Γ. (2011), *Αποανάπτυξη: Μια απάντηση στην κρίση*, συνέντευξη δημοσιευμένη στις 3/1/2011 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://tvxs.gr/news>

Καλλής, Γ. (2013), Αποανάπτυξη: κάλεσμα για την εκ νέου ριζοσπαστικοποίηση της οικολογίας, στο Καλλής, Γ. & Πετρίδης, Π., *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την Αποανάπτυξη*, Εκδόσεις Ηλιόσποροι.

Καστοριάδης, Κ. (2010), *Ακυβέρνητη κοινωνία: Συνεντεύξεις και συζητήσεις 1974-1997*, μετάφραση Σαρίκας, Ζ., Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα.

Κιατίπης, Χ. (2012), *Η Ορθολογική Κοσμοθεώρηση, Τόμος Ένατος: Οράματα – Ουτοπίες*, Ηλεκτρονική έκδοση, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://kiatipis.org/Books_Kiatipis/OK/Volume09/OK_Volume09.pdf

Κολοκουρης, Ο. (2013), *Πόλεις σε «Μετάβαση»*, άρθρο δημοσιευμένο στις 29/9/2013, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.dro.org.gr>

Κουκούλας, Ν. (2014), *Απομεγέθυνση και Βιώσιμος Χωρικός Σχεδιασμός: Πιλοτικές κατευθύνσεις χωρικής ανάπτυξης στη Δ.Ε. Τρικκαίων*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.

Λούκατς, Γ. (2006), *Η πραγματοποίηση και η συνείδηση του προλεταριάτου*, Μετάφραση: Καβουλάκος, Κ., Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα.

Νικολόπουλος, Τ. (2010), *(Απο) Ανάπτυξη ή (μόνο) Απομεγέθυνση;*, άρθρο δημοσιευμένο στις 25/1/2010, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://koinotikon.wordpress.com/2010/01/25/26/#more-209>

Οικονόμου, Γ.Ν. (2000), Αφιέρωμα στον Κορνήλιο Καστοριάδη, *Νέα Κοινωνιολογία*, Τεύχος 31, σελ. 11 – 16.

Παναγούλης, Η. (2012), *Η πρόταση της Αποανάπτυξης και οι Δημιουργικές αντιστάσεις*, άρθρο δημοσιευμένο στις 17/12/2012, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.topikopoiisi.com/902rhothetarhoalpha/199>

Πετρίδης, Π. (2014), *Σκιαγραφώντας την έννοια της αποανάπτυξης*, άρθρο δημοσιευμένο στις 26/1/2014, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://oikotrives.wordpress.com/2014/01/26/degrowth-petridis/>

Χαρίσιος, Β. (2011), *Για την Αποανάπτυξη...*, *Ενέδρα, Το Περιοδικό της Νεολαίας Συνασπισμού*, Τεύχος 49, σελ. 11.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Arquitetura & Urbanismo: <http://au.pini.com.br/>

Οικο – κοινότητα Munksøgaard: <http://www.munksoegaard.dk/>

Οικο – κοινότητα Findhorn: <http://www.findhorn.org>